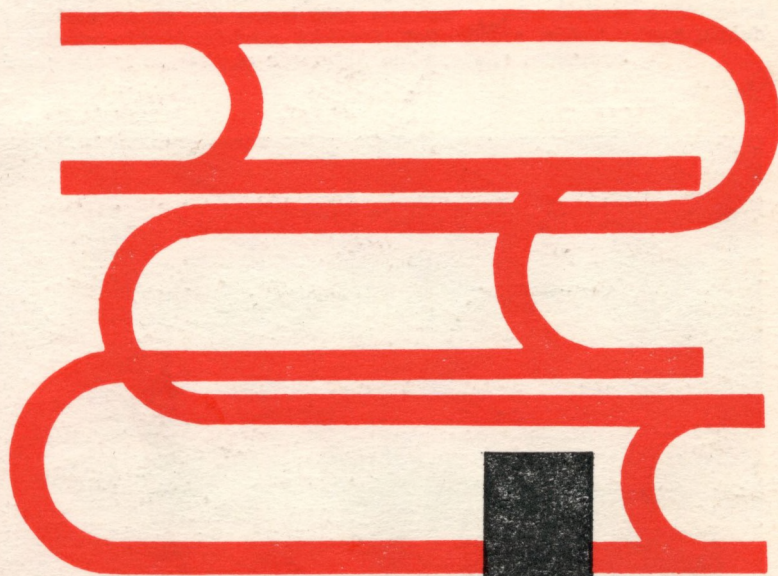

NY. KÖNYVTÁRSZÁM
KÖNYVTÁRSZÁM
KÖNYVTÁRSZÁM

78.10.24.

KÖNYVTÁROS

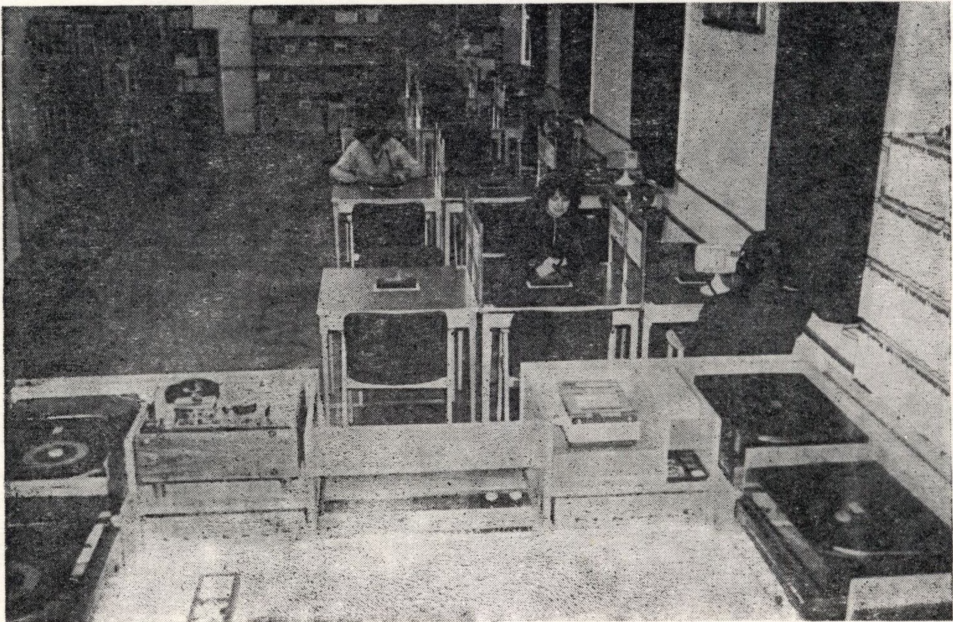

3

1978

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár új zenei könyvtára és hangtára, amelyben az érdeklődők rendelkezésére csaknem 2000 lemez áll: 80 százalékuk zenei, a többi irodalmi, nyelvtanulási segédanyag, továbbá színházieladás-felvétel. A lemezeket szabadpolcos rendszerben helyezték el (Bartus István felvételei)

TARTALOM

KONDOR ISTVÁNNÉ: A közművelődési könyvtárak ma és holnap II.	123
MOHOR JENŐ: A főiskola és a könyvtár elválaszthatatlan egymástól. Beszélgetés DR. HEGEDŰS GYULÁVAL, a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola főigazgatójával (<i>Megkérdeztük a fenntartókat</i>)	127
<i>Olvastuk</i>	132
PACSAI LÁSZLÓ: Bonyhád könyvtárügye városi rangra emelkedhet (<i>Új városok könyvtárai</i>)	133
SÁRÁNÉ LUKÁTSY SAROLTA: Nyomatványok a gyermekkönyvtárakban (<i>Műhelykérdések</i>)	136
Fórum	
ARATÓ ANTAL: Mélységbeli térvészesség az állványokon	140
SIMON ZOLTÁN: Az állománykivonás gondjai	147
KEREKES PÁLNÉ: Az olvasótábor hullámszásának okai	141
A vállalati művelődési bizottságokról (<i>Sy</i>)	143
INDALI GYÖRGY: Bemutatjuk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének plakátrészlegét	145
Kitüntetés	149
A könyvtárak életéből	
CSOBAI LÁSZLÓ: Ötéves a Balatoni Üttörőváros könyvtára	150
Szerkesztői üzenet	151
A lapokban olvastuk (<i>Vas Népe, Nógrád</i>)	152
Hírek	154
HORVÁTH MAGDA: Mégegyszer egy fontos kiadványról	155
LÁTÓKOR	
CSOMA GYULA: Stratégiák és könyvek	157
Lapozgató	160
TÓTH MÁRIA: Bemutatjuk a Színháztörténeti Múzeum kiadványait	161
VARGÁNÉ MAJOR JUDIT: A négy évtizede alapított Soproni Szemle (<i>Helyisme- reti folyóirataink</i>)	164
Vallomások a könyvtárról	
TAKÁTS GYULA: Könyvtár, hatodik kontinens	166
HAJDÚ JÁNOS: Második otthonom volt	167
VARGA LÁSZLÓ: Egri munkáskönyvtárak a század első harmadában (<i>A könyv- tárak történetéből</i>)	169
Könyvtárosok és bibliográfusok	
Werner Mevissen 1911—1978	171
GALAMBOS FERENC: Zolnai Klára 1892—1945	171
BOZÓKY ÉVA: Babinecz Mihályné 1901—1977	173
VÉRTESY MIKLÓS: Híres könyvlopások	174
Kérdezz — felelek	176
<i>A könyvtáros galériája. VÁRKONYI KÁROLY kisgrafikái (Lenkey István)</i>	177

Bibliográfiák

KERTÉSZ GYULA: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája (Pálvölgyi Endre) 178
A Hajdú-Bihar megyei munkásszervezet történetének bibliográfiája, 1945—1974. (Dr. Korompai Gáborné) 179
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 180
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 183

A lapunk e számában közölt könyvjegyeket és a hátsó borítólapon levő metszetet Várkonyi Károly készítette.

Из содержания

Kondor Иштваннэ: Состояние и перспективы развития венгерских массовых библиотек. ч. 2. (123);
Мозор Енё: Вуз и библиотека неразделимы друг от друга (Разговор с главным директором Технического вуза путей сообщения и связи.) (127);
Пачай Ласло: Новый город. Библиотечное дело города Боньхад (133);
Индали Дьердь: Отдел плакатов „Будапештского собрания“ Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо (145);
Шимон Золтан: Проблемы, связанные со списыванием из фонда (147);
Чома Дьюла: Стратегии обучения и книги (157);
Варга Ласло: Библиотеки рабочих в г. Эгер в первой трети нашего столетия (169);
Вертеши Миклош: Знаменитые книжные кражи (174).

From the contents

Mrs. István Kondor: Present state and future development of Hungarian public libraries II. (123);
Jenő Mohor: College and library are indissoluble. An interview with the Director of the Győr Transports and Telecommunications College (127);
László Pacsai: Librarianship in a fresh town: Bonyhád (133);
György Indali: The Posters Department in the Budapest Collection of the Municipal Szabó Ervin Library (145);
Zoltán Simon: Worries about weeding collections (147);
Gyula Csoma: Teaching strategies and the books (157);
László Varga: Workers' libraries in Eger in the first three decades of the century (169);
Miklós Vértessy: Famous book-thefts (174).

Aus dem Inhalt

Frau I. Kondor: Die Lage und die künftige Entwicklung der ungarischen allgemeinbildenden Bibliotheken II. (123);

Jenő Mohor: Die Hochschule ist von der Bibliothek nicht zu trennen. Gespräch mit dem Oberdirektor der Technischen Hochschule für Verkehr und Fernspruch (127);
László Pacsai: Das Bibliothekswesen von Bonyhád, einer neuen Stadt (133);
György Indali: Die Plakatabteilung der Budapest-Sammlung der Hauptstadtischen Ervin Szabó-Bibliothek (145);
Zoltán Simon: Die Sorgen des Bestandsausscheidens (der Verminderung des Buchbestandes) (147);
Gyula Csoma: Unterrichtsstrategie und Bücher (157);
László Varga: Arbeiterbibliotheken von Eger im ersten Drittel des Jahrhunderts (169);
Miklós Vértessy: Berühmte Bücherdiebstähle (174).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár igazgatója; *Bozóky Éva,* a Könyvtáros rovatvezetője; *Csoma Gyula,* az Országos Pedagógiai Intézet osztályvezetője; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Horváth Magda* könyvtáros, Budapest; *Indali György,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Kerekes Pálné,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Kondor Istvánné,* a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője; *dr. Korompai Gáborné,* a debreceni Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Lenkey István* könyvtáros, Debrecen; *Mohor Jenő,* a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Pacsai László,* a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pálvölgyi Endre,* a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ osztályvezetője; *Sáráné Lukácsy Sarolta,* a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Simon Zoltán,* a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Tóth Mária,* a Könyvtáros munkatársa; *Varga László,* a Heves megyei MESZÖV munkatársa, Eger; *Vargáné Major Judit,* a SZOT Központi Iskola munkatársa; *Vértessy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.
Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

78.2417 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/4 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

A közművelődési könyvtárak ma és holnap II.

Az Országos Közművelődési Tanács elnökségi ülésén a közművelődési könyvtárak helyzetéről kialakult vita résztvevői megállapították, hogy javultak a könyvtárak működési feltételei, s jobb lett munkájuk is. Tevékenységük 1970 és 1977 között nyitottabbá és színesebbé vált, új formák és munkamódszerek terjedtek el, s megkezdődött az ellátási rendszer korszerűsítése. Az elnökségi ülés vitájában természetesen előkerültek azok a gondok is, amelyek a gyorsabb fejlődést hátráltatják. Így egyebek között szó esett az ellátásban mutatkozó fehér foltokról, a még hiányzó könyvtárakról és könyvtári ellátási helyekről, a bútorellátás, a technikai fejlesztés elégtelenségeiről, a bibliobuszok beszerzésének tervezési, szervezési és anyagi nehézségeiről. Az elnökség ígéretet tett arra, hogy a múlthoz hasonlóan a jövőben is nagy figyelmet fordít a könyvtárak tevékenységének a Közművelődési Alapból történő támogatására.

A felszólalók felhívták a könyvtárügyi irányítás figyelmét arra is, hogy a társadalmi, gazdasági körülményekben, a különféle rétegek életmódjában hosszabb távon előre látható változások alapján határozza meg az olvasóvá nevelés és a könyvtárügyi fejlesztés stratégiáját. Ennek során egyebek között foglalkozni kell azzal a kérdéssel, hogyan lehetne a gyerekek olvasóvá nevelését hatékonyabbá tenni az iskolában, s azzal is, hogy a könyvtári munkában miként lehetne kiterjedtebben és célszerűen alkalmazni a korszerű technikát.

A közművelődési könyvtárak funkciórendszerének korszerűsítésével kapcsolatos megjegyzések mellett a vita résztvevői azt is hangsúlyozták, hogy a közigazgatási változásokkal összhangban át kell gondolni az ellátás továbbfejlesztésének útjait és leghatékonyabb formáit. Ennek jegyében utaltak arra, hogy ahol a feltételek adottak, célszerű az iskolai és a közművelődési könyvtárak összevonása.

A közművelődési könyvtárak tennivalóira vonatkozóan a vitában a gyerekek és az ifjúsági könyvtár használatának kiterjesztésére és elmélyítésére, a könyvtárak és a többi közművelődési, oktatási, művészeti intézmény együttműködésében rejlő lehetőségek szélesebb körű és gyorsabb kihasználására, valamint a munkások — különösen a 30 és 50 év közötti korosztályba tartozók — olvasási kultúrájának emelésére figyelmeztettek és adtak tanácsokat, javaslatokat a felszólalók. Ez utóbbiakban kellő hangsúlyt kaptak a szakszervezeti könyvtárak tennivalói is. Az elnökség tagjai nem mulasztották el azt a figyelmeztetést sem, hogy a könyvtárakban jelentékeny kihasználatlan lehetőségek és tartalékok vannak, illetve, hogy a hatékonyabb munka megköveteli ezek feltárását, tervszerűbb hasznosítását.

Az Országos Közművelődési Tanács elnöksége a vitában elhangzottak figyelembevételével megállapította, hogy a közművelődési könyvtárak többsége eredményesen látja el nagy jelentőségű kulturális feladatát. Egyéb fontos állásfoglalásai közül a következőket emeljük ki, illetve idézzük:

„1. Az elnökség felkéri a Kulturális Minisztériumot, hogy »A kultúra távlati fejlesztési tervé«-nek kidolgozása során fordítson nagy figyelmet a közművelődési könyvtárak, az olvasási kultúra fejlesztési koncepciójának kialakítására;

2. a Szakszervezetek Országos Tanácsát, hogy a szakszervezeti könyvtárhálózat fejlesztésében kiemelten kezelje a szakszervezeti könyvtári központok működési feltételeinek javítását, valamint az 50 kiemelt nagyvállalat minél jobb munkahelyi közművelődési könyvtári ellátását;

3. az üzemeket, vállalatokat irányító tárcákat, hogy két éven belül tűzessék a vállalati művelődési bizottságok tárgyalási napirendjére a munkahelyi könyvtári ellátás helyzetét;

4. a megyei közművelődési bizottságokat, hogy 1978 folyamán tárgyalják meg a megye közművelődési könyvtári helyzetét, s ezen belül fordítsanak különös gondot a tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárak további együttműködési lehetőségeinek feltárására, a társadalmi erőforrások könyvtárfejlesztési célokra történő mozgósítására.”

Továbbá:

„Az elnökség szükségesnek tartja, hogy a könyvtárak — különösen a községek — a belső tartalékok feltárásával, jobb munkaszervezéssel, a társadalmi intézmény-

rendszerrel és szervezetekkel kiépített kapcsolataik elmélyítésével, a könyvtárosok szakmai felkészültségének és általános műveltségének növelésével törekedjenek feladataik hatékonyabb ellátására, az olvasótábor bővítésére, új olvasói rétegek megnyerésére.”

Ez a tömör, egyértelműen a hatékonyabb ellátásra és a hatókör bővítésére vonatkozó elnökségi állásfoglalás nem hagy kétséget afelől, hogy a kitűzött célok megvalósítása érdekében nem egyes könyvtárakkal, nem egymástól elszigetelt intézményekkel, hanem könyvtári rendszerekkel, illetve a rendszeren belül tevékenykedő egyes könyvtárakkal számol. Az állásfoglalás végrehajtásának megtervezése közben tehát számunkra az irányt az új könyvtári alapjogszabályok szabják meg.

Feladatok, tennivalók 1978-ban

Az elnökségi vita és az állásfoglalások alapján vegyük sorra a feladatokat, amelyek 1978 folyamán meg kell oldanunk, vagy amelyek megoldásához legalábbis hozzá kell fogunk. A feladatok egyik csoportját a *hálózatfejlesztés* címszava foglalja egységbe.

Annak ellenére, hogy hosszabb ideje jogosan állítjuk: Magyarországon minden közigazgatási egységben és nagyobb munkahelyen jelen van — kulturális alapellátásként — a közművelődési könyvtári ellátás, az új könyvtári alapjogszabályok készítése közben mégis kiderült: akadnak olyan társadalmi csoportok, amelyek számára ez a lehetőség nincs meg eléggé intézményesített, illetve eléggé elérhető formában és a kellő közelségben. E hiány kiküszöbölése végett került be új alapjogszabályainkba a szövetkezeti dolgozók munkahelyi könyvtári ellátására vonatkozó kötelezettség, valamint a kórházi-szanatóriumi betegek és a szociális gondozottak könyvtári ellátásának kötelezettsége is.

Nyilvánvalóan nem kívánatos, hogy e társadalmi csoportok ellátására új hálózatok létesüljenek, mert ez tovább növelné könyvtárügyünk amúgy is nagyfokú elaprózottságát. Ezért az új alapjogszabályok azt sugallják, hogy a szövetkezeti dolgozók munkahelyi ellátását, ahol csak lehet — megállapodás alapján — a helyi tanács vállalja. Ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy a tanács könyvtárak fokozatosan mindazonokon a szövetkezeti munkahelyeken letéti ellátóhelyeket szerveznek, ahol a dolgozók koncentrációja és földrajzi elhelyezkedése szükségessé teszi.

Természetesen továbbra is küzdünk az ellen a törekvés ellen, amely a kisipari szövetkezeti munkahelyeken és a falusi székhelyű mezőgazdasági termelőszövetkezetek irodáiban néhány tucatnyi kötetből álló könyvtáracskákat „gründolna”. Ezzel szemben minél előbb meg kell szervezni azokat a munkahelyi ellátó pontokat, amelyek

- viszonylag nagyszámú dolgozót foglalkoztató ipari szövetkezetek munkahelyi ellátására hivatottak (e tekintetben a tanács könyvtárak „lemásolhatják” a szakszervezeti könyvtári ellátás „Alapelveit és követelményeit”);
- és amelyek a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek a községektől távol eső telephelyein kínálnak könyvtári olvasási lehetőséget az ott élők számára.

Különösen a távol eső mezőgazdasági telephelyek könyvtári ellátásának megszerzése fontos feladat.

Az ipari és a mezőgazdasági szövetkezetek központi szervei állásfoglalásaikban teljes mértékben egyetértenek a „nem új hálózatot, de tényleges könyvtári ellátást” elvvel.

A másik tanács, illetve tanács könyvtári hálózatfejlesztési feladatot új jogszabályaink azzal adják meg, hogy a *tanács fenntartású egészségügyi intézmények* közművelődési könyvtári ellátásáért a tanácsokat teszik felelőssé. Ismeretes, hogy — más fejlett államokhoz képest — a betegek-gondozottak közművelődési könyvtári ellátása hazánkban — főként helyhiány miatt — meglehetősen elmaradott. Az új rendelkezést azért tartjuk előnyösnek, mivel a kérdés megoldását mintegy „decentralizáltan” képzelem, s emiatt remélhető, hogy a helyi viszonyokat jobban ismerő tanács szervek erőfeszítései révén fokozatosan ilyen téren is érhetünk el eredményeket. A Kulturális Minisztérium — lehetőségeihez képest — e törekvések megvalósításához állománygyarapítási támogatást is kilátásba helyez.

A hálózatfejlesztés, de mondhatnánk úgy is: hálózati rekonstrukció másik nagy feladata a *tanács és az iskolai könyvtárak integrálása* vagy legalábbis egymáshoz való közelebb hozása. Ezt a lépést a jövőben egy nagyobb mozgás, az oktatási és a közművelődési intézmények integrálása keretében kell megtennünk.

A Könyvtáros 1977. márciusi számában is olvasható az Oktatási Minisztérium és a Kulturális Minisztérium által közösen kibocsátott *Irányelvek a kis települések kulturális ellátásának javítására és a komplex intézmények létesítésére* című dokumentum. Ennek alapján kiszámítható, hogy a tervezett integráció végső kihatásában kb. 2—2 ezer iskolát és közművelődési intézményt, ezen belül 2—2 ezer iskolai és közművelődési könyvtárat érint. Tehát a munka mindenképpen nagy szervezési erőfeszítéseket követel meg mind a tanácsi szervektől, mind pedig a tanácsi könyvtári hálózati központoktól és alközpontoktól. E szervezési erőfeszítéseknek mindenképpen jobb iskolai és közművelődési könyvtári ellátást kell eredményezniük a szerep nélküli településeken, az alapfokú településközpontokban és a városi peremterületeken.

A megvalósítás érdekében létrehozott OM—KIM vegyesbizottság az említett irányelvek kiadása óta azon dolgozik, hogy e rekonstrukció jogszabályi és módszertani alátámasztást kapjon. Mint ismeretes, már elkészült — a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában — a közös iskolai-közművelődési könyvtár funkciójú intézmények állományára vonatkozó útmutató.

Mindebből következik, hogy addig is, amíg az átfogó központi rendelkezések nem születnek meg, a megyei irányítás a helyi sajátosságok ismeretében próbálja előre megtervezni a lehetséges és célszerű szervezeti átalakításokat. A megalapozatlan szervezeti bűvészkedés azonban károsan hatna ki mind a közoktatásra, mind pedig a közművelődésre.

Külföldi példák egész serege is bizonyítja, hogy a kistelepülések színvonalas könyvtári ellátásában még az integrált iskolai-közművelődési könyvtárak sem hoznak tökéletes megoldást. Eppen ezért az integrációs törekvésekkel párhuzamosan járási hatókörű állományellátó szervezeteket kívánunk létrehozni, s ezáltal óhajtjuk felszámolni azt a falusi „könyvtár-félét”, amelyet majdnem szétvetnek az évek során felhalmozódott, elavult művek, amely azonban másfelől olyan szegényes választékot kínál, hogy szinte szükségyszerűvé teszi a falusi olvasószám fogyását.

De nemcsak a kisközsegekről van szó. Mi minden olyan kísérletet, rendezést örömmel támogatunk, amely a szétaprózott kiskönyvtárak egyedi gyarapításának megszüntetésére és nagyobb (körzeti, járási, városi) könyvtárak állománygyarapítási csatornához való csatlakozásra törekszik.

Az imént elmondottakból következik, hogy az állománygyarapítási munkában nagyok az egyenetlenségek a könyvtárak között. Ám az adottságoktól függetlenül is vannak lehetőségeik alatt teljesítő fenntartók és főleg könyvtárak. Mindenütt, minden szinten emelni kell tehát az állománygyarapítás színvonalát. Ennek keretében:

- folyamatosan és tervszerűen fejleszteni kell a tájékoztatói apparátust;
- a művelődési irányítóknak mindent meg kell tenniük annak érdekében — a felügyelet, a szakfelügyelet és a módszertani irányítás eszközeit is igénybe véve —, hogy a könyvtárak szerezzék be a Könyvtári Könyvminősítő Bizottság által 1978-ra törzsanagyként ajánlott műveket. A könyvkiadás, a könyvterjesztés és művek tekintetében előnyben részesíti a könyvtárakat. Most a könyvtárakon a sor, hogy éljenek a lehetőséggel, mert 1979-re csak ez esetben tudják figyelembe venni igényeiket;
- ugyancsak fontos, hogy az 1978-ban bevezetésre kerülő tantervek alapján a könyvtárak vizsgálják meg az állományt, és a hiányzó műveket kellő példányszámban szerezzék be.

A közművelődési könyvtárak funkcióbővülése során igen lényeges a gyűjtési határok „kiterjesztése” a nem hagyományos dokumentumokra is. Ma már nem kérdéses, hogy a nagyobb közművelődési könyvtárak nem szorítkozhatnak mereven a könyvekre és folyóiratokra, elengedhetetlen a hanglemezek, magnókazetták és előbb-utóbb a művészi reprodukciók, valamint egyéb hangos-képes dokumentumok állományba iktatása és lehetőség teremtése használatukra.

Kiterjedt vita folyt és folyik arról, hogy a közművelődési könyvtár kölcsönözze-e ezeket a dokumentumokat. A kölcsönzés ellen érvelők a képes-hangos dokumentumok könnyen sérülő, kényes voltával támasztják alá álláspontjukat. Tekintettel azonban arra, hogy e dokumentumok helyben történő használata olyan technikai berendezéseket igényel, amelyek szükségképpen korlátozzák a használók számát, a hasonló berendezések (lemezjátszó, magnetofon stb.) viszont egyre inkább részét alkotják a mai háztartásnak, álláspontunk szerint a közművelődési könyvtár ne zárkózzon el e dokumentumok kölcsönzésétől.

A nagyobb közművelődési könyvtárak fontos feladata a *szakirodalmi információk szolgáltatása*, elsősorban olyan területeken, mint a pedagógia, a mezőgazdaság, a politika és az államigazgatás. E szolgáltatások alapját mindenekelőtt az országos

szakkönyvtárak központi jellegű szolgáltatásai kell, hogy alkossák. A most formálódó országos szakmai információs rendszer, a fejlődő társadalomtudományi információs rendszer keretében mi is arra törekszünk, hogy ezek a szolgáltatások létrejöhessenek, mégpedig olyan formában, hogy lehetővé váljék további felhasználásuk a közművelődési könyvtárakban is. Elengedhetetlen viszont, hogy a közművelődési könyvtárak szert tegyenek ezekre a szolgáltatásokra, s ha ez megtörtént, ne hevertessék őket az igénylőkre várva, hanem a feldolgozott információkat megfelelő formában, a kellő időben juttassák el mindazokhoz, akiknek szükségük van vagy lehet rájuk.

A Közművelődési Tanács állásfoglalása alapján feladataink vannak a tervezésben is. Tapasztalataink szerint a közművelődési könyvtárak jelenlegi tervezési gyakorlatára nem mindig és mindenütt felel meg a kívánalmaknak. Fő gyengéje az, hogy egyoldalúan a könyvtárak korábban elért eredményeiből indul ki, s ha ez a gyakorlat maradna fenn, mindinkább a társadalmi környezettől elvonatkoztatott feladatmegoldásokat eredményezne, és nem készítené sem a könyvtárosokat, sem a fenntartókat, sem pedig a felügyeletet, illetve a hozzá kapcsolódó szakfelügyeletet és a módszertani tevékenységet a közművelődési könyvtárak társadalmi jelenlétének a fejlődő szükségletekhez való folyamatos igazítására és az e szükségletek jegyében kifejtett működés megvalósítására.

Követelmény, hogy a tervezés minden könyvtárban az ellátandó település, lakóközvet szociológiai arculatának minél teljesebb és maradéktalanabb megismeréséből induljon ki, majd ezen ismeretek, továbbá az elért eredmények és a működési feltételek „háromszögében” határozza meg a tervfeladatokat.

A gondosabb tervező munkától és a tudatosabban elkészített munkatervek végrehajtásától függ, hogy e tervek alapján a könyvtár a saját kényelme diktálta módon működik-e, s eredményei a saját lehetőségei alatt vannak-e vagy sem. Nem tűrhető, hogy százával legyenek olyan könyvtárak és könyvtári szolgáltató helyek, amelyek nyitvatartása nem felel meg a lakosság szabad idejének és „mozgási szokásainak”, amelyekben reménytelenül rendetlen az állomány, megengedhetetlenül színvonalatlan az állománygyarapítás, amelyekben a könyvtáros nem kezdeményez, nem az ügy lelke, s amelyek nem tartanak kapcsolatot sem az iskolával, sem a közművelődési intézménnyel (és persze: a különféle szervekkel és szervezetekkel sem), sem pedig a termelési közösségekkel.

Végül megvalljuk: a felügyelet és a szakfelügyelet „sorompóba állításával” az ugyancsak még mindig eléggé nagy számban előforduló méltatlan fenntartókat is cselekvésre szeretnénk bírni. Azt kell elérnünk, hogy egyetlen megyében se legyen olyan fenntartó, aki lakosonként — szó szerint értve — csak filléreket ad az állománygyarapításra, aki nem gondoskodik a könyvtár tisztántartásáról, kimeszeléséről, világításáról és fűtéséről, aki nem törődik azzal sem, hogy az általa fenntartott könyvtár egyáltalán nyitva vagy zárva tart-e — akár a könyvtáros hanyagsága miatt, akár amiatt, hogy a betegség, szülés vagy egyéb okok következtében megürült „könyvtárosi tisztet” nem töltötték be mással.

A béremelés és a tiszteletdíj-rendezés keltette kedvező légkört mindenképpen ki kell használni a könyvtári tevékenység hatékonysági mutatóinak javítására is.

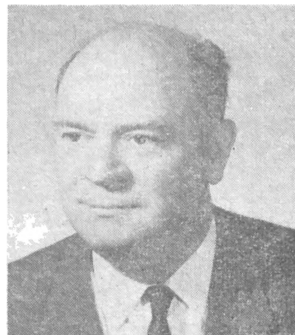
Kondor Istvánné

A főiskola és a könyvtár elválaszthatatlan egymástól

Beszélgetés DR. HEGEDÚS GYULÁVAL, a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola főigazgatójával

1977. október 28-án Győrött ünnepélyes keretek között adták át a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola elkészült, berendezett és már használatba is vett teljes épületcsoportját. Az ünnepi perceket azonban munkás hétköznapiak előzték meg, ezért dr. Hegedűs Gyulától, az intézmény főigazgatójától először ezekről az előzményekről, a főiskola — és benne, vele a könyvtár — eddigi fejlődését befolyásoló főbb mozzanatokról érdeklődtem.

— A főiskola és a könyvtár eddigi története valóban elválaszthatatlan egymástól, de ez természetes is, hiszen minden főiskolai, egyetemi könyvtár működésének, szolgáltatásainak elsősorban az adott felsőoktatási intézmény feladataihoz, munkájához kell kapcsolódnia. A mi könyvtárunk ma az ország egyik legnagyobb, legkorszerűbb műszaki főiskolájának oktató, nevelő, kutató és közművelődési tevékenységét szolgálja. Főiskolánk fiatal intézmény, az üzemmérnök-képzés céljára létesített műszaki főiskolák közül elsőként alapították 1968-ban. Az intézményben folyó üzemmérnök-képzés is — erős gyakorlati irányítottságával — hazánkban újszerű oktatási forma.

Az alapítástól 1974-ig a főiskola területileg széttagoltan, három városban (Budapesten, Szegeden és Győrött) öt különböző helyen működött. 1974-ben kezdődött az a csaknem négy évig tartó áttelepülési időszak, melynek befejezése után, 1977 szeptemberében kezdhettem meg a főiskola minden hallgatója együtt a tanévet, a főiskola új székhelyén.

A főiskolához hasonlóan az intézmény könyvtára is fiatal, nem támaszkodhatott előzményekre: A Győrben működő könyvtár 1974-ben, az áttelepülés első évében létesült. Állománya az évenként Győrbe költöztetett egy-egy oktatási egység állományából és az egyre erőteljesebb saját állományfejlesztésből tevődött össze. A győri könyvtár 1977 szeptemberéig ideiglenes helyen, kedvezőtlen elhelyezési körülmények között működött.

— Nem lehetett könnyű ezekben az években...

— Kétségtelen, hogy a kezdetben megoldásra váró számos új probléma — az előzmények hiánya is — mind a főiskolán, mind a könyvtárban sok nehézséget okozott. Viszont az a körülmény, hogy nekünk kellett az alapokat is leraknunk, esetenként elősegítette munkánkban a korszerűbb szemlélet érvényesülését.

— *Hogyan nyilvánult meg ez a könyvtár esetében?*

— A könyvtári feladatok megfogalmazását, rangsorolását, végrehajtásuk módját a képzés jellegéből származó igények, a főiskola adottságai természetesen erősen befolyásolják. Az adottságok pedig esetünkben sokat változtak. A Győrbe települést megelőző időszakban — 1968 és 1974 között — az egymástól távol működő oktatási egységeknek külön könyvtárunk volt, amelyek az igazgató felügyelete alatt tevékenykedtek. E könyvtárak állományának nagysága, összetétele, az állományfejlesztés lehetőségei és a szakmai munka tartalma, színvonala is nagyon eltérő volt. A főiskola működésének abban a szakaszában kettős célt követünk. Egyrészt igyekeztünk összehangolni a külön-külön működő könyvtárak munkáját, egységes elvek szerint emelni a munka színvonalát, másrészt megfogalmazni a majd létesítendő győri könyvtár feladatait és működési elveit. Könyvtárosaink előkészítő felméréseket is végeztek: ezek eredményei alapján két lényeges megállapítást tettünk.

A főiskola oktatási szakirányai igen sok szakterületen kívánják meg a szakirodalmi ellátást és szakmai tájékoztatást. A más városokból Győrbe települő oktatási egységek oktatói és hallgatói — első-

sorban a fővárosban — igénybe vették az ott működő országos, esetleg területi vagy helyi feladatkörű szakkönyvtárak szolgáltatásait, viszont Győrött a megfelelő könyvtári háttér hiányában ez a lehetőség nincs meg. Az átköltözés időpontjában Győr közművelődési könyvtárainak különösen kedvezőtlen — azóta persze lényegesen megjavult — helyzete miatt a főiskola könyvtára még az intézmény keretein belül ellátandó közművelődési jellegű könyvtári funkciók szempontjából is alig számíthatott arra, hogy az általános művelődési igények kielégítését nagyobb mértékben átháríthassa az intézmény székhelyének közművelődési könyvtáira.

Ezért elgondolásunkban a főiskola könyvtárának feladata volt mind a főiskolán folyó oktatás, nevelés, tudományos kutatás szakirodalmi és szakmai tájékoztatási igényeinek kielégítése, mind a főiskola hallgatói, oktatói és más dolgozói számára az általános tájékozódást, művelődést szolgáló művek rendelkezésre bocsátása.

— *Milyen feltételek között kell a könyvtárnak a most vázolt feladatait el látnia?*

— A főiskola könyvtára e tanév elején (1977 szeptemberében) foglalta el a beruházás utolsó ütemében elkészült könyvtári helyiségeket. A nyolcszáz négyzetméter alapterületű könyvtár a főiskola igazgatási épületének két alsó szintjén helyezkedik el. Az olvasói térben szabadpolicokon mintegy húszezer kötet elhelyezésére van lehetőség, és további 16 ezer kötet fér el az alsó szinten levő tömörraktárban. A könyvtár állománya jelenleg 45 ezer kötet, tehát már most szükség van külön raktárra is, a távlatilag tervezett 120—150 ezer kötetes állományhoz pedig mintegy százezer kötetes raktárra lesz szüksége könyvtárunknak. A szabadpolicokon természetesen az állomány leggyakrabban keresett részét helyezték el. A könyvtárban összesen kilencvennyolc olvasótermi ülőhelyet tudunk kialakítani.

A jelenlegi beszerzési keret az oktatás szakirányába vágó magyar nyelvű szakirodalmat beszerzését a megfelelő példányszámban teszi lehetővé. Törekszünk a könyvtárusi forgalomba nem kerülő kiadványok megszerzésére, gyűjtésére is. e téren igen nagy előrelépés, hogy a kötelempéldányok elosztásának új rendszerében könyvtárunk az észak-dunántúli régióban megkapja a közgazdaságtudomány, a természettudományok (a kémia és a biológia nélkül), valamint az intézményünket legközelebből érintő műszaki tudományok teljes magyar kiadványtermését. A külföldi szakirodalmat első sorban orosz, angol, német nyelven szer-

zi be könyvtárunk. A szovjet és az NDK kiadványok beszerzése nem okoz anyagi nehézséget, a „devizás” könyveket viszont gondosan válogatni kell, mert csak a legfontosabb, alapvető művek megvásárlására telik a könyvtár erejéből. Viszonylag nagyobb mértékben fizet elő a könyvtár az ilyen folyóiratokra.

— *Visszatérve a könyvtár szervezéséhez: milyen elvek vezették ezt a munkát?*

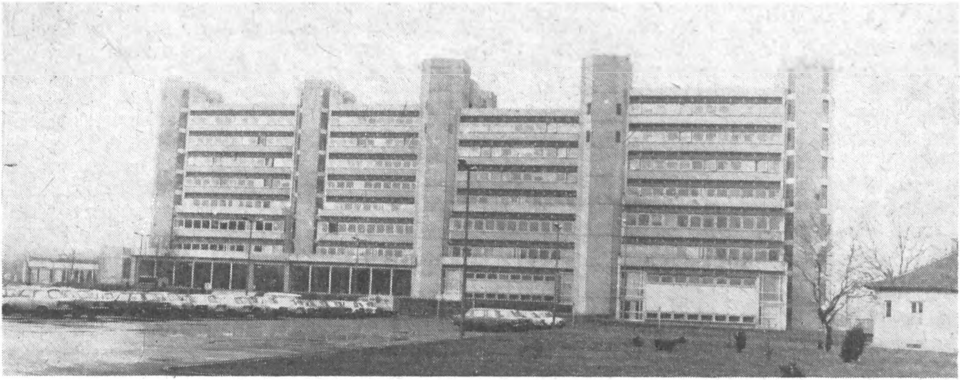
— A könyvtár általános feladatainak megfogalmazása után világossá vált, hogy azok teljesítése a rendelkezésre álló eszközök leghatékonyabb, leggazdaságosabb felhasználását kívánja meg, ez pedig csak az erők koncentrációjával valósulhat meg. Ezért a Közlekedési és Távokzlési Műszaki Főiskola könyvtára a főiskola központi szervezeti egysége, amelynek munkáját egyszemélyi felelős vezetésként a könyvtár vezetője irányítja. A könyvtár felett a felügyeletet a főigazgató-helyettes gyakorolja, és a könyvtár munkájával összefüggő legfontosabb kérdéseket a *könyvtári bizottság* is megtárgyalja.

A könyvtár szervezésénél követett elvek egyébként összhangban állnak a főiskola szervezésének elveivel. Főiskolánk ugyanis az ország felsőoktatási intézményei közül elsőként a *hagyományostól eltérő szervezetben működik. Megszűnt a kari tagozódás és a tanszék*; az intézmény szervezeti alapegységei az *intézetek és az osztályok*. Ez az integrált szervezet az oktató-nevelő és kutató tevékenység jobb összefogását, hatékonyabbá tételét van hivatva elősegíteni.

— *Az Ön véleménye szerint a hagyományostól eltérő szervezet, az oktatás tartalmi és formai korszerűsítése milyen új elemeket kíván meg a könyvtári munkától, milyen új vonásokkal gazdagítja a könyvtár közismert arculatát?*

— Az áttelepülés befejezésével véglegesen kialakult a főiskola integrált szervezete. Az eddigi működésre visszatekintve a főiskola különféle testületei, az oktatási egységek és a könyvtár is értékelik az elvégzett munkát, vizsgálják, hogy mik a további teendők a képzési célban megfogalmazott marxista-leninista világnézetű, természettudományos tapasztalatokkal rendelkező, a műszaki tudományokban jártas és a műszaki gyakorlati technikai, valamint gazdasági és üzemszervezési kérdéseit jól ismerő üzemmérnökök képzése terén.

A képzési cél tehát tömören körvonalazza a főiskola oktatási-nevelési feladatait, amelyek három süllypont: a világnézet, politikai oktatás-nevelés, a szakmai oktatás-nevelés és az ezeket kiegészítő, a látókört szélesítő kulturális nevelés köré csoportosíthatók. A főiskolai

Az új főiskola épülete

könyvtárak fejlesztéséről szóló kulturális minisztériumi irányelv a főiskolák könyvtárainak alapfunkcióit szintén az előbbi három területen jelöli ki. Ennek alapján főiskolánk könyvtára arra törekszik, hogy könyvtári funkcióit ne a főiskola oktató-nevelő tevékenységével párhuzamosan, hanem abba szervesen beépülve végezze.

— *Hallhatnánk erről részletesebben is?*

— A világnézeti-politikai oktatás-neveléshez kapcsolódva a könyvtár a marxizmus—leninizmus oktatásához nemcsak annak közvetlen szakirodalmi szükségletét szerzi be, hanem a tananyagot kiegészítő, sokoldalúbbá, színesebbé tevő kiadványokat is gyűjti. Ezeket kívül természetesen a világnézeti, politikai tájékozódást szolgáló lapok, folyóiratok is közvetlenül hozzáférhetően, szabadpolcokon található meg, a könyvtár földszintjén. A főiskolai ünnepségekhez, politikai, ideológiai ismereteket igénylő vetélkedőkhöz felhasználható anyagokat a könyvtár feltárja, róluk tájékoztatást nyújt. A marxizmus—leninizmus oktatásával összefüggésben a tájékozódáshoz, felkészüléshez javasolt folyóiratokból ajánló jegyzéket is készítettek a könyvtár munkatársai.

A szakmai oktatás és nevelés lényeges célkitűzése az önképzésre való belső igény felkeltése, az új ismeretek felkutatásában és önálló feldolgozásában való jártasság kialakítása. Ezt a jártasságot a könyvtár tevékeny közreműködése nélkül aligha lehet elsajátítani. A főiskola szakmai nevelési terve szerint a hallgatóknak az első évfolyamon el kell jutniuk az önálló tanulásban való jártasságig, és ajánlott olvasmányaik a szakmai folyóiratok népszerűbb stílusban írott cikkei lehetnek.

A főiskolára kerülő hallgatók legelső „szakirodalmi igénye” az oktatott tárgyakhoz való felkészüléshez szükséges

jegyzetek, a kötelező és az ajánlott irodalom összegyűjtése. A jegyzeteket (más felsőoktatási intézmények jegyzeteit is) a hallgatók a földszinti szabadpolcokon találják meg. A szakmai folyóiratok iránti érdeklődés felkeltése érdekében a könyvtár a szakok hallgatói számára ajánló jegyzékeket készített az egyes szaktárgyakban hasznosítható magyar nyelvű folyóiratokról. A könyvtári szabadpolcokon gondosan válogatott anyagot találnak az olvasók, amely tartalmazza a gyakorlati irányultságú oktatásban nélkülözhetetlen szabványokat, szakmai utasításokat, katalógusokat, kezelési-üzemeltetési utasításokat is. Ezek egy része nem kölcsönözhető, a könyvtár azonban nyugodt légkörével, a szakmai tájékozódáshoz szükséges kiadványok változatosságával és sokoldalúságával nemcsak a helybenolvasás lehetőségét teremti meg, hanem a könyvtárban végzett elmélyült, eredményes munkára is kívánja ösztönözni a leendő üzemmérnököket, bevezetvén őket az önálló szakmai tájékozódás gyakorlatába.

A második, harmadik évfolyamon a szakmai oktatás-nevelés már az önálló szakmai feladatok elvégzését, az alkalmazás képességének fejlesztését tűzi ki célul. A hallgatók a tudományos diákköri munkák, a harmadik évfolyamon pedig elsősorban a záró dolgozatra való felkészülés és a dolgozat megírása során valós problémákat oldanak meg. Ehhez a tevékenységhez már a kötelező tananyagon túlmenő ismeretek szükségesek. Fontos szerepe van ebben a szakirodalom felkutatásának és felhasználásának.

— *Hogyan segít ebben a könyvtár a hallgatóknak?*

— A főiskolán az első évre felvett nappali tagozatos hallgatókat háromnapos előkészítő foglalkozásra hívjuk be.

Itt a tájékoztató, eligazító előadások között a könyvtárról, annak szolgáltatásairól is hallanak leendő hallgatóink. A tanév elején egyre több patronáló tanár viszi el elsőéves hallgatóit a könyvtárba, ahol a kis csoportokat könyvtárosok tájékoztatják — helyszíni bemutató keretében — a könyvtár állományáról és használatáról. A harmadéves hallgatók számára — segítségként a szakdolgozat készítéséhez — a könyvtár szakirodalmi forrásismereti tájékoztatást nyújt, ismereti a könyvtár állományában levő szakirodalmi tájékoztatósi kiadványokat, a könyvtár kapcsolatait, a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségeit. A magyar szakfolyóiratok cikkanyagát szakkatalógusban tárja fel a könyvtár, ebben regisztrál olyan, a Magyar Folyóiratok Repertóriumában fel nem dolgozott kiadványokban megjelent cikkeket, tanulmányokat is, amelyek a főiskolán szakmai szempontból fontosak. Irodalomkutatásnál a könyvtáros kézbe adja a külföldi folyóiratok cikkeit feltároló tájékoztató kiadványokat, tanácsot ad és segítséget nyújt használatukhoz. A könyvtár a hallgatók igényei alapján is rendel fordításmásolatokat, reprográfiai másolatokat.

— *A könyvtárban nyilván nemcsak a hallgatói igények jelentkeznek. Mit nyújt a könyvtár a főiskola oktatóinak?*

— Az oktatás színvonalának emeléséhez szorosan hozzátartozó kutatótevékenység szakirodalmi és szakmai tájékoztatói szükségletei esetenként igényesebb könyvtári tevékenységet kívánnak meg. A kutatással összefüggő igények nagy részét a könyvtárközi kölcsönzés útján tudja könyvtárunk kielégíteni. Igen értékes segítség számunkra ezen a téren az oktatási területünkhöz hasonló profilú szakkönyvtárakkal kialakított jó kapcsolat. Elsősorban a *Vasúti Tudományos Kutatóintézet* és a *Közúti Közlekedési Tudományos Kutatóintézet* könyvtárait kell megemlítenem: dokumentációs kiadványaik rendszeresen eljutnak könyvtárunkba, fordításmásolat-gyűjteményükből is gyakran kölcsönzünk. A könyvtár egyébként központilag intézi a könyvek és folyóiratok megrendelésén kívül a fordítások és fordításmásolatok, reprográfiai másolatok beszerzését és a könyvtárközi kölcsönzést is.

A könyvtár szemléletében és tevékenységének megszervezésében szemmel látható az a törekvés, hogy az oktatás és kutatás szakirodalmi igényeit lehetőleg központi megoldásokkal és a legjobban kielégítse.

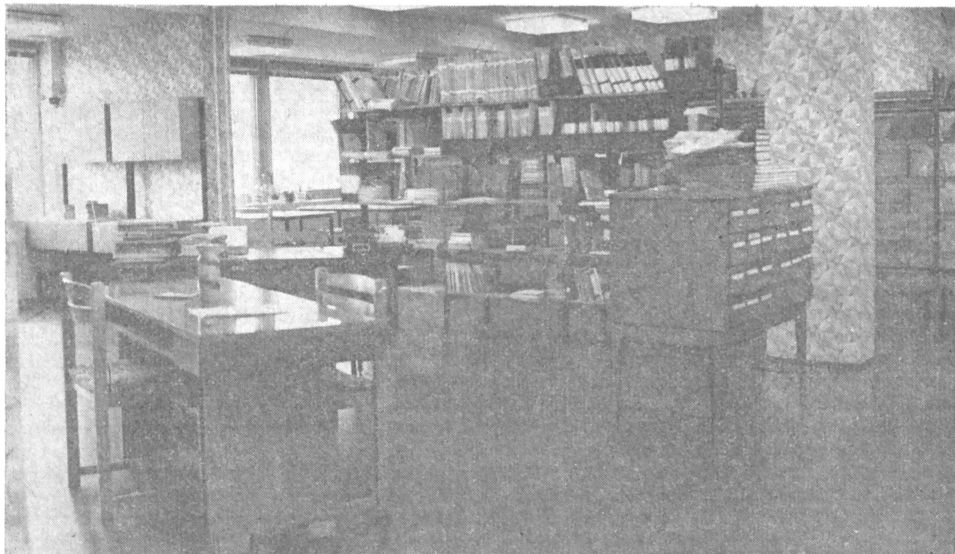
Segíti a könyvtár az oktató és kutató munkát azzal is, hogy állományából a folyamatos vagy gyakori használatra szükséges kézikönyveket, hazai szakfolyóiratokat, a tananyag kidolgozásához szüksé-

ges tankönyveket, jegyzeteket letétként kihelyezi az osztályokra. A költségvetési keret egy részét (a könyvtár számára egy példányban megrendelt külföldi szakfolyóiratok előfizetési díjával csökkentett összeget) felosztottuk: ennek hetven százalékát fordítja a könyvtár központi állományfejlesztésre, harminc százalékát az osztályokon létesített könyvtári letétek fejlesztésére lehet felhasználni. A letétek tartalmi fejlesztéséért és az állományvédelmi szempontok érvényesítéséért a letéti hely vezetője felelős, aki osztályának egyik munkatársát hivatalosan megbízza a letét kezelésével. A könyvtár egyik munkatársa a letéti ügyintéző: a letétek állományellenőrzése, a letéti kezelők tájékoztatása is az ő feladata. A letétek állományáról természetesen a könyvtár központi katalógusa pontos tájékoztatást tud adni.

— *A könyvtár belső kapcsolatai után essék szó a külsőről is: véleménye szerint mire vállalkozhat önjelölt a könyvtár, és mennyire támaszkodjék más könyvtárak, tájékoztatói intézetek, a könyvtári rendszer szolgáltatásaira?*

— Egy főiskolai könyvtár gyűjtőköre rendkívül szerteágazó lehet. Az olvasói igények a tankönyvektől az oktatással összefüggő szakirodalmi, sőt, kutatói szintű tájékoztatói kérésekig terjednek; ezek maradéktalan kielégítésére a könyvtár egyedül semmiképpen nem vállalkozhat. Ezért a könyvtári munka létfontosságú elemét képezi jelenleg és a jövőben is a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatói rendszer által nyújtott lehetőségek, szolgáltatások igénybevétele. Az, hogy a könyvtár mit oldjon meg saját erőből és mit vegyen át más rendszerek szolgáltatásaiból, erősen függ a könyvtár háttérétől, (más könyvtárak jelenlététől), az olvasói igények mennyiségi és minőségi jellemzőitől, a könyvtár személyi ellátottságától és persze a könyvtár rendelkezésére álló anyagi eszközöktől is.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a nem kedvező szakkönyvtári háttér miatt könyvtárunknak minden téren viszonylag nagyobb saját erőfeszítéseket kell tennie, már csak a földrajzi távolság áthidalásával járó — többnyire jelentékeny — idővesztéséért miatt is. Talán nem felesleges aláhúzni, hogy könyvtárunk szakkönyvtár is, amelynek — véleményünk szerint — esetenként szakirodalmi tájékoztatói funkciót is el kell látnia. Bár a könyvtárba járó magyar és külföldi tájékoztató kiadványokat oktatóink eredményesen használják, a könyvtárban jelentkezők igények a saját erőből végzett, tárgyát tekintve szorosan a helyi felhasználói igényekhez kapcsolódó témafüggetlenség iránt is.

Könyvtárrészlet

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a könyvtárnak addig szükséges és érdemes saját megoldásokat keresnie, amíg az igényeket nem tudja gyorsabban, színvonalasabban, de azért elviselhető áron kielégíteni a különféle külső szolgáltatások segítségével. A közvetítő szerep, az átvett szolgáltatásnak az adott helyi igényekhez „igazítása” azonban mindig a könyvtár feladata marad.

— *A tanulás, az oktató-nevelő munka és a kutató-fejlesztő tevékenység segítése mellett hogyan alakul a könyvtár közművelődési tevékenysége? Miben látja e tevékenység lényegét egy műszaki főiskolai könyvtár esetében, amely — mint Ön is hangsúlyozta — elsősorban szakkönyvtári funkciókat lát el?*

— A könyvtár, bekapcsolódva az intézményben folyó közművelődési munkába, részt vesz a leendő üzemmérnökök kulturális nevelésében, az értelmiségi hivatásra való felkészítésében. A tudományok gyors fejlődésére jellemző az egyes tudományok tudományágakra hasadása és az egyre sokrétűbbé váló szakosodás mellett a legkülönfélébb tudományágak egymásba hatolása, a határterületi kapcsolatok kialakulása. Ebből következik, hogy a szorosan vett „saját szakterület” határai sem vonhatók meg világosan és végérvényesen. A szakmai fejlődés, a szakmai látókör fejlesztésének igénye tehát feltételezi a lehetőséget és képességet a rokon-, a határterületeken, általában a más szakterületeken való tájékozódásra. A könyvtár beszerzi az ezeken a szakterületeken

való tájékozódáshoz, információszerzéshez szükséges alapvető szakirodalmat is, és ezzel már részben általános művelődési igényeket is kielégít. A látókör szélesítését, az ízlésformálást szolgálja a művészeti, az ismeretterjesztő és a szépírodalmi könyvekből és folyóiratokból kialakított állományrész. A könyvtáros, aki ennek az anyagnak a gondozását végzi, egyben a könyvtár képviselője is a főiskola közművelődési bizottságában. A közművelődési bizottság egyetértésével a könyvtár a diákokthon egyik társalgójában *folyóiratolvasót* alakított ki, elsősorban az általános érdeklődést kielégítő folyóiratokkal. A diákokthon vezetősége segíti a diákügyelet megszervezését, hogy biztosítani lehessen a folyóiratolvasó nyugodt használatát, az elmélyült olvasás feltételeit.

Az általános művelődést szolgáló állományrész fejlesztésére (könyvek, folyóiratok tekintetében egyaránt) a teljes beszerzett mennyiségnek mintegy a tíz százaléka jut. Ezt az arányt — tekintve a könyvtár szakkönyvtári jellegét — megfelelőnek tartjuk. Az a határozott véleményünk, hogy a főiskolai könyvtár közművelődési tevékenységének szintere maga a főiskola. A könyvtár nem vállalkozhat a főiskolán kívüli területek közművelődési könyvtári ellátására. Az viszont mindenképpen feladata, hogy olvasói számára tájékoztatást nyújtson a sajátos könyvtári területen a városban megszervezett közművelődési és egyéb rendezvényekről, és olvasói érdeklődését felkelt-

se a főiskola és a város egyéb kulturális lehetőségei, eseményei iránt is.

— *Ismét a külső kapcsolatokhoz jutottunk. Hogyan itéli meg a könyvtári együttműködés lehetőségeit a városban és a megyében?*

— A főiskola könyvtára — mint a műszaki tudományok számos területére kiterjedő gyűjtőkörű szakkönyvtár — leg-
hatékonyabban nem a közművelődési funkciók kiterjesztésével, hanem mint a nyilvános műszaki könyvtárat nélkülöz-
ő ipari centrum műszaki szakembereit szakirodalommal ellátó könyvtár vehet
részét a város és a környék szakmai kul-
túrájának fejlesztésében. Akár saját erő-
feszítések alapján, akár más intézmények
szolgáltatásaira támaszkodva fejlődik is a
könyvtár tevékenysége, mindenképpen
elér majd egy olyan szintet, amelyen már
nem — vagy nem csupán — támogatást
kaphat, hanem a könyvtári rendszer tel-
jes értékű tagjaként a kölcsönösség alap-
ján támogatást is tud nyújtani. Első lé-
pésként könyvtárunk bekapcsolódik a
győri szakemberek szakirodalmi ellátásá-
ba, a következő lépést pedig a már emlí-
tett regionális kötelempéldány-elosztásból
a főiskola könyvtárába jutó magyar szak-
irodalom teszi lehetővé, de egyben köte-
lezővé is. A könyvtárügy ágazati irányí-
tása könyvtárunknak regionális feladato-
kat szán; a könyvtárnak mielőbb készen
kell állnia e feladatok ellátására is.

— *Hallottunk olyan véleményt is, hogy a külső feladatok vállalása veszélyezteti a „belső munkát”, az intézmény ellátásának elsődlegességét...*

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa eredményes munkája elismeréseként dr. Hegedűs Gyulának, a közlekedéstudományok kandidátusának, a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola főigazgatójának a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetését adományozta. Talán nem csupán formáság, ha a Könyvtáros olvasói nevében is gratulálunk dr. Hegedűs Gyulának.

Mohor Jenő

Olvastuk

a *Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom* című szovjet folyóirat egyik tavalyi számában, hogy a Belgrád ellen intézett egyik német bombázás során, 1941-ben találatok érték a szerb nemzeti könyvtárt, amely a keletkezett tűzvész következtében teljesen megsemmisült. A Szerb Köztársaság új épületben elhelyezett nemzeti könyvtára 1973. április 3-án nyílt meg. A még ideiglenes épületben meghúzódo könyvtár olvasói létszámának emelkedése 1958 és 1968 között évi 1,5 százalék volt; a megnyitás óta az olvasólétszám évi emelkedése 12 százalék felett van, s ez várhatóan még tovább fog növekedni. A beiratkozott olvasók száma ma több mint 35 000, a látogatóké évi félmillió, az évi forgalom 1,3 millió kötet. A könyvtár jelenlegi állománya megközelíti a kétmilliót. — Összehasonlításképpen: Az Országos Széchényi Könyvtár 1975 végén 1,8 millió kötet könyvvel és 195 000 kötet periodikával rendelkezett. Az említett évben 13 438 olvasója 68 600 ízben kereste fel. Az új könyvtár megnyitásáig forgalmi adataiban lényeges változás nem remélhető.

Bonyhád könyvtárügye városi rangra emelkedhet

A Völgység „fővárosának” nevezett, csaknem tizenötezer lakosú Bonyhád, ahol a magyar történelemnek és irodalomnak olyan kimagasló egyéniségei éltek egykor, mint Perczel Mór, Vörösmarty Mihály vagy Illyés Gyula, 1977. április 1-én várossá nyilvánították. Tolna megye harmadik városa előnyös földrajzi fekvésű: a hegységek és a síkvidék találkozásánál épült. A lakosságnak mintegy 25—30 százaléka német nemzetiségű, de megtalálhatók itt betelepült délvidéki magyarok és bukovinai székelyek is.

Bonyhád már régóta híres állattenyésztéséről az ország határain túl is. Ám nemcsak mezőgazdasága fontos, hanem fejlődik ipara is, amely szívó hatást gyakorol a környék kisebb településeire. A járási székhely vonzáskörzetébe 23 falu tartozik. Naponta több mint háromezer ember jár be ide dolgozni. Bonyhádon két, országosan ismert üzem (cipőgyár, zománcgyár) és jó néhány ipari szövetkezet működik. Van kórháza, szociális otthona, gimnáziuma, szakközépiskolája, szakmunkástanuló intézete. A művelődési központ elhelyezése (a volt Perczel-kastélyban, ahol a városi könyvtár is működik) nem megfelelő, az újat most építik, átadását 1979-re tervezik.

Működési körülmények

A kiváló könyvtár címmel 1977-ben kitüntetett városi könyvtár 1968-ban költözött az átalakított Perczel-kastélyba. Alapterülete a szükséges 6—700 helyett mindössze 260 négyzetméter. Költségvetéséből (411 000 forint) jelenleg 70 000 forintot fordít állománygyarapításra. Ez az összeg azonban kevés. A hanglemezek gyűjtésére például nincs pénz. Ám azt is figyelembe kell vennünk, hogy 1975-ben még csak 32 000 forint volt a könyvbeszerezési keret, a községi és a megyei tanács támogatásával emelkedett az összeg a mostani nagyságúra. Ez azonban még mindig nem elegendő ahhoz, hogy belőle a Szakmai irányelvek által a „B”-típusú könyvtárra előírt évi könyv-, periodika- és hanglemezállományt beszerezzék.

A könyvtár állománya — a négy külterületi fiókkönyvtár letéti könyveivel együtt — 35 408 kötet (1976), amely a következőképpen oszlik meg: szépirodalom 44, gyermek- és ifjúsági irodalom 19,5, ismeretterjesztő és szakirodalom 36,5 százalék.

Az ismeretterjesztő és szakirodalom 32,2 százalékát a társadalomtudományi művek alkotják, ám ebben a csoportban a természettudományos és a műszaki irodalom részesedése csekély, csupán 8,2—8,5 százalék. A mezőgazdasági könyvek pedig mindössze 4,2 százalékot tesznek ki, s ez az arány nagyon gyenge. Igaz, a városban az ipar dominál, de ha arra gondolunk, hogy a könyvtár vonzáskörzetében falvak vannak, már nem lehetünk elégedettek. Viszont aránytalanul magas az „egyéb” kategóriába sorolt könyvek száma, illetve részaránya (6042, azaz 46,9 százalék).

Az intézménybe 105-féle folyóirat jár az előírt 150—200 helyett. Nagyon fontos periodikák hiányoznak (*Irodalomtörténeti Közlemények, Könyv és Nevelés, Közgazdasági Szemle, Kultúra és Közösség, Magyar Filozófiai Szemle, Magyar Pszichológiai Szemle, Pedagógiai Szemle, Századok, Szociológia, Világosság* stb.).

A hat főfoglalkozású könyvtáros közül (van még egy 4 órás részfoglalkozású is) kettő felsőfokú, három középfokú, egy pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik. A szakmai végzettség mutatója még kedvezőtlenebb: négyen rendelkeznek középfokú könyvtárosi szakképzettséggel, ketten szakképzettség nélküliek. A Szakmai irányelvek szerint a jelenlegi létszám-szükséglet az igazgatón kívül tíz főfoglalkozású és egy részfoglalkozású könyvtáros lenne. Közülük négynek felsőfokú, négynek pedig középfokú szakmai végzettséggel kellene rendelkeznie, s három könyvtári technikai munkaerő egészítené ki a munkatársi gárdát.

Olvasószolgálat

A nyitvatartási idő a felnőtt- és a gyermekkönyvtár esetében egyaránt 36—36 óra, ugyanabban az időben. A felnőtteknek ez az idő kevés. A nyilvános szolgálat idejét növelni kell, s célszerű lenne időben és térben különválasztani a gyermekszolgálatról.

Ez egyébként megoldható, a gyermekrészeg ugyanis külön teremben van elhelyezve, s külön bejáratral is rendelkezik.

A könyvtárat a város lakosságának tizenhat százaléka használja. Az egyes korosztályok könyvtárba járása között nagy eltérések mutatkoznak: A 14 éven aluliaknak 27, a 15—24 éveseknek 33,6, a 25—59 éveseknek 6,8, s végül a 60 éven felülieknek 5,6 százaléka látogatja a könyvtárat.

A beiratkozott olvasók kor szerinti megoszlása valamivel jobb képet mutat, mert a 24 évesnél idősebb olvasók aránya az összes olvasók 24,2, a 14 évesnél fiatalabbaké 39,3, a 15—24 év közöttiek részaránya pedig 36,5 százalék.

Az aktív keresőkből könyvtárlátogató a munkások 8,6 százaléka, ők az olvasótábor 16,4 százalékát alkotják. A szövetkezeti parasztoknak 4,9, a szellemi dolgozóknak pedig 17,7 százaléka könyvtári tag. Olvasótáborbeli részarányuk 2,2, illetve 12,8 százalék.

A nemzetiségiek könyvtárhasználatáról annyit kell elmondani, hogy a felnőttek évenként 4—5, a gyermekek ennél valamivel több német nyelvű könyvet kölcsönöznek.

Az általános iskolai tanulók 47,5 százaléka jár a könyvtárba. Ez kedvezőtlen arány, de figyelembe kell venni a jó körülmények között működő iskolai könyvtárakat is (2 általános iskolai, 2 középiskolai és szakmunkásképző intézeti könyvtár működik), valamint azt is, hogy a könyvtár távol van a város központjától. Ezért helyeselhető az a terv, amely szerint az egyik iskola épületében a környék területi és iskolai könyvtári feladatait is ellátó, függetlenített könyvtárossal működő városi fiókkönyvtárat hoznak létre. Végrehajtását a városi tanács vb-határozata is előírta.

A kölcsönzött kötetek száma több mint 70 000. Egy-egy olvasó évente átlagosan 35 könyvet olvas el. (A járás átlaga 29, a megyei átlag pedig 25 kötet.) A magas mutatószámból arra is lehet következtetni, hogy a beiratkozott olvasók a könyvtárba nem járóknak (például a családtagoknak) is visznek könyvet olvasni.

A mintavételi hónapokban a kölcsönzött művek összetétele a következő volt: ismeretterjesztő és szakirodalom 26, szépirodalom 49,1, gyermek- és ifjúsági irodalom 24,9 százalék.

A beiratkozott olvasók egy év alatt átlagosan tizenegyszer látogatják a könyvtárat.

Iskolai, szakszervezeti és műszaki könyvtárak

A város könyvtári helyzetének összképéhez az öt iskolai, a két szakszervezeti klubkönyvtár (letéti I.) és a két műszaki könyvtár is hozzátartozik.

A két általános iskolába 1800 tanuló jár, a könyvtárak állománya 5—5000 kötet. Könyveszerzésük 5, illetve 12 000 forint. Mindkét helyen a könyvtárak nagyobb helyiségbe való költöztetését és a könyvtáros függetlenítését tervezik.

A gimnázium 312 tanulójának mintaszertű, 70 négyzetméteres, galériás könyvtára van, amely a megyei pedagógiai könyvtár funkcióját is ellátta, de a székszárdi Tanítóképző Főiskola létrejöttével ezt a feladatot és a vele összefüggő állományrészt az új intézmény vette át. A gimnáziumi könyvtár állománya meghaladja a 20 000 kötetet, s ennek mintegy fele még 1945 előttről származik. E könyvek között muzeális értékűek is találhatók. A muzeális példányok feldolgozását és belőlük különgyűjtemény kialakítását tervbe is vették. A főhivatású könyvtáros pedagógus állományban van, az ELTE másodéves könyvtárszakos levelező hallgatója. Évente 8—10 000 forintért vásárol könyvet, ezenkívül 15 szakmai és 25-féle egyéb periodikát járát. Lemezeket is vásárol.

A *közgazdasági szakközépiszkola* 380 tanulója jelenleg mintegy 8000 kötet könyvet jut, ám ezeket egy 25 négyzetméteres szobában, zárt szekrényben tárolják. Tervezik, hogy rövidesen egy nagyobb, 80 négyzetméter alapterületű helyiségbe költöztetik a könyvtárat. A könyveszerzésre rendelkezésre álló évi 10—15 000 forintot — helytelenül — könyvesboltokban költik el.

A pedagógus státuszban levő könyvtáros munkaidejének felét a tanítás tölti ki.

A *szakmunkásképző intézetet* (250 tanuló) a városi könyvtárral szemben találjuk. 5000 kötetes könyvtára a 35 négyzetméteres klubhelyiségben van. Könyveszerzési összegük 20 000 forint, amelyet a Könyvtárellátónál költenek el.

A *szakszervezeti könyvtárak* (zománcgyár, cipőgyár) könyvállománya nem elégtő. A letéti I. kategóriájú könyvtárak részére előírt dolgozónkénti két kötet helyett ezekben a könyvtárakban csak 0,6, illetve 1 kötet jut egy-egy dolgozóra. A zománcgyári könyvtár nem is az üzemben működik, hanem a város központjában. Bizonyára ezért és a kevés kölcsönzési idő miatt is (heti 2×2 óra) az olvasók száma 1976-ban mindössze 251 volt (a dolgozók 14,3 százaléka), akik átlagosan 3—4 könyvet

kölcsönöztek egy év alatt. A cipőgyár könyvtárába a dolgozók 24,8 százaléka iratkozott be.

A *műszaki könyvtárak* valójában nem is működnek. Nem folytatnak rendszeres könyvbeszerezést, állományfeltárást, nincs kölcsönzési idejük. Így jelenlegi állapotukban nem lehet velük a könyvtárközi együttműködést megvalósítani. Szerepük a város könyvtárügyében jelentéktelen. Szakmai központjuktól nem kapnak segítséget, nem látogatják őket, a központ csak statisztikákat kér tőlük. A zománcgyár műszaki könyvei a tanácsteremben, zárható szekrényekben található. A műszaki fejlesztési alapból 10 000 forintot lehet könyvvásárlásra fordítani, de csak 3000 forintot költenek el! A könyveket egyéni igények alapján vásárolják a budapesti műszaki könyvesboltban, s ezeket állandó használatra kiadják az osztályoknak, illetve a szakembereknek. Meghatározott kölcsönzési idő nincs, mivel a legfrissebb állomány úgyszemint található meg az 1500 kötetes „könyvtárban”. Ugyanez a helyzet a cipőgyári műszaki könyvtár esetében is, azzal a különbséggel, hogy az elavult könyveket a szakszervezeti könyvtár tárolja zárt szekrényekben. Itt még meghatározott állománygyarapítási összeg sincs. Amire szükség van, a műszaki fejlesztési alapból vásárolják meg. 1977-ben egyetlen szakkönyvet sem vásároltak! Folyóiratokra, témafigyelésekre, fordításokra évente mintegy 15 000 forintot költenek.

Sürgős feladat lenne elkészíteni a műszaki könyvtárak gyűjtőkori szabályzatát, kijelölni szervezeti helyüket az üzem életében. Azt is meg kellene vizsgálni, hogyan lehetne szorosabb együttműködést kialakítani a szakszervezeti és a műszaki könyvtárak között.

Kapcsolatok, együttműködés

Nemigen lehet beszélni a különféle könyvtártípusok közötti kapcsolatról, együttműködésről. A szakszervezeti és a műszaki könyvtárak még egymás állományát, munkáját sem ismerik. A városi könyvtár is alig tud létezésükről.

Az iskolai könyvtárak és a városi könyvtár egymáshoz való közeledését viszont segíti a kényszerűség is. Am jobban tervezett együttműködésre van szükség. Meg kell kezdeni az iskolai könyvtárak szakmai segítségét, a gyűjtőkori egyeztetés kimunkálását, valamint a közös fiókkönyvtár létrehozását is.

Ellentmondásosnak tűnik, de tény, hogy magukkal az oktatási intézményekkel sokoldalú a városi-járási könyvtár kapcsolata. A városi könyvtár igazgatója részt vesz a tanévnyitó értekezleteken. Az iskolás gyerekeknek közösen könyvtárhasználati és egyéb tanórákat, vetélkedőket szerveznek. A városi tanácsnak a közművelődési és közoktatási intézmények együttműködéséről szóló határozatában egyebek között az áll, hogy „előbbre kell lépni a kulturális tevékenység egyeztetésében s az adottságok jobb kihasználásában”. Ennek érdekében, ha kell, új együttműködési megállapodásokat kell kötni, amelyek épüljenek be az intézmények éves munkatervébe, készüljön a tananyaghoz ajánló bibliográfia stb. — mondja ki a határozat. A városi könyvtár és az általános iskolák már meg is kötötték az új együttműködési szerződést, amelynek egyetlen szépséghibája, hogy nem szerepel benne az iskolai könyvtárak segítése.

Am a művelődési házzal közösen szervezett irodalmi estek, kiállítások, a közös műsorfüzet, a különféle rendezvényekhez adott könyvajánlások élő kapcsolatról tanúskodnak.

A könyvtár a járási úttörőelnökség munkaterve alapján kapcsolódik az „együtt — egymásért” mozgalom célkitűzéseéhez. Segíti a rajokat, hogy egy-egy foglalkozást a könyvtárban tartsanak meg, és segít az évfordulókra, az ünnepekre való felkészülésben is. A KISZ által szervezett *Új Tükör* klub néhány foglalkozását szintén itt tartják.

Az üzemek, szövetkezetek szocialista brigádjai gyakran keresik fel a könyvtárat. A könyvtárosok könyvajánlással, a vetélkedőkre, ünnepekre való felkészítéssel segítik a tagok kulturális vállalásainak teljesítését. Az ÁFÉSZ-szel közösen szervezett öszi megyei könyvhetek rendezvényei is jól szolgálgják a könyvtár célkitűzéseit.

A különféle akciók (Az olvasó munkásért, Kell a jó könyv pályázat stb.) és rendezvények szervezésében a könyvtár sok segítséget kap a helyi pártszervektől, valamint a Hazafias Népfronttól. A városi-járási pártbizottság osztályértekezletén évente egyszer beszámoltatja a könyvtárat helyi tevékenységéről.

A jövő

A városi tanács dokumentumait (tanácsülési és vb-határozatok), valamint a vezetők terveit ismerve lényeges fejlődés várható a városi könyvtár életében.

Az új művelődési ház elkészültével a mostani épületet teljes egészében a könyvtár

Kapja meg. A bővítéssel kapcsolatos tervek szakmai kimunkálásakor a Könyvtártudományi és Módszertani Központ segítségét is kérni fogják.

Az Irányelvek előírásainak megfelelően tervezik a dolgozók létszámát is. A könyvbeszerzési összeg növeléséről a 3/1977 (IV. 5.) számú vb-határozat már rendelkezett. Kimondta, hogy úgy kell emelni a könyvbeszerzési keretet, hogy 1980-ig 50 000-re emelkedjék a könyvek száma, továbbá a jelenleginél több folyóiratot kell beszerezni, és meg kell kezdeni a zenei állomány nagyobb mérvű gyűjtését. Létre kell hozni egy 3—4000 kötetes fiókkönyvtárat is.

A városi könyvtárnak emellett nagyobb figyelmet kell fordítania a többi könyvtárra, hiszen ezek jelenleg nagyobb összeget — csaknem 85 000 forintot — fordítanak könyvállományuk gyarapítására, mint a városi könyvtár, s jóval nagyobb könyvek száma is: 52 000 kötet. Mindebből az következik, hogy ki kell munkálni a városban működő könyvtárak közötti célszerű munkamegosztást, hatékonyabb együttműködést. Csak a működési feltételek javulása és a könyvtárak korszerűbb ellátási rendjének megszervezése emelheti városi rangra Bonyhád könyvtárügyét.

P a c s a i L á s z l ó

műhelykérdések

Nyomatványok a gyermekkönyvtárakban

Munkám során érdekes gyűjtemény akadt a kezembe: az ország különböző gyermekkönyvtáraiban használatos, saját tervezésű nyomtatványok gyűjteménye. Valamennyit azonos igény hívta életre: a gyermekkönyvtáraknak a felnőttkönyvtárakétól eltérő szempontjai, másfajta adatai, szolgáltatásai, általában a gyerekekre szabott olvasószolgálat. Valamennyin érezhető az a törekvés, hogy szakítsanak a hivatalos nyomtatványok személytelen hangnemével, jellemző rájuk az ötletek sokasága és az anyagi erők végelessége. Eppen ezért a kivitelezés, az esztétikai megjelenítés tekintetében is nagy változatosságot mutatnak.

Az olvasószolgálati adminisztráció nyomtatványai

Mivel a gyerekek beiratkozásához jótálló szükséges, az egyik legfontosabb nyomtatvány a *jótállási (belépési) nyilatkozat*. Ilyen az ország 11 megyéjében készült, mégpedig nyomdában vagy házi sokszorosítással. Rendszerint más jellegű nyomtatványval egybekapcsolva tervezik, ez az egyesítés azonban csak akkor jó, ha mindkettő szükséges az olvasószolgálatban. Ezért nem célszerű az általános könyvtárismertető leporellóval egybenyomatni (Heves megye), mert kezelése nehézkes, nem szólva arról, hogy igen költséges is. Leghelyesebb, ha az olvasó (gyerek) és a jótálló (szülő) adatlapjával nyomtatják egybe, így megfelelő a helykihasználás, és az összes szükséges adat együtt található. — Ugyancsak gondot okoz a szöveg megformálása, a szükséges és elégséges adatok megválasztása, az áttekinthető és esztétikus tipográfia. Előfordul ugyanis, hogy a megyei nyomdában — tehát külön erre a célra — készült nyomtatvány belépésnyilatkozat-részének szövege kártérítésre és a munkahelyváltás bejelentésére kötelezi a kiskorú gyereket. Máshol nem világos, hogy a szülőnek vagy a gyerekeknek kell-e kitöltenie az adatlapot. Sajnos, néha a fogalmazás sem magyaros, például „X. Y. nevű eltartottamért... kezességet vállalok”, vagy: „gyermekem a könyvtár tagja lett”. A jótállási kötelezettségek sem mindenütt nyilvánvalóak, az általánosságban megfogalmazott kezességi kötelezettség nem minden felnőtt számára érthető. A felvett adatok száma néha kevés, néha sok. A jótállótól általában a rendőrségi nyilvántartásnak megfelelő azonosítási adatokat (név, anyja neve, lakcím, munkahely, foglalkozás, a személyi igazolvány száma) kell kérni, röviden, de szabatosan. Tehát bármennyire szép is az „édesanya, édesapa” elnevezés, kevesebb helyet foglal el a „szülő/eltartó” meghatározás, emellett szükségtelen mindkét szülő adatait, a születési helyét és az ideiglenes lakást felírni (többnyire helyben lakó gyerekek eltartóiról van szó).

A beiratkozó gyerekről viszont lényegében semmit sem mond a név és a lakcím,

az iskola megjelölését pedig csak néhány helyen kéri. A születési év feljegyzése is kevés a gyermekkönyvtárakban, ahol nagyon sok azonos korú — esetleg azonos nevű — gyerek van, ezért az azonosításnál (pl. kik nem iratkoztak be újra az adott naptári évben) csak a pontos születési adatok dönthetik el, hogy ugyanarról a gyerekről van-e szó. A színvonalas olvasószolgálati munkához azt is tudni kell, hányadik osztályos a gyerek — hiszen ennek megfelelően ajánlhatunk neki könyveket —, s lényegesen befolyásolja javaslatainkat az a körülmény is, hogy melyik a kedvenc tantárgya, milyen az iskolai aktivitása, illetve mivel tölti legszívesebben szabad idejét. Az utóbbi ismeretének akkor van szerepe, ha meghatározott témájú (ismeretterjesztő) előadásra akarunk meghívókat küldeni. Ez az olvasó és a könyvtáros közötti folyamatos kapcsolatteremtésben, valamint a mindennapi olvasószolgálati munkában is fontos.

A jótállási és adatlap egyben a betűrendes nyilvántartás alapja is, tehát a legjobb a katalóguscédula méretű és minőségű (levelezőlap-kartonból készült), kétoldalas nyomtatott „Személyi lap”, míg a nagyobb alakú, puha, kétrét hajtott papír nehezen kezelhető. Ez a nyomtatványfajta — ha jól tervezik meg — évekig, sőt évtizedekig megfelel rendeltetésének, ezért ne sajnáljuk rá a nyomdaköltséget. Csak így lesz esztétikusabb, gazdaságosabb (kisebb méretű!) — és nagyobb tételben viszonylag olcsóbb is. — Az említett kívánalmaknak leginkább a szegedi gyermekkönyvtárban használt adatlap felel meg, bár a jótálló egyik fontos adata (anyja neve) itt is hiányzik.

Elsősorban a beiratkozott olvasók számára fontos igazolás az *olvasójegy*, amely általában csak néhány azonosítási adatot (törzsszám, név) tartalmaz, valamint feltünteti az érvényesség évét. Ezért tökéletesen megfelel erre a célra a Könyvtárellátó által készített hivatalos központi nyomtatvány. Néhány könyvtár mégis saját maga nyomtat olvasójegyet, ennek egyedüli oka, hogy eltérő színnel, méretekkel és saját emblémájával szeretné megkülönböztetni más könyvtárak olvasójegyeitől. Külön gyermekkönyvtári olvasójegy tehát nincs, nem is szükséges, elegendő rá az adott könyvtár hosszú bélyegzője.

Néhány könyvtárban közös műanyag tokba helyezett ún. tiketteket használnak a kölcsönzött kötetek számának igazolására, de ez a költségesebb megoldás éppen a gyerekek esetében nem célravezető, ők ugyanis gyakran elveszítik olvasójegyüket.

Általában a különleges szolgáltatásokhoz (az olvasóterem látogatása, zenehallgatás) sem szükséges külön látogatási vagy tagsági igazolvány, a nem könyvjellegű dokumentumok kölcsönzése azonban egyre több gondot okoz, különösen ha ezeknél tételenként kell bizonyos használati díjat fizetni. A gyermekkönyvtári diafilm-kölcsönzés, a néhány forintos használati díjak könyvelésének egyszerűsítésére vezette be a szegedi gyermekkönyvtár a diafilm-bérletet (a személyi lap, tasak betétlapjaként): az egyszeri nagyobb befizetés (pl. 10 Ft) alapján folyamatosan többször lehet filmet kölcsönözni, míg a bérleti összeg el nem fogy.

Legalább ekkora gond ezeknek a különleges szolgáltatásoknak *statisztikai nyilvántartása* (a helyben használt dokumentumok forgalma, összetétele, illetve a felhasználók adatai). Több gyermekkönyvtárban vezetnek házilág vonalozott olvasótermi (kézikönyvtár-használati) füzetet és zenehallgatási naplót. Használatuk azonban esetleges (a gyerekek részéről), és nehézkes, gyakorlatilag alkalmatlan visszamenőleges elemzésre. Ezért vezették be néhány helyen az olvasótermi kériólapot (főként a mennyiségi adatok rögzítésére), valamint a referenzs-lapot (a tartalmi elemzéshez is — Veszprém, Debrecen). Az utóbbiak azonban csak akkor töltik be szerepüket, ha a keresett téma könnyen besorolható, illetve visszakereshető egy rendszerből (például a szakszám vagy a tárgyszó alapján), csak így adhat segítséget a visszatérő kérdések megválaszolásához. A tárolás szempontjából a forma sem mellékes: katalóguscédulaméret és -minőség. A felsorolt kívánalmakat azonban egyik ilyen ismert nyomtatvány sem elégíti ki.

A kölcsönzés harmadik fontos nyomtatványa a *tasak*, amely, mint a személyi lap szerepét betöltő nyomtatvány, nemcsak a kikölcsönzött könyvek kártyáinak tárolására szolgál, hanem néhány azonosítási adatot is közöl az olvasóról. A tasak rendszerint függőleges állású — jó lenne a Merabona kölcsönzőpultok belső rekeszeit is ehhez igazítani! —, hosszanti éle azonban nincs mindig leragasztva. Emiatt kicsúszhatnak belőle a könyvkártyák, s méginkább kihullhat a színcsík. A tasakon (személyi lapon) feltüntetett adatok általában ugyanazok, mint a hivatalos központi nyomtatványon, legfeljebb bizonyos könyvtárakban az iskolát és az osztályt jelölik meg többetként. Jó megoldást választott a korosztály-jelöléshez a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: a tasak felső szélén fejlécszerűen tíz rovat szerepel, s külön jelölhető a „koron aluli” és „koron felüli” olvasók is. Nem szerencsés viszont az, hogy a jótállónak a tasak hátoldalát kell kitöltenie, aláírnia, hiszen emiatt a tasakot kell kézbe-

adni, sőt azt viszi haza a gyerek, aki esetleg elvesztheti, bepiszkíthatja a tasakot. Sokkal helyesebb a különálló jótállási lap használata, a beiratkozottak betűrendes nyilvántartására amúgy is szüksége van minden könyvtárnak.

A felszólítás időpontjának feltüntetésére csak két könyvtárban (Szolnok, Szeged) terveztek külön rovatot, pedig a nevelési okok mellett az adminisztrációban, sőt az esetleges viták eldöntésében is segítséget adhat az időpont rögzítése. A tasakok érvényességi idejét viszont főlőlegesen 4—6—9 évre tervezni, hiszen még a kemény, dobozkartonból készült tasak is tönkremegy ennyi idő alatt, a ráírt adatok pedig elmosódnak, olvashatatlanná válnak, ráadásul megváltozhatnak. Az sem mindegy — gyerekekről lévén szó —, hogy milyen gyakran visznek könyveket, hány kötetet kölcsönöznek egyszerre. A legegyszerűbb, ha a lejáratú dátumbélyegzőt nemcsak az olvasójegyre, hanem a tasak hátlapjára is ráütjük (egy mozdulattal több!), esetleg melléírjuk a kötettszámot.

A legegyszerűbb tehát, ha a Könyvtárellátó lecsapott sarkú tasakjának mintájára — a néhány azonosítási adaton kívül — olyan különleges adatokat vezetünk a tasakra, melyek az olvasói egyéniség megismeréséhez is segítséget nyújtanak. Rajtuk kívül a tasakon akad hely a lejáratú és a felszólítási dátumnak is.

A kölcsönzési adminisztráció legkellemetlenebb tennivalója a késedelmes olvasók *felszólítása*. Méretben (levelezőlap-formátum) és szövegben hat megyében hasonló megoldás született. Mindenütt kedves hangú, de határozott levélben kéri a pajtásokat a könyvek visszahozására (a szolnokiak ötletes rajza: csiga a könyv tetején — még elgondolkodásra is késztet), sőt az olvasójegy netáni elvesztésével kapcsolatban is — ez gyakori oka a késésnek — megnyugtatóan megsejtetik a megszeppent gyereket. Viszont a határidő meghosszabbításának lehetőségét csak a Szabó Ervin Könyvtár jelzi. (Kár, hogy felszólító nyomtatványra kissé terjengős szövegű.) Mivel ez a nyomtatvány is több évre szól, érdemes a helyi nyomdával készíttetni — vagy központilag előállítani! —, csak így lesz esztétikus és jó a szöveg elrendezése is, mint a Békés megyeinek.

A második felszólítást tartalmazó nyomtatvány egyéni megoldásával egy helyen kísérleteztek, de ennél valamivel sikerültebb a Könyvtárellátó levelezőlapjának szövege. Jogosan feltételezzük, hogy a legtöbb könyvtár az utóbbit használja.

A kölcsönzésben használatos egyéb — hivatalosan elfogadott — ügyviteli nyomtatványok (beiratkozási napló, csoportos leltárkönyv, statisztikai összesítők) sem jők a gyermekkönyvtári munkában, mivel adataik lényegesen eltérnek egymástól. Sok gyermekkönyvtárban kényszermegoldáshoz folyamodnak: átragasztják, átírják vagy átvonalazzák a felnőtteknek szóló (pl. foglalkozás) rovatokat, s csak néhány helyen sokszorosítottak őrlapokat a célnak megfelelő kategóriákkal.

A *beiratkozási naplóban* a korcsoportok bontásán kívül az iskolák szerinti megoszlás jelölése is gondot okoz. A korcsoportok esetében Szolnok találta meg az „arany középutat”: 10 éven aluli, 10—14 éves és 14 éven felüli kategóriákat állapított meg, az övodásokat csak a „foglalkozás” rovatban bontotta külön. Ennél részletesebb felosztás főlőlegesen, az úgynevezett túlkorosok és a vissza-visszajáró középiskolások viszont mindig fejtörést okoznak. Az iskolák felsorolására elegendő 10 rovat — üres fejléccel —, mivel csak a könyvtár körzetéhez tartozó, illetve nagyobb létszámú gyerekserget küldő iskolákat érdemes külön nyilvántartani. (Ezeket előre beírhatjuk a nyomtatott fejléche.) Az úgynevezett szórványokat elegendő városrészenkénti vagy más csoportosításban összevonatni szerepeltetni.

Olyan — látszólag jelentéktelen — apróságokra is figyelni kell a tervezéskor, mint a napló méretezése, rovatainak szélessége vagy az, hogy az egy lapra beírt olvasók száma könnyen szorozható legyen (pl. 20, 25). Ezért nem szerencsés a haránt alakú napló, mivel egy oldalon kevés (12—14 olvasó) adatai regisztrálhatók.

A *csoportos leltárkönyv* elengedhetetlen az állomány tudatos fejlesztéséhez. Ez az igény három megyében hozta létre a gyermekkönyvtári állomány felosztásához igazodó csoportos leltárkönyvet. Fontos szempont — ismét Szolnok mutat rá jó példát —, hogy az ismeretterjesztő állományban külön kategóriát képeznek az alsó tagozatosok olvasmányai („Képes ismeretterjesztő művek” megjelöléssel), és darabszám szerint feltüntetik a kézikönyvtár állományát is. Emellett az ismeretterjesztő állomány tekintetében a rokonterületek összevonásával igyekeznek kiküszöbölni az ETO hibáit (például az 500-as szakhoz kerül az orvostudomány is, szakítva a korábbi mechanikus, főtáblázati számok szerinti tagolással. Nagyon fontos volna, ha a szolnoki minta szerint — de központi előállításban — minden önálló (főfoglalkozású) könyvtárossal dolgozó gyermekkönyvtárban bevezetnék a külön csoportos leltárkönyvet; a legtöbb helyen ugyanis házilag vonalazott füzetben regisztrálják az állomány alakulását, vagy egyéb, időrabló módszerekkel kísérleteznek.

Szinte ugyanez vonatkozik a statisztikai *munkanaplóra* is, mely részletesen szintén csak a felnőttek forgalmi adatait kéri, mintha az olvasók között a gyerekek el-

enyésző kisebbséget alkotnának. Ilyen esetekre is találtak megoldást a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban: a munkanaplóba illeszthető betétlapok formájában. Ezek a lapokon 6—6 rovattal szerepel egy-egy hónap szépirodalmi és ismeretterjesztő forgalma, tehát képet kaphatunk a gyerekek főbb érdeklődési területeiről. Kár, hogy a rovatok nem egyeznek a csoportos leltárkönyv rovataival, emiatt lehetetlen az állomány és a forgalom adatainak összehasonlítása, viszonyszámainak megállapítása.

Érdekes munkanaplót vezetnek a Békés megyei gyermekfoglalkozásokról: a 30 oldalas füzetben egy-egy levél jut minden rendezvényre, ennek rovatai a TIT adatlapjaihoz hasonló adatokról kérnek tájékoztatást. A bökkenő csak az, hogy ezek nagy részét (felhasznált segédanyagok, szerszámok, eszközök, a lebonyolítás vázlata) célszerű előre papírra vetni a „forgatókönyvben”, így főlöszleges adminisztrációnak tűnik az utólagos adatszolgáltatás.

A propaganda nyomtatványai

A gyermekkönyvtárakban egymást érik a rendezvények, tehát nem mindegy, hogy a propagandának milyen formáját választja a könyvtáros. Az ízléses, névre szóló *meghívó* már fél siker, ezért fordítottak oly nagy gondot megtervezésükre hét megyében is. Többnyire nyomdában készített, levelezőlap méretű és megoldású biankó meghívók ezek, egész nyomtatványtermésünk legsikerültebb, legkedvesebb darabjai.

A szöveg az időpont és a műsor közlésén kívül általában nemcsak a címzettnek, hanem barátainak is szóló meghívást tartalmaz. A jó szövegrendezés, a szép betűtípus illusztráció nélkül is kellemes benyomást kelt. Néhány helyen a könyvtár emblémája is rákerül a levelezőlap másik oldalára, a leghangulatosabbak azonban képeslaphatásúak: az egyik oldalon kedves gyerekkönyv-illusztráció, a másikon a meghívó szövege és a címzés található (Fejér, Veszprém megye). A stencilezett meghívók viszont nemcsak sokszorosításuk módja miatt gyengébbek, de szövegük, „tördelésük” is igénytelenséget áraszt. Pedig ezzel a technikával is lehet elfogadható nyomtatványokat készíteni.

Az egyedi tervezésű, szép meghívók láttán csak akkor esünk gondolkodóba, amikor megtudjuk, hogy ugyanabban a megyében a megyeszékhely városi hálózata és a megyei könyvtár külön-külön nyomtatványt készített ugyanarra a célra. A nemes versengésnek ez a fajtája már olyan luxus, amit sem nyomdai viszonyaink, sem a közművelődés anyagi lehetőségei nem engednek meg!

A gyermekkönyvtári tevékenység sajátos termékeinek tekinthetők az ún. *hívó- és visszahívó lapok*. Az olvasótoborzásnak ilyenfajta alkalmazásait a gyerekek feledékenységére vagy bátortalansága és kialakulatlan olvasási szokásai tették szükségessé. Ilyen vonatkozásban is több — s talán ezért egyenetlenebb színvonalú — változat került ki hat megye tervezőinek kezéből. Újra találkozunk a Fejér megyei és a veszprémi kedves képeslapokkal, szövegük azonban túl általános, nem villant fel elegendő érdekességet ahhoz, hogy egy gyerek ennek hatására keresse fel a könyvtárat. Célravezetőbb a gondolkodtató, kérdő formájú vagy néhány érdekes témát felsoroló, a könyvtári lehetőségekről (nyitvatartásról is!) tájékoztató, kedvcsináló szöveg, mint a szegedi és székesfehérvári nyomtatványok, bár ez utóbbinak tipográfiai elrendezése és formátuma nem megfelelő. Érdekes megoldású a miniatűr távlati térképpel kombinált hívólap, mely különösen új helyiségbe költözéskor tesz jó szolgálatot (Veszprém, Szeged).

Néhány helyen külön visszahívó lapot rendszeresítettek, kedves, biztató szöveggel, egyedi megszólítással (Nógrád, Veszprém), kár, hogy stenciles sokszorosításban. Még a bátortalanság forrására is gondoltak, ilyenformán: „Ha elveszítetted is az olvasójegyed, gyere nyugodtan, kapsz másikat.” Sajnálatosan riasztó azonban a Komárom megyei levél: „... május 30-ig légy szíves iratkozz be. Ha nem, akkor a könyvtár tulajdonát képező (7 Ft értékű) tagsági igazolványt műanyag tasakkal és tikketekkel együtt juttasd vissza a könyvtárba.” [Mivel a tikketeket egyenként kell aláírnia az olvasónak, s nem lehet ezeket újra felhasználni, főlöszleges az ilyen kicsinység és szigorúság.]

Kifejezetten propaganda célra készültek a különféle, két- vagy háromrét hajtott, többnyire leporelló alakú *könyvtárismertető*k. Címoldalukon a könyvtár emblémája vagy más grafika vonzza a szemet. Közülük a legízlésesebb a Székesfehérvári Városi Könyvtáré. Ez piros színnyomású, elején hangulatos gyerekrajz van, belső lapjain pedig a városi fiókkönyvtárak címe és nyitvatartási adatai szerepelnek a mértéktartóan hívó szöveg mellett. A többi már kevésbé sikerült, néhol áttekinthetetlen a tipográfiai elrendezés, másutt apró, de bosszantó helyesírási hibák és rosszul alkalmazott kiemelések láthatók. A könyvtárra vonatkozó információk közlését néhol más rendeltetésű vagy alkalmi jellegű (például moziműsor) szöveggel kombinálják. Még a kis-

bibliográfiával való párosítás sém feltétlenül jó, mivel az adott időszak könyvterméséből szükségszerűen csak néhányat javasolhat egy-egy korosztálynak. Az egyedi tervezésű grafikák mindig igen költségesek, ezért sokkal helyesebb a könyvtárismertetőt időtálló szövegekkel kitölteni, például az állományrészek adatait vagy néhány fontos könyvtári szabályt közölni. Az ismertetésből semmiképpen sem maradhat ki a könyvtár címe, a nyitvatartási idő és a könyvtár sokszínű művelődési, szórakozási lehetőségeinek felvillantása. Az előbbi követelményeknek csak az említett székesfehérvári és a Heves megyei lepoprelló tesz eleget, kár, hogy nem férnek bele szabványborítékba, így szóróanyagként kevésbé használhatók.

Hasonló rendeltetésűek, de még átgondoltabb szerkesztési megoldásokat igényelnek a *könyvjelzők*. Általában csak a legfontosabb információkat közlik a könyvtárról, egy-egy magvas idézet és illusztráció kíséretében. Talán a legsikerültebb a Veszprémi Megyei Könyvtár könyvjelzője, mint a könyvtárhasználati szokások kialakításának egyik eszköze, a könyvhigiéncia szabályainak szellemes, rajzos összefoglalása. Ugyanennek a könyvtárnak későbbi könyvjelzője már gyengébb, kivitelezése, semmitmondó jelmondata és egyoldalas megoldása miatt. A Fejér megyeiek jó minőségű kisnyomtatványán nem szerencsés az, hogy a kolofonban, a legapróbb betűkkel közli a nyitvatartási adatokat, mintha ezek nem is volnának fontosak.

Összegezésül néhány javaslat:

1. Jó lenne, ha a vezető gyermekkönyvtári szakemberek felülvizsgálnák, milyen nyomtatványok szükségesek a gyermekkönyvtárakban, s ezeket egységesítenék.

2. A nyomtatványokat tervező szakemberek a felhasználó könyvtárosok véleményét is kérjék ki: milyen adatok kerüljenek rá a nyomtatványokra.

3. Helyes, ha a propagandanyomtatványok tervezése egyedi marad — a sokszínűség érdekében. Viszont az esztétikai követelményeknek csak úgy lehet eleget tenni, ha a könyvtáraknak megfelelő összegű propagandakeret áll rendelkezésükre. Gondoskodni kell arról is, hogy legalább a megyei nyomda grafikusja felülbírálja a sokszorosításra szánt nyomtatványt (esetleg tegyen ellenjavaslatot).

Sáráné Lukátsy Sarolta

Mélységbeli térveszteség az állványokon

A raktári állványok helykihasználást célzó átalakítása során általában csak a polcokon adódó vízszintes és függőleges térveszteséget vesszük figyelembe. Holott felesleges térveszteséget okoz a polcok nagy, 22 cm-es mélysége is, mivel az állványokon levő könyvek átlagos szélessége 15 cm. De ha 18 cm mélységű polcokat helyeznénk el az állványokon, hogy például a megszokottnál nagyobb méretű „Sallai—Sebestyén”, azaz *A könyvtáros kézikönyve* se álljon ki egy-két cm-rel róluk, kétoldalas állványok alkalmazásakor 8 cm-t takarítanánk meg.

Vaspolcos állványok esetén a polcok általában úgy vannak felfüggesztve, hogy az egymás mögött fekvő két 22 cm mély polc között középen még 4 cm üres tér található. (L. Sallai—Sebestyén: *A könyvtáros kézikönyve*. 112. l. 46. ábra.) A mélységbeli térveszteség a kétoldalas állványon így összesen 12 cm. Ez azt jelenti, hogy egy 20 méter hosszú raktárban, 121 cm-es tengelytávolsággal számolva, a megfelelő átalakítások után a 15 kétoldalas állványsor közé egy újabbat tudnánk beállítani.

Talán apróságról van szó, de ha például a nem olyan régen épült Jászberényi Városi-Járási Könyvtár túlszűfolt raktárában ezt a térveszteséget (pl. a vaspolcok hosszanti lefűrészelésével) sikerülne kiküszöbölnünk, csaknem további 3000 kötetet helyezhetnénk el az új polcokon. (Természetesen ebben az esetben a nagyobb méretű képzőművészeti albumok külön állványokon kapnának helyet.)

Arató Antal

Az olvasótábor hullámlásának okai

A fővárosi gyermekkönyvtárak tapasztalatai

A gyermekkönyvtárak olvasószolgálati munkájának egyik fontos és sok energiát követelő feladata a folyamatos olvasószervezés, illetve a már beiratkozott olvasók megtartása, rendszeres olvasóvá nevelése. Könyvtárainknak ezt a tevékenységét időnként elemezzük, hogy lássuk, mik a további feladatok. A Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtáraiban legutóbb 1975-ben vizsgáltuk meg az olvasólétszám és az elmaradás, lemorzsolódás összefüggéseit, az elmúlt év őszén pedig szakmai vita keretében beszéltük meg a tennivalókat a hálózat valamennyi gyermekkönyvtárosával. A korábbi években végzett felmérések alapján így lehetőségünk adódott az összehasonlításra, és megfigyelhettünk néhány tendenciát.

Erőteljes fejlődés

A gyermekolvasók számában mutatkozó hullámlások okait kutatva 1958-ban egyebek között megvizsgáltuk az állomány és az olvasólétszám összefüggését, az állomány minőségét, a könyvtár helyzetét, a testvérkönyvtárakkal való kapcsolatot és a látogatók szünetelésének okait. (Bikácsi Lászlóné: *Gyermekkönyvtáraink néhány problémája* = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1958—1959. 1961, FSZEK, 165—175. l.) Ez a felmérés rámutatott a gyermekkönyvtári munka súlyos gondjaira, melyeknek megoldása elsődrendű feladatává vált valamennyi, a gyermekek olvasóvá nevelését szíven viselő könyvtárosnak.

A gyermekolvasók arányáról és a könyvtárhasználat szüneteléséről 1969-ben rendezett szakmai vitán már eredményekről számolhattunk be, bár maradt még bőven megoldásra váró feladat. Ha összevetjük e korábbi vizsgálatok főbb mutatóit az 1975-ös felmérés adataival, igen szép fejlődést tapasztalhatunk: 1958-ban hálózatunkban 27, gyermekek részére kölcsönző könyvtár működött, 1969-ben 47, 1975-ben pedig 62 (a bibliobusz 11 megállóját nem számítva). A gyermekolvasóknak a felnőttolvasókhöz viszonyított aránya 25,2, 28,1 és 28,2 százalék; sokat fejlődött az állomány is: a felnőttek részére rendelkezésre álló állománynak 15,1, 26,3, 28,4 százaléka volt a három időpontban. A 14 éven aluli lakosokra személyenként jutó kötettség 1958-ban 0,7, 1969-ben 2,8 és 1975-ben 4,1 volt.

Ismeretes, hogy a gyermekkönyvtárak száma, telepítésük sűrűsége, az állomány nagysága befolyásolja az olvasólétszám alakulását. Míg 1958-ban a 6—14 éves korú lakosságnak csak 16 százaléka volt a gyermekkönyvtárak olvasója, addig 1969-ben már 30,9, 1975-ben pedig 33,5 százalékra nőtt arányuk.

Az említett néhány adat is bizonyítja, hogy a gyermekolvasók számának és arányának növekedését milyen nagy mértékben befolyásolja a gyermekkönyvtári szolgáltatások bővítése. A további olvasószervezés és a már beiratkozott olvasók megtartása érdekében mindinkább törekedni kell a munka minőségének javítására. A demográfiai hullámlás figyelembevételével fontos a folyamatos és tervszerű állományalakítás, és nagy gondot kell fordítani az olvasószolgálati munkában az egyéni és a csoportos foglalkozásokra. Lényeges az iskolákhoz fűződő kapcsolat megszervezése és elmélyítése, a közös feladatok összehangolása. Az iskolai korosztályok alakulása befolyásolja a könyvtár olvasóinak összetételét is. Az 1969-es és az 1975-ös adatokat összehasonlítva a budapesti általános iskolákban 14,5 százalékkal nőtt az alsó tagozatos tanulók aránya, illetve 14,5 százalékkal csökkent a felső tagozatosoké. A hálózat könyvtáraiban pedig 7 százalékkal nőtt a 6—10 éves és 16,6 százalékkal csökkent a 11—14 éves olvasók aránya. Ezek a számok bizonyítják, hogy bár a korcsoportok számszerű növekedését, illetve csökkenését nem követi az olvasói arányok ugyanolyan mértékű változása, a tendenciák mégis figyelemreméltóak. Az első és második osztályosok közül még kevés könyvtári olvasóra számíthatunk. Beiratkozásukra harmadik, negyedik osztályos korukban kerül sor. Erre fel kell készülnie a könyvtárnak. (Ezt bizonyítják az azóta eltelt két évben megsokasodó osztálylátogatások és beiratkozások is.) A már beiratkozottak és a 11—14 évesek rendszeres olvasóvá nevelése, megtartása viszont állandó és színvonalas munkát igényel.

Mire figyelmeztetnek a szünetelések?

Ezt a tevékenységet segíti a szünetelések és az elmaradások okainak vizsgálata is. Az 1975—76-os vizsgálatot két korábbi felméréssel vetettük össze. 1958-ban kérdőíves módszerrel 256 gyermekre kiterjedő közvéleménykutatást végeztünk a gyermekkönyvtárakban. A közvéleménykutatás nem esett az iskolai szünet idejére: egyszeri kér-

désfeltevással tudakolta, milyen okok miatt szüneteltették könyvtári látogatásait a gyerekek. Az okok (rangsorolva): késedelmi díj vagy perlés; sok a tanulnivaló; a szülő nem adta oda az újrairatkozáskor a személyi igazolványát; saját könyvét olvasa; elköltözött; beteg; iskolai könyvtárba jár; nem szeret olvasni; sportol.

1968-ban tizenöt könyvtárban négy hónapig tartó megfigyeléssel 1779 olvasó tagságának szünetelési okát vizsgálták. A négy hónap után 840 olvasó nem tért vissza, így a könyvtárhasználatot szüneteltetők 47,2 százalékát gyakorlatilag a könyvtárból kilépett olvasónak tekintették. Az említett okok (rangsorolva): elutazik; tanul; van otthon könyve; beteg; nem engedik a szülei (késedelmi díj, rossz tanulmányi eredmény miatt); nem ér rá; elköltözik; egyéb; nem találta a keresett könyvet.

1975-ben 36 könyvtárban 8811 olvasó tagságának szünetelését figyelték nyolc hónapig. Ez idő alatt a beiratkozott olvasók 27,8 százaléka szüneteltette látogatását, és a szünetelők 47,8 százaléka nem jött vissza. 1976-ban ellenőrző vizsgálattal megállapítottuk, hogy kik azok az olvasók, akik egy év elteltével sem tértek vissza a könyvtárakba. Ezt a 2699 gyermeket kilépett olvasónak tekintettük, arányuk az 1975-ben beiratkozottak 9,6, a könyvtárhasználatot szüneteltetőknek pedig 30,6 százaléka volt.

Ezek a számok arra figyelmeztetnek, hogy a gyermekolvasóknak több mint negyede hosszabb-rövidebb ideig szünetelteti a könyvtárba járást. Ezeknek egyharmada (a beiratkozott olvasók tizede) pedig gyakorlatilag megszűnteti tagságát. Ez azt jelenti, hogy az elég nagy számú „kiöregedett” gyermekolvasó mellett még kb. az olvasók 10 százalékát a szervezés különféle módszereivel újra és újra meg kell nyerni, ha a könyvtár csak megtartani is akarja olvasóinak számát. Igen fontos feladat tehát az olvasóvá, a folyamatos könyvtárhasználóvá nevelés. Ennek érdekében kell a szünetelések csökkentésén fáradozni.

A szünetelések okai az 1975/76-ban kimaradt olvasók indokainak rangsorában: elutazik, nyaral; tanulnia kell; könyveket kapott, van otthon olvasnivalója; nem engedik a szülei; másik könyvtárba (felnőttbe) iratkozik; elköltöztek; késett, vagy késedelme miatt perelték; beteg, kórházban van; iskolai könyvtárba jár; egyéb (nem szeret olvasni, sportol, nem ér rá, nem indokolta); csoporttal jár (napközi, osztály); nem találta meg a keresett könyvet.

Erdemes összevetni az indokok rangsorában bekövetkezett változást. Az 1958-as felmérés ideje nem esett iskolai szünetre, így ebben a „nyaral, elutazik” válasz természetesen nem szerepel. Viszont 1968-ban is és 1975-ben is a rangsor elejére került. Talán nem tűnik merésznek feltevezni, hogy 1968 óta ennek az oknak a lényeges megnövekedését (28,8-ról 41,2 százalékra) az életmód megváltozása, az életszínvonal emelkedése magyarázza. A „tanulni kell” és a „nem engedik a szülei” okok egyaránt csökkenő irányzatot mutatnak, melyeket szinte egybe is lehet venni, hiszen melyik gyerek hagyja önként abba az olvasást a tanulás miatt. Hogy ez az ok 41-ről 21,3 százalékra csökkent, az a szülők szemléletének változását is tükrözi: az olvasást, a könyvtárba járást már nem sorolják annyian a tanulást gátló tényezők közé. A „másik könyvtárba iratkozik” nem szerepelt a korábbi felmérések szempontjai között, most érdemesnek tartottuk, hogy ezt is megvizsgáljuk, hiszen ezek a gyerekek mint olvasók nem vesztek el (7,1 százalék). A „késett” és az „elköltözött” olvasók 1958-as viszonylag magas aránya (35,1 és 8,6 százalék) az 1956-os események következményeként, továbbgyűrűzéséként fogható fel. Az iskolai könyvtárak fejlődésével nőtt azoknak a száma, akik arra hivatkoztak, hogy az iskolai könyvtár látogatása miatt nem olvasnak a gyermekkönyvtárban (1,2-ről 2,4 százalékra). Tapasztalatunk szerint azonban, aki a közművelődési könyvtárból kimarad, az iskolai könyvtárban sem olvas.

Fel kell figyelniük az osztállyal vagy napközis csoporttal való kölcsönzés év végi elmaradására, mely eddig nem szerepelt okként. Az ilyen csoportos kölcsönzések — főként az alsó tagozatos korosztály esetében — egyre népszerűbbé válnak, így egy-egy csoport elmaradása nagyobb arányú végleges elmaradást eredményezhet. Ebben az esetben is a pedagógusok segíthetnek.

A vizsgálatból megállapítható, hogy a végleg eltávozott olvasók 56,9 százaléka nem sokkal korábban lett könyvtártag: a felmérés évében iratkozott be, illetve csak egy évig volt tagja a könyvtárnak.

*

Az itt közölt adatok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának egészére vonatkoznak, könyvtáranként természetesen nagy eltérések találhatunk. Mindenkinek a maga területén kell időnként vizsgálni, hogy a saját legfontosabb feladatait pontosan meghatározhassa. De mindenképpen figyelmet érdemel három dolog: az iskolákkal való kapcsolat elmélyítése, a demográfiai változások figyelemmel kísérése (hogy melyik korosztállyal kell különös gonddal foglalkozni), s végül — ami egyáltalán nem új tennivaló — az olvasókkal való egyéni foglalkozás általánossá és rendszeressé tétele.

Kerekes Pálné

A vállalati művelődési bizottságokról

Az Országos Közművelődési Tanács, valamint a SZOT elnöksége 25 002/1976. számú együttes határozatával elrendelte *vállalati művelődési bizottságok* szervezését a minisztériumok és a tanácsok irányítása, illetve felügyelete alatt működő gazdasági egységeknél, „a munkásművelődés fejlesztése, a munkahelyi közművelődés hatékonyabbá tétele érdekében, a vállalati gazdasági és szakszervezeti vezetés művelődési tevékenységének segítése” céljából. A létrehozásukhoz szükséges intézkedések megtételére a határozat az ágazati minisztereket, illetve az országos hatáskörű szervek vezetőit, valamint a szakmai szakszervezeti főtítkárokat szólította fel. A művelődési bizottságok megalakulásáról, működési feltételeik megteremtéséről a vállalatok vezetőinek és a szakszervezeti bizottságoknak együtt kellett gondoskodniuk. Az 50 kiemelt nagyvállalatnál 1976, a többinél pedig 1977 vége volt a bizottságok megalakításának határideje.

A vállalati, művelődési bizottság (vmb) a rendeltetésének megfelelő tevékenységi körben véleményező, javaslattevő és koordináló feladatokat lát el. *Egységes tervbe foglalja a vállalat oktatási, továbbképzési és közművelődési tevékenységét, s figyelemmel kíséri a kulturális alapok célszerű felhasználásáról intézkedő 25 001/1976. OKTE számú határozat végrehajtását.* A bizottság tagjai a párt, a KISZ, a szakszervezet, a gazdasági vezetés, a közművelődési intézmények — köztük van természetesen a könyvtár is —, valamint a szocialista brigádok képviselői. A határozat mellékleteként megjelent *Irányelvek... egyebek között hangsúlyozzák, hogy „a bizottság kiemelt feladata a könyvtár, az olvasómozgalom... segítése, a rendszeres és igényes olvasók számának növelése.”*

Ennyiből is minden bizonytalanságot megállapítható: egy fővárosi kerület határain messze túlterjedő fontosságú, valóban országos jelentőségű témával foglalkozott az a 35, a budapesti XI. kerületben dolgozó könyvtáros, aki év végi munkaértékelés keretében áttekintette, létrejötték-e, betöltik-e hivatásukat e hatalmas kerület üzeiben a vállalati művelődési bizottságok. A résztvevők — többségük szakszervezeti könyvtáros — főleg azt vizsgálták, vajon megtalálták-e helyüket, szerepüket e bizottságokban a szakszervezeti könyvtárak.

A Szakszervezetek Országos Tanácsát képviselő *Balogh István* az országos hely-

zetről tájékoztatta a jelenlevőket. Elmondta, hogy bár a vmb-eket az 1977-es év végéig mindenhol meg kellett volna szervezni, megalakításuk sok helyen elmaradt, mindenekelőtt azért, mert nem ismerik, vagy tévesen értelmezik az ide vonatkozó határozatot. Nem tudják, hogy ahol például működnek az 1965-ben életre hívott vállalati *oktatási és ismeretterjesztési tanácsok*, ott ezt a szervet kell továbbfejleszteni a művelődés egészét átfogó vmb-é.

Balogh István nyomatékosan hangsúlyozta: a vmb legfontosabb feladata, hogy összehangolja, egységes programmá szervezze a vállalatnál tevékenykedő különféle művelődési szervek, intézmények munkáját. Ezt célozza terveik *egységes vállalati művelődési tervbe* foglalása. Mivel legalább ennyire fontos a bizottság *ellenőrző tevékenysége* is, állandóan figyelemmel kell kísérnie, végrehajtják-e az érintettek a tervben megjelölt feladataikat.

A bevezető tájékoztatást követően a könyvtárosok arról számoltak be, hogyan tevékenykedik üzemükben a vmb. *Jelének Istvánné, a Beloiannisz Híradástechnikai Gyár* könyvtárának vezetője elmondta, hogy 9 tagú bizottság irányítja a nagy múltú gyárban, az 50 kiemelt vállalat egyikében folyó művelődést. Az elnöki tisztelet a gyár *szociális igazgatója* tölti be, a tagok között megtalálható a vállalati pártbizottság propagandistája, a KISZ kulturális felelőse, két szocialista-brigád-vezető, s természetesen a könyvtár vezetője is. Munkájukat azzal kezdték, hogy felmérték a munkahelyi művelődés szellemi és tárgyi feltételeit, adottságait, s ezek figyelembevételével készítették el a közös művelődési tervet. (A könyvtár például az előkészítő munkálatok során egyeztetette munkatervét a KISZ és a többi érdekelt szerv munkatervével.) Kialakították a vmb-k szervezetét is, a vállalatnak ugyanis kihelyezett üzemei vannak a fővárosban és vidéken, köztük két, 5—5 ezer dolgozót foglalkoztató nagyüzem is. Valamennyiben megalakították a helyi bizottságot, amelynek munkájába az ottani letéti könyvtárak is bekapcsolódtak. Ezekkel a vmb-ekkel állandó a munkakapcsolat. Foglalkozott a vmb az állami és a szakmai oktatás helyzetével, valamint a szocialista brigádok művelődésével is. A vmb a könyvtárnak a szocialista brigádok körében végzett munkáját egyebek között azzal is segíti, hogy összeállította a vállalatok értékelé-

sének elveit tartalmazó füzetet, s ebben részletes tájékoztatás olvasható a könyvtári vállalatok elbírálásáról is. Ehhez kapcsolódva a könyvtárvezető szóvá tette azt a másutt is tapasztalható gyakorlatot, hogy a szocialista brigádok a rendezvényekre csak „képviselőjüket” küldik el, s ezzel vállalatukat teljesítettnek tekintik.

Borszéki Rozália, a *Magyar Édesipar* könyvtárvezetője elmondotta, hogy náluk 1977-ben alakult meg a vmb, s kezdetől fogva az oktatási és a közművelődési tervek összehangolását tekintette fő feladatának, és a párhuzamos szervezések, átfedések kiküszöbölésére törekedett. Hangsúlyozta, hogy a könyvtárnak segítenie kell a vmb munkáját. Fontos továbbá, hogy a bizottság tagjai között olyan vállalati vezetők legyenek, akiknek *döntési joguk* van valamilyen területen. Ők is küzdenek a formális brigádvállalatok ellen, ezért az a legfontosabb, hogy az értékelések során kikérjék a könyvtár véleményét. (Kitért arra is, hogy az elmúlt két évben sikerült megteremteniük a könyvtár eredményes működésének legfontosabb tárgyi feltételeit: megfelelő helyiségben, a korábbinál gazdagabb könyvválasztékkal várják olvasóikat. Az eredmény nem is maradt el, rövid idő alatt 50 százalékkal nőtt olvasóik tábora.)

Nagy Imréné, a *Keltex* vmb elnöke arról számolt be, hogy bizottságuk mindössze néhány hónapja tevékenykedik, s ezt az időt munkaprogramjuk kidolgozá-

sára fordították. Az előtte szólókkal vitázva kifejtette, hogy — szerinte — nem baj, ha egy-egy rendezvényen csak egyetlen brigádtag van jelen kis közösségből, lehet ugyanis, hogy csak őt érdekli a kérdéses program. Egyidejűleg sokféle programot kell kínálni, így lehet valamennyi brigádtagot bevonni a művelődésbe. Nagy Imréné megdöbbentő adattal is szolgált: a vállalati szakmunkástanuló otthonok egyes nevelői nem viszik el a tanulókat a könyvtárba, nem tartván őket „alkalmasoknak” az olvasásra. Ezzel kapcsolatban az értekezleten ismét hangot kapott az a felismerés, hogy a szakszervezeti könyvtárak bizonyos esetekben más könyvtárak által be nem tölthető fontos szerepet játszanak a munkásfiatalok egyes rétegeinek — vidékiek, bejárók stb. — olvasásra, önművelésre nevelésében.

Az egyik *építőipari szolgáltató vállalat párttitkára* arra hívta fel a figyelmet, hogy a vmb ne vállaljon magára az szb-k munkaköréből eredő feladatokat, majd személyes tapasztalatai alapján megállapította, hogy a *munkásszállások lakóinak művelődésével nem foglalkoznak* a kellő színvonalon az arra illetékesek. Vállaljanak az ott folyó közművelődési munkában — bekapcsolódva a vmb-k tevékenységébe — az eddiginél nagyobb részt a párt- és a KISZ-szervek is! — hangsúlyozta. Szükség van a brigádvezetőknek készített módszertani útmutatóra is, hogy jobban végezhesék közművelődési munkájukat. A munkásszállásokon folyó közművelődési munka személyi és tárgyi feltételei szintén kifogásolhatók: jó, ha egy, 3000 embernek fedelelet nyújtó munkásszálláson egyetlen főoglalkozású könyvtáros működik, a legtöbb helyen ugyanis csak tiszteletdíjast alkalmaznak.

A további felszólalások során elhangzott az az észrevétel, hogy a munkahelyi vezetők nagy része még mindig nem értékeli fontosságának megfelelően a közművelődést (benne a könyvtár tevékenységét sem), s azért, hogy szemléletük megváltozzék, sokat tehet a vmb is.

A tanácskozás végén rögtönzött vil-lámfelmérésből kiderült, hogy a jelenlevő könyvtárosoknak csak mintegy harmada tagja a vmb-nek, s ez a tény mindjárt az indulásnál késégeket ébreszt a vmb-k hatékony működését illetően. Ahhoz ugyanis, hogy a bizottságok betölthessék az OKT—SZOT határozat által nekik szánt szerepet — a munkásművelődés ügyének fellendítését — ezeknek a bizottságoknak elengedhetetlenül szükségük van olyan, a vállalatnál senki másal nem pótolható lelkes közművelődési szakemberekre, mint amilyenek a szakszervezeti könyvtárosok. (S_y)

Bemutatjuk

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének plakátrészlegét

A plakát a múltó pillanat számára készül. Alkotói, kibocsátói az aznapi járókelőkkel akarnak valamit közölni, s miután szerepét betöltötte, eltávolítják, hogy helyet adjon egy frissebb aktualitást közlő utódjának. Az újságokhoz hasonlóan, melyekről az a mondás járja, hogy semmi sem olyan érdektelen, mint egy előző napi, és semmi sem olyan érdekes, mint egy száz évvel ezelőtti példány, a kevés számú megmaradt falragasz is már néhány évtized múlva hallatlanul értékesé válik. Hiszen nemigen van még egy olyan nyomtatott dokumentumfajta, mely annyira híven tükrözné a kor levegőjét, amelyben született, mint a plakát. Ugyanakkor azonban olykor a levéltári forrásokkal egyenértékű adatokat is szolgáltathat. Például a történeteknek. Nem hanyagolható el ezenkívül reklám- és művészettörténeti jelentősége sem. Egyrészt igen neves művészek is terveznek plakátot, másrészt ennek a

műfajnak is megvannak a maga kiemelkedő művelői. Éppen napjainkban kezd a művészettörténet érdeklődése nagyobb mértékben a reklámművészet felé fordulni. Újabban a nagyközönség is nagyobb figyelmet tanúsít a plakátok iránt, s a fiatalabb generáció tagjai szívesen díszítik velük lakásukat. Az utóbbi években — először külföldön, majd hazánkban is — megjelentek az eleve az otthonok falára szánt plakátok: a posterek.

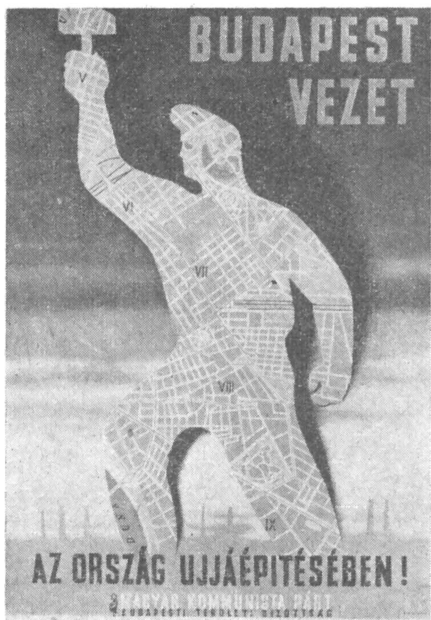
Mindez magában véve is indokolja, hogy legyenek közgyűjtemények, melyek gyűjtik, őrzik és feldolgozzák a képes és szöveges falragaszokat, a helytörténeti gyűjtemények azonban végképp elképzelhetetlenek nélkülük. Hazánk legrégebb és legnagyobb ilyen létesítménye, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye úgyszólván magalakulása óta igyekezett e téren is teljesíteni kötelességét. Kötelepséldányt ugyan csak a főváros nyomdájától kapott, de vásárlás és ajándék formájában törekedett beszerezni a város történetéhez fontos adatokat nyújtó plakátokat. A 60-as évek óta a Szabó Ervin Könyvtár válogathat az Országos Széchényi Könyvtárba beérkező anyagból, s így a Budapest Gyűjtemény is szép számban és rendszeresen kap fővárosi vonatkozású falragaszt.

Érdekes plakátok, történelmi dokumentumok

A város történetével foglalkozók számára felbecsülhetetlen segítséget nyújthatnak a közigazgatási hirdetések. Fővárosunk közoktatására, pénzügyeire, egészségügyére, szociális viszonyaira igen jellemző adatokat találhatnak bennük a kutatók. Az ország központjáról lévén szó, a kulturális vonatkozású plakátok nemcsak Budapestnek, hanem az egész ország művelődéstörténetének is becses dokumentumai. A nagyszámú színlapon kívül hangversenyek, ismeretterjesztő előadások, tanfolyamok, szabadegyetemek hirdetései is bő választékban találhatók itt. Történelmi szempontból hallatlanul érdekesekek az eseménygazdag, feszült, zaklatott levegőjű korok plakátjai, s ezekkel a Budapest Gyűjtemény különösen jól el van látva. Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc, az első világháború, az 1918/19-es polgári forradalom,

Paizs Goebel Jenő plakátja 1918-ból

Káldor László 1945-ös plakátja

a Tanácsköztársaság, az ellenforradalom, a második világháború korának, a felszabadulás utáni feszült éveknek s a magyar munkásmozgalom egész történetének dokumentumai nagy számban találhatóak a Budapest Gyűjtemény szöveges és grafikai plakátjai között. A Tanácsköztársaság és az 1945–48 közti időszak plakátjairól kiadott hasonmások közül is jó néhánynak itt található az eredetije. Ami pedig a plakátok művészettörténeti jelentőségét illeti, a magyar alkalmazott grafika történetének kutatói többek között olyan mesterek alkotásait lehetnek fel a gyűjteményben, mint *Biró Mihály*, *Berényi Róbert*, *Faragó Géza*, *Filó (Mihályfi Ernőné)*, *Konecsni György*, *Kozma Lajos*, *Pólya Tibor* és *Vértés Marcell*. Végül meg kell említeni, hogy az összegyűlt anyagnak reklámtörténeti értéke is van.

Feltárás, állományvédelem

Ezt az érdekes és értékes állományt sokáig többé-kevésbé ömlesztve tárolták. A 60-as években megkezdődött az anyag feldolgozása, méghozzá rendkívül eredeti módon: a plakátot lefényképezik, az eredeti példányokat polcos szekrényekben,

folyószámos rendszerben helyezik el. A fényképek hátoldalára a feldolgozó könyvtáros rávezeti a raktári jelzetet, a nyomdát, a méretet, grafikai plakátok esetében pedig az alkotó nevét is. A fotómásolatokat ezután az Egyetemes Tizedes Osztályozás helyi változata szerint szakozzák (a szakszámot is a hátsó oldalra írják), majd a külön erre a célra készített fiókokban szakrendben rakják le. (A szakokon belül évek szerint alakul a sorrend.) A kutatók igényeiket az esetek nagy hányadában egyszerűen a katalógus tanulmányozásával kielégíthetik.

Mivel az érdeklődők nagy része egy-egy időszak falragaszait keresi, tervbe vették olyan katalógus felállítását is, mely évek szerint csoportosítva tárja fel a plakátokat. (A két világháború, az őszi-rózsás forradalom és a Tanácsköztársaság falragaszait már most is külön tárolják.) Sor fog kerülni a grafikai plakátokat alkotók névmutatójának elkészítésére is.

Magukat a plakátokat tehát, melyeket többnyire igen romlandó, sérülékeny papírra nyomtak, csak különleges esetekben kell elővenni (kiállítás, nyomdai reprodukálás stb.). A gyűjtemény gondozóit ennek ellenére erősen foglalkoztatja az állományvédelem. A legértékesebb példányokat már két évtizeddel ezelőtt vászonra vonták, ez azonban nem a legkorszerűbb megoldás. Rövidesen megkezdődik a sérült példányok laminálása (műanyag fóliák közé préselés), amely manapság a legjobbnak tartott állagmegóvási módszer. A legutóbbi időben nyújtott anyagi lehetőségek következtében rendkívül erős lendületet vett a még fel nem dolgozott plakátok fényképezése is, s ha sikerül ezt az ütemet tartani, belátható időn belül a teljes állomány a kutatók rendelkezésére áll. Emellett gondot fordítanak arra is, hogy a régebben beszerzett és már feldolgozott anyag hiányait rendszeres vásárlásokkal pótolják.

A Budapest Gyűjtemény plakátjai szerepeltek több kiállításon, például az 1959-es és az 1965-ös politikai plakátkiállításon, az 1960-as, műcsarnokbeli nagy plakáttörténeti kiállításon, a Nemzeti Galériában 1976-ban rendezett „Történelmi sorsfordulók plakátokon” c. kiállításon és az 1977-es Szabó Ervin emlékkiállításon is.

Indali György

A KÖNYVTÁROS SZERKESZTŐ BIZOTTSÁGÁNAK TAGJAI: *André Miklós*, *dr. Arató Antal*, *Bóday Pál*, *dr. Csulák Mihály*, *dr. Hiller István*, *Karácsonyi Jánosné*, *Kellner Béla*, *Kondor Istvánné*, *Kovács Dezső*, *Mártyán Gyula*, *Páldy Róbert*, *Papp István*, *Sallai István*, *Szabó Sándor*, *Szöke Tiborné*, *Takács Miklós*, *Zircz Péter*.

Az állománykivonás gondjai

A magyar könyvtári szakirodalom jelentőségéhez viszonyítva elenyészően keveset foglalkozik a különféle könyvtártípusok állományalakítási problémáival. Ha nagy ritkán mégis sor kerül rá, a cikkek túlnyomó többsége csak a gyarapítás kérdéseit taglalja, a beszerzett művek körét, összetételét, forrásait vizsgálja, de nem szól az állományalakítás másik fontos területéről, a kivonásról. Az elmúlt öt év szakirodalmát áttekintve mindössze egy olyan írást találtam, amely érdemben — bár csak elméletileg — foglalkozott ezzel a kérdéskörrel. (*Mándy Gábor—Vajda Kornél: Az állománykivonás néhány kérdése a közművelődési könyvtárakban. = Könyvtáros, 1976. 10. sz.*)

Meggyőződésem, hogy ez az állapot nem valamiféle „nemtörődömség” eredménye, hanem a közművelődési könyvtárak helyzetének — múltbeli és jelenlegi állapotának — szükségszerű következménye. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az alapozás időszakában elsősorban a beszerzésre kellett figyelni, s arra kellett törekedni, hogy mielőbb elérjük azt az állomány-nagyságot, amely az olvasói igényeket nagyjából kielégíti. A könyvtárfejlesztésnek ebben a szakaszában a törlés másodlagos kérdés volt, sőt majdhogynem szükséges rossz, ami lelassítja a gyarapodás ütemét. A törléseket szabályozó utasítás (175/1960) ugyan elvileg kimondta, hogy „az állományt feleslegesen terhelő elavult, vagy fölös példányú kiadványok kivonása — a gyarapításhoz hasonlóan — állandó feladat”, de végrehajtását egy megalakítandó „Könyvtári Minősítő Bizottság” jogkörébe utalta, aminek a működését — az elmúlt 17 évben — finoman fogalmazva nem érzékeltük. Gyökeresen új helyzetet teremtett a 3/1975. KM—PM együttes rendelet megjelenése; ez végre valóban lehetővé teszi a közművelődési könyvtárakban immár majdnem két évtizede felgyűlt, elavult vagy fölös példánnyá vált művek kivonását. Most már tehát lehet, sőt szükséges is a kivonásról beszélnünk.

Cikkem megírására mégsem ez a felismerés készítetett, hanem a gyakorlatban előállt ellentmondás. Nevezetesen az a tény, hogy az 1976-os könyvtárstatisztikai adatok szerint Hajdú-Bihar tanácsi könyvtárai 61 794 kötetet töröltek, csaknem kétszeresét az országos átlagnak. Néhányan kétségbe vonták az ilyen méretű kivonás szükségességét, a többséget azonban a következmény aggasztja: romlik az egy lakosra jutó kötetek számával mért ellátottsági arány, tovább nő lemaradásunk az országos átlagtól.

A továbbiakban ezt a két ellenvetést kívánom megválaszolni, a magam álláspontját kifejteni, országos-vitára bocsátani. Meggyőződésem ugyanis: Nem helyi gondról van szó, s ahhoz, hogy az állományalakítás terén előbbre léphessünk, közös erővel el kell oszlatnunk néhány tévhitet, előítéletet, illetve vitatnunk kell azt az eléggé általános álláspontot, hogy a közművelődési könyvtárak állományát mindenekelőtt az egy lakosra jutó kötetszám nagysága minősíti.

Sokat vagy keveset törölünk?

Aligha állapítható meg, számítható ki, hogy egy közművelődési vagy általában a közművelődési könyvtárban mi a törlések legkedvezőbb aránya akár az állomány egészéhez, akár a beáramló művekhez viszonyítunk. Eddig elvileg csak a rongált köteteket és a hiányzókat „írhattuk le”. Könnyen belátható, hogy mindkét ok számos megelőző tény eredője, illetve függvénye. A beszerzett művek között a fűzött vagy a papírkötésűek aránya, a kötetési keretek és kapacitások mértéke, a forgalom nagysága évenként más-más eredményekhez vezethet és vezetett is. A statisztikai adatok tanúsága szerint egy-egy megyében évenként jelentős — nem ritkás tízezres — ingadozás tapasztalható, s ennek megfelelően országosan a törölt művek aránya a teljes állományhoz viszonyítva 2,6 és 3, a gyarapodáshoz mérten 32—38 százalék között változott az elmúlt hat évben. Ezt az arányt Hajdú-Bihar megye könyvtárai mindössze néhány tizeddel, de rendszeresen meghaladták, kivéve az elmúlt évet, amikor — mint már említettem — a kivonások mennyisége és aránya csaknem a kétszeresére lett az országosénak és saját korábbi számainknak is. „Nagy ugrásunk” persze nem egyedi jelenség, hasonló tapasztalható Zala megyében és Budapesten is, de mégis szembeötlő, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy tíz megyében csökkent a törlések száma.

Sem a miénkkel azonos, sem a vele ellentétes tendenciának nem tudom az okát, azt azonban tudom, hogy Hajdú-Biharban — az új rendelet adta lehetőséggel élve — 1976-ban tervszerűen megkezdtük az elavult és a fölös példányok kivonását. Ezeknek a száma elcsüggesztően nagy. Különösen a hatvanas évek elején rendszertelenül — az utolsó pillanatban kapott póthitelek költségei lázában — beszerzett művek nagy része bizonyult az eltelt idők alatt gyűjtőkörbe nem tartozónak vagy indokolatlanul magas példányszámúnak. Becslésem szerint megyénkben — de alighanem országosan is — a községi könyvtárak állományának 25—30, a városiakénak 20—25 százaléka e két kategóriába sorolható. Ráadásul ezek a művek nemcsak az adott könyvtárban alusszák örök álmukat. Az átcsoportosításra hívó harsona sem képes életre kelteni őket, mivel a többi könyvtárak polcain is ezek szunnyadoznak, porosodnak. Címeiket, témaköröket hadd ne idézzek; minden gyakorló könyvtáros tudja, milyen kiadványokról és milyen szerzőkről van szó. Véleményem szerint égetően szükséges, hogy ezeket töröljük az állományból. A legkevésbé azért, hogy így helyet nyerjünk a könyvektől roskadozó polcokon — noha eredmények ez sem lebecsülendő —, hanem mindezekért azért, mert ha nem nyúlunk hozzájuk, félrevezetjük az olvasót, s becsapjuk önmagunkat is: teljesnek és elégségesnek ítéljük az állományt, hisz a statisztika magas arányszámokat mutat. Visszafozjuk, megfelelőnek tartjuk a gyarapítás mértékét azokban az állományegységekben, szakcsoportokban, amelyekben a számadatok szerint jól állunk, holott a nyilvántartásaink csak „holt lelkeket” regisztrálnak. Ki nem tapasztalta már — például —, hogy az országosan ötmillió egységet számláló gyermekállományunk fele „saláta” vagy a kötetés során elszürkített könyv, s egyik formájában sem szolgálja nevelési céljainkat. Vagy melyik gyakorló könyvtáros nem tudja, hogy a községi könyvtárak polcain sorakozó mezőgazdasági szakkönyvek nagy része elavult agrotechnikát ajánl az érdeklődő olvasónak, s arra biztatja: lépjen be a termelőszövetkezetbe. Nem folytatom, mert nem karikírozni, hanem figyelmeztetni akarok. Figyelmeztetni arra: a közművelődési könyvtárak állománya — különösen a községieké — egyre kevésbé felel meg a korszerű követelményeknek annak ellenére, hogy mennyiségileg jelentősen növekszik. Ennek pedig a kivonások rendszertelensége, az elrönggáldott könyvek selejtezésére korlátozó gyakorlat a legfőbb oka. Vagyis — szerintem — keveset törölünk, mert az a téves szemlélet él még mindig, hogy az olvasói igények minél tökéletesebb kielégítésének egyetlen módja az állományegységek egyre nagyobb ütemű növelése.

Mekkora legyen egy községi könyvtár állománya?

Azt hiszem, hogy az eddigi fejtegetéseimből is kiderült már: szerintem ez a kérdés pontatlan és félrevezető, mert nem a lényegre vonatkozik.

Tagadhatatlan ugyan, hogy egy bizonyos mennyiség alatt az állomány semmiképp sem felelhet meg a tartalmi, funkcionális követelményeknek. Ezt a mennyiségi határt az UNESCO ajánlásai, illetve a velük harmonizáló hazai könyvtárfejlesztési irányelvek meglehetősen pontossággal körvonalazzák. A fejlesztési elveket kidolgozó szakemberek úgy ítélték meg, hogy a falvak lélekszámától függően három- és negyvennyolc ezer kötet között váltakozhat az a gyűjteménynagyság, amely a legkisebb településtől a 30 ezernél több lakosú mammut községekig alkalmas az olvasói igények kielégítésére. „Föltéve — mondja az UNESCO-kiáltvány —, hogy a régebbi és az elhasznált könyveket rendszeresen kiselejtezik.” Ez a könyvmennyiség a szokásos viszonyszámokban kifejezve lakosonként két kötet. (Csak közbevetésként jegyzem meg, hogy az ÉSZ 204/4—75-ös ágazati szabvány lényegében ehhez az állomány nagysághoz méretezi a könyvtári alapterületeket!)

1976-ban községeinkben egy lakosra 2,68 könyvtári egység jutott, vagyis az alapértékeket máris meghaladtuk. Ebben az évben az ország falvaiban összesen 1 111 258 kötet új könyvet vettek állományba és 342 528 művet töröltek, tehát a tiszta gyarapodás 768 730 egység volt. Pusztán ezt a növekedési ütemet figyelembe véve 18 év alatt a községi könyvtárak állománya a jelenleginek kétszeresé lesz! És ez igen magas arány: lakosonként kb. 5—6, olvasónként pedig 20—25 kötet.

Ha feltételezzük, hogy ekkorra — vagyis 1995-re — felépül minden település új könyvtára a szabványban előírányzott maximális alapterülettel, ilyen állománynövekedési ütem mellett ezek az új intézmények sem lennének kevésbé zsúfoltak, mint a maiak! Alulméretezettek tehát az alapterületi normáink? Vagy netán túlméretezettek a beszerzési kereteink? Mindkét kérdésre, bizvást nemmel válaszolhatunk!

(A jelenlegi, sőt az eszményinek képzelt jövőbeli *forgalomhoz, könyvtárhasználati formákhoz viszonyítva* is kielégítőek alapterületi normáink, beszerzési kere-

teink viszont aránytalanok és szűkösek. Jelenleg egy önálló községi könyvtár átlagosan 480 új kötetet vásárol. Ezzel szemben az Irányelvek egy 3000 lakosú település könyvtárában évi 600, 5000 lakos esetében 800 kötetben jelöli meg a kívánatos mennyiséget.)

A fenti ellentmondás — tehát: a községi könyvtárak állományának viszonylag gyors ütemű növekedése, ugyanakkor a gyarapításra fordítható összeg alacsony volta — azzal magyarázható, hogy jelenlegi állományalakítási gyakorlatunk túlságosan beszerzéscentrikus, s a törlések alkalmával jobbra csak a könyvek fizikai állapotát vesszük figyelembe, illetve azt, hogy a könyv hiányzik, elveszett. Ezért egyes állománycsoportokban fokozatosan növekszik azoknak a műveknek az aránya, amelyek tartalmilag elavultak vagy aktualitásukat veszítették. A köztudattal ellentétben ez a minősítés nemcsak szakkönyvekre vonatkozhat, hanem szép- és gyermekirodalmi munkákra is.

Igaz, a szorosan vett tartalmi elavulás a szépirodalom *törzsanyagában* igen ritka. Ebben az állományrészben inkább az a gyakori jelenség, hogy a rendszeresen megjelenő új kiadások miatt fölőspéldánnyá válik a korábbi válogatás, alkalmi antológia, verseskötet, novellagyűjtemény. Jelentékeny viszont a tartalmi avulás mértéke az *ajánlott* szépirodalomban és az ifjúsági művek egy részében, olyan munkák esetében, amelyeknek beszerzését inkább az olvasmányosság, a pillanatnyi aktualitás, a siker indokolja, mintsem az esztétikai érték.

Ha a kivonások alkalmával ezekre is figyelnénk, s nemcsak a könyvek fizikai állapotára, megnövekednék ugyan a törölt művek száma, de javulna az állomány összetétele, gyűjteményi értéke. Am ez csak akkor következhet be, ha belátjuk: ma már a mennyiségi mutatók másodlagosak, vagy esetenként még azok sem. Az 1967-ben megjelent törzsanyagjegyzékre és az *Új Könyvek* jelöléseire épülő számításaim szerint egy 9—10 ezer kötetes gyűjtemény elvileg már kellő példányszámban tartalmazhatja a világ- és a magyar irodalom klasszikus műveit, a kortárs szerzők java alkotásait; teljes áttekintést adhat a tudományok és a szakmák korszerű eredményeiről, s rendelkezhet a tájékoztatáshoz szükséges kézikönyvekkel a gyermek és a felnőtt olvasók számára egyaránt. Azt hiszem, az ilyen állományt közepes nagyságú községekben már ideálisnak tekinthetjük.

Megyénkben, Hajdú-Biharban a 60 önálló községi könyvtárból 31 — legalábbis mennyiségileg — már meghaladja ezt a szintet, sőt hétnek az állománya több mint 20 ezer kötet. Ebből olyan megoldhatatlannak látszó ellentmondás keletkezett, hogy például a tíz éve épült — s a normát meghaladó alapterületű — biharkeresztesi könyvtárban már egy tenyérnyi hely sincs az új könyvek tárolására. Nyilvánvaló volt, hogy a friss kiadások beszerzéséről nem mondhatunk le, de az is bizonyossá vált, hogy a korábbi években felhalmozódott elavult és fölös példányokat sürgősen ki kell vonni az állományból — mégpedig nemcsak itt, hanem a hálózat minden egységében. Mivel ehhez a munkához közvetlen segítséget adtunk, személyesen tapasztalhattuk: mennyi a ballaszt, a soha — és méltán — kézbe nem vett könyv, a korábbi szakszerűtlen és szűkös tárolási körülmények miatt penészvirágtól „illatozó”, a rácsálók „közművelődési igényeit” szolgáló mű; mily tömeges — és éppen az apró falvak könyvtáraiban — a 10—15-ös példányszámú, időközben új kiadásban is beszerzett, emiatt a kölcsönzési forgalomba soha be nem került kötet. Minden arra ösztönzött tehát, hogy fokozzuk a kivonás ütemét. Minden — kivéve a statisztikát. Mert — mint említettem — a számok ellenünk fordultak. Ezért úgy vélem: rendkívül időszzerű vitára bocsátani az állománykivonás elvi és gyakorlati problémáit, s egységes álláspontra jutni, ezt követően pedig egységes eljárásokat követni. Ennek hiányában — különösen községekben — a könyvtárak állománya rövidesen hatalmas hordalékalmazhoz fog hasonlítani inkább, mintsem a közművelődési feladatokat maradéktalanul kielégítő gyűjteményekhez.

Simon Zoltán

Kitüntetés

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkásságáért *Lengyel József*nek, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetőjének a MUNKÁ ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetést adományozta.

Ötéves a Balatoni Úttörőváros könyvtára

A Balatoni Úttörőváros könyvtárában az első könyveket 1973-ban vették állományba, miután a Magyar Úttörők Szövetségének országos elnöksége a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására hozott irányelvek szellemében, az úttörőmozgalom szükségleteinek és a zánkai úttörőváros helyi sajátosságainak figyelembevételével jóváhagyta a könyvtár létesítésének tervét, valamint szervezeti és működési szabályzatát. *Nádházi Lajos*, az úttörőváros vezetője a *Könyvtáros* hasábjain ismertette a könyvtárral szemben újonnan támasztott követelményeket (1974/7. sz.).

Hogyan felelt meg az elmúlt öt évben ez a sajátos rendeltetésű könyvtár kitűzött feladatainak?

Az első lépések

Az alapítást követő első két évben változó tárgyi feltételek között, alkalmi segítők néha nem teljes értékű közreműködésével egyetlen könyvtáros szervezte a csupán gyermekkönyvtárnak szánt intézményt. A feladat azonban hamarosan felülmúlta egyetlen ember erejét.

1974 végéig az állomány 10 023 kötetesre nőtt, állománygyarapításra az első két évben 195 000 forintot fordítottak, az ajándékozás útján kapott könyvek értéke pedig 62 300 Ft volt. Ez a nagyarányú állománygyarapodás és a már 1973-ban ideiglenes helyiségben kezdett olvasószolgálati munka — kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, helybenhasználat, csoportos foglalkozások — kibontakoztatása óhatatlanul lemaradásokat okozott a feldolgozó és feltáró munkában.

A katalógusok építése a kezdeteknél abbamaradt, s nem kedvezett az elvszerű állománygyarapításnak és az azzal — jobb esetben — lépést tartó feldolgozásnak a nagyszabású ajándékozás sem. A szakozatlan és címléírások nélkül érkező könyvek nagy mennyisége megoldhatatlan feladat elé állította a könyvtárost, aki mindemellet a könyvtárt heti 48 órán át tartotta nyitva. Az ajándékba kapott és a kiadói joggal rendelkező intézményektől szerzett, valamint antikváriumokból, könyvesboltokból vásárolt könyvekről, hogy kölcsönözhetőek legyenek, hevenyészett címfelvételek készültek egy raktári kartoték számára.

A könyvtár 1974-ben új, 300 négyzetméter alapterületű helyiségbe költözött. A funkcióknak megfelelő részlegek és terek kialakítása után a korábbinál fokozottabban előtérbe került az olvasószolgálati munka. Az úttörővárosban táborozó gyerekek számára könyvtárismertető feladatlap készült. Emelkedett a könyvtárban tartott orszvezetőképző foglalkozások és szaktárgyi órák száma is.

Az úttörővezetők tájékoztatására az állományba tartozó pedagógiai, pszichológiai művekről 1000 tételes, név- és címmutatóval ellátott ajánlójegyzék készült, a szaktáborok munkáját pedig hét *bibliográfiai füzet* segítette. Az úttörőmozgalom irodalmának visszamenőleges és kurrens gyűjtése már 1973-ban megkezdődött. E munka során a könyvtár felhívással fordult az úttörőházakhoz, az úttörőelnökségekhez, az úttörőmozgalom elkötelezettjeihez. A sokirányú tevékenység ellátására 1975-ben, majd 1976-ban sikerült újabb könyvtárosokat alkalmazni.

1975-ben felgyorsult a könyvtárban összegyűlt könyvek feldolgozása. Megkezdődött az *idegen nyelvű ifjúsági szépirodalom és a honismereti irodalom*, valamint — több-kevesebb egyenetlenséggel — a *hanglemezek* gyűjtése is. A könyvtár nyitvatartási ideje heti 64 órára emelkedett. Változatlanul folyt a bibliográfiai tájékoztató munka a szaktáborok számára összeállított bibliográfiai füzetek készítésével. Az év utolsó negyedében megkezdődtek az *irodalom- és könyvbarát foglalkozások* és a havonkénti *író-olvasó* találkozók. Az 1974. évi adatokhoz viszonyítva kevesebb volt a beiratkozott olvasó, de 17 000-ről 19 000-re emelkedett a látogatók száma.

Úttörőmozgalmi szakkönyvtári tevékenységünk legnagyobb eredményének azt tartjuk, hogy könyvtár szakos egyetemi hallgatók gyakorlati idejük egy részében kidolgozták a külföldi úttörőmozgalmi irodalom feldolgozásának munkamenetét, majd KISZ-vállalás keretében heten végeztek tömörítvények létrehozását célzó feldolgozó tevékenységet. Sajnálatos azonban, hogy — bár voltak tárgyalások — az idegen nyelvű úttörőmozgalmi irodalom gyarapítása csak ajándékokból történik.

Feldolgozás, tájékoztatás, rendezvények

1976-ban a feldolgozó könyvtárosi állás betöltésével kezdetét vehette a tervszerű katalógusépítést előkészítő munka. A Könyvtárellátó katalóguscsebuláival egybevetettük a raktári kartotékokat. Folyamatosan pótoltuk a hiányzó címleírásokat, megalkotuk a szükségesség tárgyszavakat. Az alapcímleírások készítését 1977 júniusában befejeztük. Ezt követően megkezdttük a betűrendes és a szakkatalógus készítését. Az olvasószolgálati ügyvitelt és nyilvántartásokat is szakszerűbbé tettük.

Az 1976-os év tavaszán és júniusában megrendezett kéthetes „Kincskereső” szak-tábor (ezen a folyóirat előfizetőgyűjtő versenyének nyertesei, továbbá a legjobb rejt-vényfejtők és a Kincskereső klubok küldöttei vettek részt) sikeres lebonyolítása érdekében előkészítő szervező feladatokat vállaltunk úgy, hogy ez a munka nem akadályozta szolgáltatásaink fenntartását.

Felülvizsgáltuk folyóirat-előfizetéseinket is. Jelenleg 170 féle folyóiratra fizetünk elő 336 példányban. Közöttük 12 ország huszonöt féle úttörőmozgalmi és gyermekfolyóirata található. A folyóiratok 75 százalékát egy — úttörőmozgalmi folyóiratok esetében több — példányban megőrizzük. Az 1976—77-es tanév kezdetén a táborokban végzett mozgalmi, pedagógiai munka javítása végett — szem előtt tartva az órsvezetőképzés programját és a tantervi előírásokat — kézikönyvekből, nélkülözhetetlen segédkönyvekből nyolc táborig letétet állítottunk össze.

1977-ben megkezdttük a magyar nyelvű úttörőmozgalmi irodalom feldolgozását. Sajnos, mind ez ideig nem sikerült betöltenünk a mozgalmi, pedagógiai szakirodalmi tájékoztató könyvtárosi állást, s ez nehezíti az érintett szakirodalom széles körű megismertetését, illetve alaposabb feltárását.

A fiatalok olvasási és könyvtárhasználati kultúra kialakításáért végzett munkából az úttörőváros könyvtára is kiveszi részét: az évközi órsvezetőképzés idején a tanáról, kisközsegekből érkező hatodik osztályos gyerekek ezreit ismerteti meg a korszerűen felszerelt, gazdag állományú könyvtárral, s gyakoroltatja velük a könyvtárhasználat alapelemeit.

Végezetül talán nem árt néhány adattal érzékeltetni a könyvtár körülményeit és teljesítményeit: 1976-ban 136 ezer forintot fordított állománygyarapításra, s állománya 3700 kötettel nőtt; az év folyamán 4655 beiratkozott olvasó 6226 esetben 11 363 kötetet kölcsönzött. A könyvtárban 89 mozgalmi, 191 szaktárgyi foglalkozás zajlott le 7000 résztvevővel.

Csobai László

a Balatoni Úttörőváros könyvtárának vezetője

Szerkesztői üzenet

SIPOS S., MAROSVÁSÁRHELY (ROMÁNIA). Leveléből idézünk néhány mondatot, mivel több, hasonló tartalmú írást kaptunk a közelmúltban Erdélyből: „*Szívesen olvasom lapjukat, mindig kíváncsian várom az új számot. Sok érdekes, tartalmas szakmai dolgot találok benne. Nagyon érdekelnek és tetszenek a képzőművészeti (grafikai) tárgyú írások, reprók is, egy-egy neves-híres mester bemutatása. Buday György, Fery Antal és sok más jeles exlibris-készítő sok könyvbarát, könyvtári szakember számára kedvelt és becsült név. Örvendetes lenne, ha az exlibris-készítők és -gyűjtők közelebbi, szervezettebb formában tarthatnának fenn kapcsolatot. Valamilyen helyen fórumon közvetíteni kellene a kéréseket, igényeket. Nálunk is sok kedvelője van az ex librisnek, de nincs szervezett formája, helye, csak alkalmoszerű a csere vagy az exlibris-készíttetés...*”

Magyarországon az ex librisek és egyéb kisgrafikai alkotások kedvelői a *Kisgrafika Barátok Köre* nevű egyesületbe tömörülnek. Lapjuk, a *Kisgrafika* évente háromszor jelenik meg. Arról, hogyan lehet a Kisgrafika-hoz hozzájutni, illetve magyarországi cseretársakkal kapcsolatot teremteni, a kör titkára, *Réthy István* (1023 Budapest, *Júlia u. 2/c*) adhat felvilágosítást.

Pedagógusok nélkül nincs közművelődés

Iskolai közművelődési felelősöket hívott tanácskozássra december végén a megyei tanács művelődésügyi osztálya. Volt, akinek előző nap szolt az igazgató: „Holnap Szombathelyre utazol a közművelődési felelősök továbbképzésére.” Volt, aki két év tapasztalatát hozta a konzultációra. A társaságban mégis heves viták zajlottak, feszítő kérdéseket fogalmaztak meg. Mert a téma nem hagyhatta hidegen az igazi pedagógusokat.

Mi köze az iskolának a tanórán kívüli művelődéshez? A körzetesítéssel megszűnik a kulturális élet a kisközségekben? Hova lesznek az olvasók a községi könyvtárakból? Milyen közművelődési lehetőségekkel él, milyent ismer a pedagógus? Csak a legfontosabb kérdéseket választottam ki a sárvári és a körmendi járás pedagógusainak vitájából. Évtizedekig kisközségi, osztatlan iskolákban tanító pedagógus és a pályát korszerű, körzeti iskolában kezdő fiatal tanár egyaránt volt köztük.

Néhány jelenséggel szemben értetlenül állnak. **Stefanik Károlynak**, a megyei művelődésügyi osztály helyettes vezetőjének önvizsgálatra készítő kérdése adta meg az alaphangot: — Évente csak 100—110 gyerek van a megyében, aki a nyolcadik után nem tanul tovább. Szakmunkásképzőben vagy középiskolában, de összesen 10—12 évig a pedagógusok irányítása alatt áll a gyerekek többsége. Miért nem kapnak elég indíttatást az olvasáshoz, a színházba, múzeumba járáshoz, az önműveléshez? Hogyan lehetséges, hogy a munkába álló fiatalok többsége abbahagyja a könyvtárba járást, hangverseny eszébe sem jut, múzeum sem létezik a számára.

A gercei iskolai könyvtáros észrevétele: — A tananyaghoz jelenleg nincs szükség plusz olvasmányra. Nincs is ideje a pedagógusnak, hogy megkérdezze, tetszett-e az ajánlott könyv. Az iskolai könyvtárban kicsi a szépirodalmi választék. A kötelező olvasmányokért nemigen jönnek a gyerekek, a szülők megveszik a könyveket.

Nemesládony volt iskolájának tanítója: — A körzetesítés előtt színjátszó csoportot, TIT-előadást szerveztünk, könyvtárt vezettünk, volt mozi is. Az iskolával együtt elmennek a pedagógusok a kisközségből, vagy el is költöznek, vagy bejárók lesznek. A létesítmény megvan,

klub is, de nincs aki a pedagógus szerepét vállalná.

Harasztifalu pedagógusa is úgy látja: — Csak az iskolások iratkoznak könyvtárba. A munkába álló fiatalok azt tartják, „tudunk hasznosabbat is csinálni”. Nem az iskolából viszik a közömbösséget, a családjukban nem látnak más életformát.

Általános tapasztalat: az olvasásra, a művelődésre szoktatást csak a magyartanár feladatának tartja a tantestület. Ritkán ajánl a földrajz- vagy a fizikatanár népszerű tudományos olvasnivalót, előadást, rádió- vagy tévéműsort a gyerekeknek.

A túlzásfolt napköziben, elsősorban a városokban arra törekednek a nevelők, hogy jók legyenek, csendben legyenek a gyerekek. Hogy a kötelező mozi-, színház-, hangversenylátogatás előkészítéseként lemezt hallgattatnának, előzetes tájékoztatást adnának, ritkaság.

— Miért kellene tehát a közművelődési felelősök az iskolákban?

— Elsősorban azért, hogy legyen egy irányító, az intézményekkel kapcsolatot tartó, programokat ajánló pedagógus minden iskolában — összegezte Stefanik Károly. — Két évvel ezelőtt Szombathelyen ajánlottuk ezt először az igazgatóknak. Tavaly a megye valamennyi iskolájában ki kellett jelölni egy felelőst. Ahol komolyan vették, például a szentgotthárdi gimnáziumban is, ott biztató a helyzet. Nem az iskolák és a művelődési intézmények között aláírt szerződésekre gondolok, hanem a tényleges kapcsolatra. A közművelődési felelősök tevékenységi területe alakulóban van. Nemcsak a jegyárúsítás tartozik bele. A klubalakítás, a művészeti csoportokkal való törődés is. Az is, hogy az osztálykirándulásokhoz programot javasoljon. Hogy például Budapesten ne csak a Vidám Parkba menjenek a gyerekek, hogy Szombathelyen ne kerüljék el a Derkovits és Dési Huber Emlékmúzeumot. Nem minden tanórán kívüli feladat a közművelődési felelősé. De kell lennie minden tantestületben egy személynek, aki kezdeményezője a közművelődési lehetőségek jobb kihasználásának.

Az iskolákban igen nagy változásra készülnek a pedagógusok. A kívülállók, még a szülők is keveset tudnak az 1978

őszétől bevezetésre kerülő új tantervről, a követelmények változásáról, a tanári munka jellegének módosulásáról. Ki mit tanít, mennyi időt szán egy-egy anyagrészre, mivel egészíti ki a tankönyvi ismeret — egyéni felelősségen, választáson múlik. Emberséges, jellemes embereket nevelni, ez az iskola célja. A tananyag, a közművelődési program eszköz ehhez — érzékeltette a tapasztalatcsere, a vita.

Az őszinte, önkritikus hang azonban

nem jelentheti, hogy az önművelődésre képes, érdeklődő ifjúság nevelése csak az iskola feladata. Vonzóbb programokkal, a tanulók érdeklődésének ismeretével részt kell vállalniuk ebből a könyvtáraknak, a művelődési intézményeknek is. Népművelők és könyvtárosok továbbképzésén ezért fog a jövőben nagyobb részt kapni az iskolákkal való kapcsolatot.

(b u d a i)

Vas Népe, Szombathely

Vissza a régi kerékvágásba

Új könyvtárat avattak Dejtáron. Hogy a régi hivatalos épület közművelődési intézménnyé „varázsolódjon”, körülbelül 80 ezer forintot költött rá a községi közös tanács, 20 ezer forintot társadalmi munkát végeztek a fiatalok, a termelőszövetkezetiek, a tűzoltók, és 80 ezer forintot adott a megyei tanács művelődésügyi osztálya.

Amikor e nagyszerű összefogásról beszélgetünk a tanács elnökével és titkárával, minduntalan előtolakszik a múlt: az olvasási kultúra terjesztése terén elért korábbi eredmények, a közelmúlt terhes gondjai.

— Korábbi könyvtárunk rendkívül rossz körülmények között működött — mondja Kovács Sándor, az elnök. — A kultúrházban volt egy szűk helyiségben. A könyvek besüllyesztve a szekrényekbe, a kölcsönzés is csak afféle turkálásnak illelt be, és nem volt lehetőség a helybeni olvasásra.

Tulajdonképpen ezért fogalmazták meg az ötödik ötéves tervi tanácsi közművelődési tervben az új, szabadpolcos, a lehetőségek szerint korszerű és esztétikus könyvtár létrehozását. No és azért, hogy a követelményeknek megfelelően elégíthessék ki az egyre erősebben — főként a fiatalok, a továbbtanulók körében — megmutatkozó olvasói igényeket.

— Négy-öt esztendővel ezelőtt a könyvtárral semmi gondunk nem volt — idézi a hetvenes évek elejét Luspai Ferenc, a titkár. — Sem a helyiséggel, sem az olvasással, sem a kölcsönzéssel. Éves átlagban körülbelül négyszázan iratkoztak be, ami, azt hiszem, egy 1900 lakost számláló községben nem tekinthető rossz eredménynek.

— Bizonyára elgondolkodtak azon: mi okozhatta a visszaesést...

— Egyikként az, hogy évről évre gyarapodott a könyvállományunk és lassanként kinőttek a régi, szűk kereteket. Az-

tán nem használt az olvasási kedv élesztésének a művelődési ház és a könyvtár összevonása sem, más szóval a közös vezetés. A kultúrigazgató egyszemélyben kevés volt arra, hogy eredményesen lássa el a könyvtár vezetését is. De most már úgy érzem, visszatérünk a régi kerékvágásba.

— Mit ért ezen?

— Az új könyvtár elkészültével megsokszorozódtak a lehetőségeink, szeptember végétől függetlenülit könyvtárost foglalkoztatunk, aki megfelelő kapcsolatot alakított ki az iskolával, rendszeresen foglalkozik a gyerekekkel, kiállításokat rendez az olvasók számára, pontosan megtartja a könyvtár nyitvatartási óráit. Vagyis mindazt csinálja, ami az említett négy-öt évvel ezelőtt volt. S hogy jól is, mi sem bizonyítja jobban, mint az olvasók, a beiratkozottak számának gyors és hirtelen emelkedése.

A könyvtár a tanács épületével átellenben található, a falu főutcája mentén, közel az iskolához. Ide a művelődési ház is csak pár száz méterre van. Központi hely, a legtöbb dejtári lakos, akik túlnyomórészt — hasonlóan számos nórádi kisközséghez — iparban foglalkoztatott kijáró dolgozók, megfordulnak erefelé.

— Sajnos, ma még nagyon kevés a felnőtt olvasónk — mondja Nagy Sándorné könyvtáros, aki hét évig képesítés nélkül tanított, s a jövőben könyvtár-népművelő szakon szeretne tanulmányokat folytatni. — Körülbelül 50-en lehetnek a 350 olvasó között. Egyébként nem sokkal az önök megérkezése előtt iratkozott be a 350. olvasónk.

Kopogtatnak az ajtón. Két ifjú ember érkezik. Megállnak a kölcsönzőasztal előtt.

— Be szeretnék iratkozni — mondja az alacsonyabb, a barna. S amíg a beiratkozás formásáigat végzik, a másik

odamegy a polcokra helyezett könyvso-
rok közé és válogat. Később váltunk
hármasban néhány szót. Mindketten
nyolcadik osztályba járnak, a kalandos,
fantasztikus történeteket szeretik. Ipari
szakmunkásképző intézetben kívánnak
továbbtanulni.

Jól érezzük magunkat a könyvtárban.
Hangulatos a két, mélyen az asztalok,
fotelek fölé csüngő, fonott csillárlámpa.
A folyóirattartó szekrényen napi-, heti-
és havilapok.

— Novembertől rendeltem meg a folyóiratokat — magyarázza Nagyné, és egy kicsit mintha mentegetőzne is: — Az átadás-átvétel, a bútorok megvásárlása, berendezése teljesen elfoglalta az időmet.

— A könyvállománnyal elégedett?

— Nefn egészen. Sok a régi, selejtezésre érett könyv. Aztán sok olyan hiány-

zik, mint például a Tartuffe, amelyre nagy szükségük lenne a diákoknak. Ezeket könyvtárközi kölcsönzéssel, mert dolgozóéletben még senkit sem engedtem el innen, mindig megszerzem, de jók volnának a saját példányok is. Éves beszerzési keretemet elsősorban ilyen alapvető, a tanulást segítő könyvek beszerzésére kívánom fordítani, aztán olyanokra, amelyekkel vetélkedők alkalmával forgathatnak haszonnal az érdeklődők, és természetesen szakmai könyvekre.

Fél éve működik az új könyvtár, két hónapja a függetlenített könyvtáros. Munkájának már most számos jól látható, bizalomra jogosító eredménye van. „Visszatérünk a régi kerékvágásba” — említette a tanácsítkár. Hogy így történt, csak helyeselhető.

Sulyok László
(Nógrád)

Az „ÜDVÖZLET AZ OLVASÓKNAK” című irodalmi rejtvenyműsört 1977. december 11-én Győrből, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár olvasóterméből közvetítette a Magyar Rádió irodalmi osztálya. (B. F.)

Az UNESCO Általános Információs Programjának Tanácsadó Bizottsága párizsi alakuló ülésén dr. Lázár Pétert, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatóját két évi időtartamra a bizottság alelnökévé választották.

ÚJ GYERMEKRÉSZELEK nyílt a Nagykanizsai Városi-Járásai Könyvtárban. A korábbi, 40 négyzetméter alapterületű könyvtár 110 négyzetméteresre bővült, s működési feltételei is megváltoztak: a megyei tanács 500 ezer forintos támogatásából felújított helyiségbe összesen 300 ezer forint értékű bútort és hangosképes felszerelés került, a nyitvatartási idő pedig heti 30 órától 36-ra növekedett. A kis olvasókat 15 ezer kötet könyv és 25 féle újság, folyóirat, valamint sok tár-

Hírek

sajásjáték várja. A könyvtárosok remélik, hogy az olvasók száma a vonzó környezet és szolgáltatások hatására egy év alatt 1200-ról 2000-re fog nőni.

A HAZAFIAS NÉPFRONT Győr városi Bizottsága a körzeti HNF-titkárok és a városi könyvtárhálózat könyvtárosainak részvételével értekezletet tartott a körzeti HNF-bizottságok és a könyvtárak együttműködéséről. Szóba került a lakóterületi könyvtárak helyzete, a javuló ellátás, és foglalkoztak távlati tervekkel is. A résztvevők megállapodtak közös politikai ankétok, vetélkedők, társadalmi munkák szervezésében és a szocialista brigádok segítségével. (F. Z.)

VARGA IMRE KOSUTH-DÍJAS szobrászművésznék, Siófok szülöttének Kopernikusz c. alkotását a Siófoki Városi-Járásai Könyvtárnak ajándékozta a Kulturális Minisztérium. A művet december 15-én adta át a könyvtárban dr.

Molnár Ferenc kulturális államtitkár a szülőváros képviselőinek.

KÖNYVÁRUSÍTÁSSAL EGYBEKÖTÖTT BEMUTATÓT rendezett december 18-án, aranyvasárnap Szegeден és december 23-án Hódmezővásárhelyen a szegedi Somogyi Könyvtár az utóbbi időben kiadott, könyvvarusi forgalomba nem került Somogyi könyvtári kiadványok népszerűsítésére. A bemutatott könyvek élénk figyelmet keltettek a lakosság különböző rétegeiben. A jó együttműködés eredményeként a helytörténeti irodalom iránt érdeklődők nemcsak a könyvtári kiadványokat vásárolhatták meg, hanem a megye más intézményeinek, szerveinek — megyei pártbizottság, megyei tanács, múzeum, levéltár — kiadásában megjelent műveket is.

A szerzők — **Bálint Sándor, Hajdú Géza, Kárász József, Péter László, Polner Zoltán, Reguli Ernőné** — a helyszínen dedikálták munkáikat. A karácsony előtti akció érzékelhetően elősegítette a könyvtárak közönségkapcsolatainak erősödését. (H. G.)

Még egyszer egy fontos kiadványról

A Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyvek c. periodikus kiadvánnyal a korábbiakban már két alkalommal foglalkozott a Könyvtáros (az 1975. 5. és az 1976. 10. számban). Mégis úgy érezzük, ismét szólnunk kell róla lapunk hasábjain. Emlékeztetőül hadd idézzük fel, hogy az OSZK Könyvek Központi Katalógusának osztálya 1975-ben megszüntette az Országos Gyarapodási Jegyzéket, amely a kurrens tájékozdásra alkalmas volt ugyan, de visszakereső apparátussal nem rendelkezett. Helyette szerényebb méretekben — az anyagot rostálva és csupán a társadalomtudományokra korlátozva — létrehozta a Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyveket. (Ennek címe kissé megtévesztő, mert a kiadvány korántsem csupán a szoros értelemben vett kézikönyveket írja le, hanem a könyvtárak által bejelentett külföldi társadalomtudományi gyarapodásból válogatva regisztrálja az alapvető monográfiákat, emlékkönyveket, életrajzokat, szerzői és vegyes gyűjteményeket, sőt az anyagnak a Központi Katalógusban megtalálható előzményeit is.)

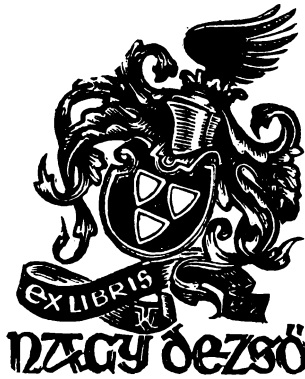
Az új kiadvány előnyei: 1. A válogató jelleg a teljességgel szemben ugyan veszteségnek tűnhet, de itt talán érvényes a mondás: „a kevesebb olykor több”,

mert ha nem is a teljes anyagot, de a javát válogatva nyújtja. 2. Az új nemzetközi leirási szabályzat, az ISBD(M) szerint készíti rövidített címlírásait, így mintául szolgálhat a Magyar Nemzeti Bibliográfiában, sőt a központi cédulaszolgáltatásban is tervezett új leirási módszer számára. 3. A KTK egységesített rövidítési és kiadói jegyzékével mintául szolgálhat arra is, hogyan lehet és milyen

dóan tájékoztat. Mi, könyvtárosok tudjuk igazán, mennyi devizába kerül (a folyóiratokon kívül) a világ szak- és szépirodalmának beszerzése. Sok helyen tapasztalható azonban az is, hogy a drága könyveket alig használja valaki. A kiadvány mind a könyvtárosoknak, mind az olvasóknak segít a tájékozódásban, tájékoztatásban: a KTK a társadalomtudományok vonatkozásában a legjobb új külföldi anyagot tartalmazó központi katalógus — ráadásul szakcsoportosításban tárja fel anyagát, amit a lelőhelykatalógus nem tud nyújtani. Ez a központi katalógus szinte „hívásra hához jön”.

Sajnálatos, hogy a kiadvány vitathatatlan előnyei ellenére akadnak könyvtárak, amelyek lemondják előfizetését. Reméljük, hogy a mostani felhívás nyomán lesznek könyvtárosok, akik megértik e szolgáltatás fontosságát; a könyvtárak nem hiába szerzik majd be oly sok költséggel és fáradsággal a világ könyvkiadásának javát, s ezek a könyvek célba érnek, eljutnak az olvasókhhoz! Bizunk benne, hogy állandóan szaporodni fog azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyek a Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyveket tájékoztató segédkönyveik között tartják.

Horváth Magda

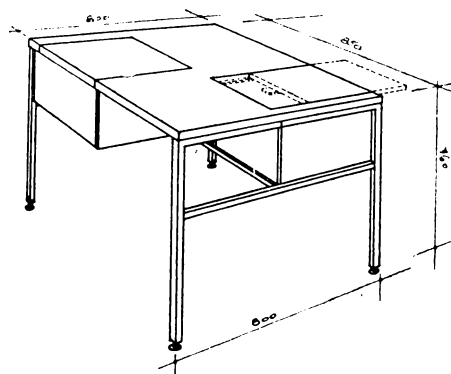

hasznos azonos szavakra egységes rövidítéseket, egy-egy kiadó nevének leírására pedig mindig azonos kiadói névformát alkalmazni. 4. Minden szám szerzők, egyéni és testületi közreműködők, címek és sorozatcímek szerinti mutatókkal teszi lehetővé a Magyar Nemzeti Bibliográfiával és a Magyar Folyóiratok Repertóriumával megegyező szakcsoportokban közölt címlírások visszakeresését. A tervezett 5–10 éves kumulációk segítségével a KTK minden könyvtárban kivonatolt központi katalógusként lesz használható. 5. A szolgáltatás legfőbb és tulajdonképeni felbecsülhetetlen értéke, hogy az országunkba beáramló hihetetlenül gazdag külföldi anyag meglétéről és hollétéről maradan-

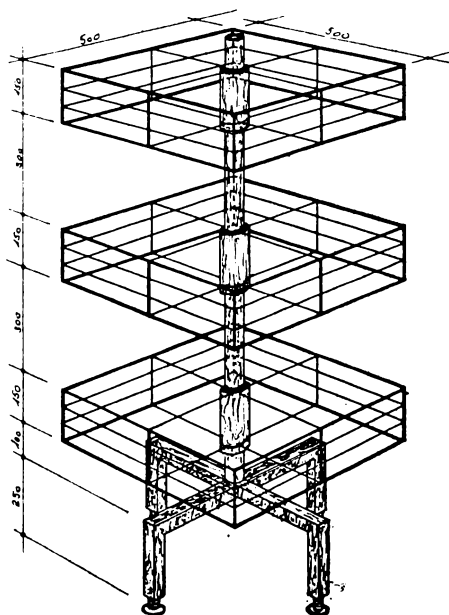

A TANÉRT AJÁNLATA

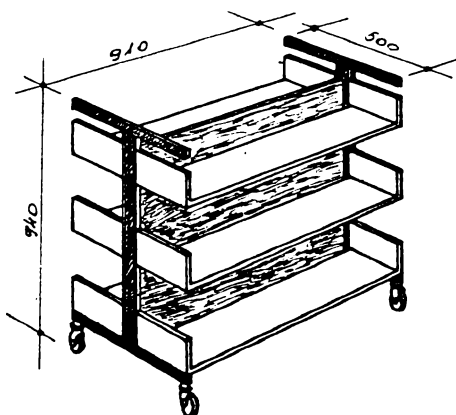
STUDIÓASZTAL

Zenehallgatásra, nyelvtanulásra, könyvtári munkák elvégzésére egyaránt alkalmas. Kétszemélyes. A magnetofon a fejhallgatóval a süllyesztett részekben helyezhető el, s onnan is működtethető. A kihúzható vendéglapon jegyzeteket lehet készíteni. Irányára: 4000,- Ft

FORGATHATÓ KÖNYVÁLLVÁNY

Könyvek bemutatására és árusítására is alkalmas. A három kosárrész külön forgatható. Irányára: 1400,- Ft

KÖNYVSZALLÍTÓ KOCSI

Könyvtárakban nélkülözhetetlen szállítóeszköz. Kb. 300 kötetnek megfelelő rakfelülete van.

Irányára: 2400,- Ft

A MEGRENDELÉSEKET 1978 MÁSODIK FELÉBEN TUDJUK TELJESÍTENI.

ORSZAGOS TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT

Bútorkereskedelmi Főosztály

Budapest VIII., Szentkirályi u. 8.

Levél cím: 1428 Budapest, pf. 2.

Telefon: 136-038. Telex: 22-6407

Stratégiák és könyvek

A tanítási (vagy oktatási) stratégia újabb keletű kifejezés. Jelenti a tanítás-tanulás feltételeinek számbavételét, a kitűzhető célok és követelmények megtervezését, valamint a célokhoz és a követelményekhez vezető utak megtervezését, megszervezését és bejárását is. Tágabb és összetettebb tehát, mint a tanítási eljárások vagy a módszerek fogalma, de ezeket is magában foglalja, hiszen konkrét módszereket, eljárásokat tartalmaz. Mindaddig a hadtudomány és a politika tudománya használta a stratégia kifejezést. Hogy a didaktika átvette és sajátos tartalommal töltötte meg, annak legfőbb oka talán az, hogy egyre inkább szembesítenie kell a tanítás eszményi céljait a valóságos „erőviszonyokkal”. A tanulási stratégia mindig a valódi — s lehetőleg objektíven feltárt — lehetőségek és feltételek alapján kívánja meghatározni a tanítás konkrét céljait, ezért a feltételek és a célok dialektikájából alakítja ki a szükséges és hatékony eljárások rendszerét. Talán szerencsésebb lenne ezt a konkrét vonulatot — szintén hadtudományi és politikai szakkifejezéssel — a tanítás taktikájának nevezni, hiszen a tanítási stratégiának van egy általánosabb vonatkozása is, amely *minden* tanítás lényegét, „végső” céljait és a folyamatok egyetemes karakterét igyekszik megragadni.

A stratégia általánosabb és egyetemesebb érvényű felfogása, taktikai kivitelezése a pszichológiai tanulásméleltre támaszkodik, vagyis a tanulás pszichológiai mibenlétéről és pszichológiai lefolyásának törvényeiről szóló ismereteinkre. Csakhogy nincsen pszichológiai tanulásmélet; pszichológiai tanulásméletek vannak. Nincsen stratégia sem: stratégiák vannak. S ennek nemcsak az az oka, hogy a tanítás sokféle cél érdekében s különböző feltételek között megy végbe, hanem a pszichológiai tanulásméletek sokfélesége is. Az eszményi tanítási célok, a valódi lehetőségek feltárása, a reális és hatékony tanítási folyamatok felépítése a pszichológiai realitások számontartása nélkül lehetetlen vállalkozás. De ezek a realitások egyelőre, úgy látszik, sokfélék. Pedig a tanítási stratégia számára nem mindegy, hogy a tanulás lefolyása asszociációs működésnek tekintendő-e, vagy ingerek és válaszok kapcsolódási folyamatainak; problémamegoldások folyamatának vagy interiorizációnak (l. később), illetve a tárgyi tevékenységek gondolati síkra történő áttételeződésének. (Ez a felsorolás nemcsak vázlatos, hanem hézagos is. *L. B. Ityelszon* pontosan jellemzi a helyzetet azzal, hogy a tanulásméletek egyike sem fogja át a tanulás egészét, csupán kiemeli valamelyik oldalát és előtérbe állítja valamelyik lehetséges eredményét. Valójában részleméletek állnak rendelkezésünkre. De a stratégiák ma még ezekhez a részleméletekhez kötődnek.)

A tanulási stratégiák és a pszichológiai tanulásméletek egymásra utaltsága természetesen, kapcsolatuk mégsem egyértelmű. Egyrészt azért, mert nem feltétlenül állíthatók párba egymással, ugyanabból a tanulásméletből nemcsak egyféle tanulási stratégia következhet, és fordítva: ugyanaz a tanulási stratégia sem mindig csak egyetlen tanulásméletre támaszkodik. Másrészt pedig: a tanulási stratégiák nem egyszerűen a pszichológiai tanulásméletek transzpozíciói, bár minden stratégiai elképzelés visszavezethető valamely tanulásméletre (vagy tanulásméletekre). A stratégiák kialakulásába belejátszik az oktatási tapasztalat, a tapasztalatok értékelése, minősítése, illetve belejátszanak a didaktika — mint önálló diszciplína — kísérleti eredményei vagy teoretikus megfontolásai (olykor mindkettő együtt).

A stratégiák dolgát tovább bonyolítja, hogy jórészt elméleti síkon léteznek. Inkább törekvéseket jeleznek, mint elterjedt, hétköznapi gyakorlatot jelentenek. De mint törekvések nagyon fontosak, hiszen rendet kívánnak teremteni — a leginkább eklektikusnak nevezhető — iskolai oktatási gyakorlatban. Erre szolgálnak a stratégiai kísérletek. Nálunk figyelemre méltó kísérleti bázison fejlődik a problémamegoldó tanulás stratégiája például a matematika és más tantárgyak tanításában. Elterjedőben levő és alapjaiban egyértelmű stratégia az ún. komplex matematikatanítás. Elégé ismert felnőttoktatási stratégia valósul meg a távoktatási szisztémákban, közöttük leginkább az angliai Nyílt Egyetem (Open University) didaktikai rendszerében.

Mi a közik mindehhez a könyveknek?

Nyilván az, hogy minden tanulási stratégia számolt a könyvekkel. Hol megszo-
kott, hol szokatlan módon.

A könyv klasszikus megjelenési formája az iskolában a *tankönyv*, amely a teljes tananyagot tartalmazza. Oly mértékben azonos a tananyaggal, hogy a tankönyvek oldalszámával a tananyag mennyiségét is mérni lehet. Am ezen a „klasszikus állapo-
ton” már elég régen rést ütöttek azok a korszerűsítési törekvések, amelyek a tan-
könyveket a tanulás bizonyos mértékű vezérlésére is fel akarják használni. Nem felté-
tlenül valamely kidolgozott tanulási stratégia szerves részeként, inkább a meto-
dikai eklekticizmus egyik elemeként. A mai magyarországi tankönyvek már vállalják
a tanulás szolid irányítását. A programozott oktatás megvalósításával kísérletező
tankönyvi próbálkozások ugyan egy pontosan meghatározható, önálló stratégiát kép-
viselnek, de számos ok miatt nem kerülhetnek bele a tanítás áramába, még annak
egyik elemeként sem. S az a stratégia, amelyet képviselnek, valószínűleg később
sem válik általánossá. (Bár a programozott oktatás valamikor szerves része lehet
egy jól meghatározott és árnyalt stratégiai elképzelésnek.)

Van a könyvnek még egy klasszikus iskolai megjelenési formája: a *kötelező ol-
vasmány*. A tankönyv alig számít könyvnek a klasszikus felhasználás klasszikus is-
kolai világában, még kevésbé, ha valamelyest vezérli a tanulást. „Használat után el-
dobandó” (ma már „kéz alatt” el sem adható). Tankönyveit aligha őrzi meg bárki is
könyvtára számára. A tankönyvek nem nemesülnek kézikönyvekké. A kötelező olvas-
mányok körül pedig még ma is dúl a reménytelen pedagógiai vita: mennyit veszít
nevelő erejéből az a mű, amely kötelezővé és lekeszerűen reprodukálandóvá válik?
Maradandó, „könyvszerű” könyv a klasszikus iskolában talán egyedül a *jutalom-
könyv*. Áldásából azonban nem részesülhet mindenki.

Mindez azért fontos, mert az ember és a könyv viszonyát alakító iskola nevelési
eszközeinek és eljárásainak tárában nemcsak olyan eszközök és eljárások vannak,
amelyek nyíltan, világosan és közvetlenül szolgálják az olvasóvá nevelés céljait. Van-
nak olyanok is, amelyek elsődlegesen más célok érdekében léteznek és működnek,
de működésük közben látns, rejtett hatásokat is hordoznak: Olyan értékeket képez-
nek, olyan szokások és igények kialakításában vesznek részt, amelyek feltétlenül
alakítják a tanulók könyvekhez való viszonyát. A tankönyv arra való, hogy tárolja
az ismereteket és valamilyen mértékig irányítsa a tanulást. A kötelező olvasmány
arra való, hogy reprezentálja a megtanulandó irodalmi tananyagot. A jutalomkönyv
pedig arra, hogy hangsúlyt adjon a tanári értékelésnek. A mindennapi pedagógiai
gyakorlatban legalábbis így jelentkeznek leggyakrabban. Holott a tankönyvekkel
kialakuló kapcsolat a *könyvekkel* kialakuló kapcsolat egyik megnyilvánulása. A kö-
telező olvasmányok és a jutalomkönyvek más irányú hatásait és feladatait nem is
kell külön jellemezni.

A tanítási stratégiák nem foglalják magukban mindazokat a nevelési célokat és
eljárásokat, amelyek az olvasóvá nevelés gondolatkörébe tartoznak, nagyon lényeges
vonulataikat azonban tartalmazzák. S eszközrendszerükben, eljárásaikban fel lehet
tárni azokat a közvetlen, közvetett és sokszor lappangó összefüggéseket, amelyek az
olvasóvá nevelés igényeire is vonatkoznak.

Mivel túl nagy terjedelmet követelne valamennyi pszichológiai tanulásemélet és
tanítási stratégia — akár csak vázlatos — bemutatása és a könyvekhez való viszonyuk
tárgyalása, itt csupán a tendenciákra utalunk, már csak azért is, mert a tanulá-
semléletek és stratégiák többé-kevésbé valóban tendenciaként jelentkeznek, és össze-
foglalásuk talán több használható információt nyújt, mint részletezésük.

A modern tanulásemléletek három nagyobb csoportba oszthatók: 1. A tanulás
konnexionista-kontiguitív felfogása (*Thorndike, Skinner, Osgood, Tolman*); 2. A tanu-
lás kinezitikus-interiorizációs felfogása (*Piaget, Galperin—Vigotszkij—Leontyev*). 3.
A tanulás problémacentrikus vagy problémamegoldó felfogása (*Dewey, Lewin, Win-
nefeld*).

A tanulás *konnexionista-kontiguitív* felfogása *Pavlovra* épít. (Connexio = ösz-
szefüggés, viszony, összeköttetés; contiguitas = szoros érintkezés, egymásmellettség.)
A tanulás alapja az inger—válasz kapcsolatok létrejötte. Ez az alapképlet variálódik
az ide tartozó elméletekben, mégpedig úgy, hogy a képletbe belép a megerősítés is.
(A tanulás úgy zajlik le, hogy valamelyik választ megerősítik.) Ugyancsak belép a
téves válaszok lehetősége, ezek közül az egyik megerősödik. Belép a siker fogalma,
mint a megerősítés oka és feltétele. Sőt, a megerősítés magyarázataként a motiváció is
szerepet kap: az a válasz erősödik meg, amely kielégíti a válaszadás motívumait. A
kontiguitás elméletében a tanulás úgy megy végbe, hogy a szervezetre ható inger
egybeesik egy tevékenység elvégzésével.

A tanulás *kinesztikus-interiorizációs* felfogása értelmében a tanulás lényegében külső, cselekvéses műveletek (kinesztézis) belső értelmi működésekké alakulásában (interiorizáció) valósul meg. A külső, tárgyi cselekvésekben elsajátított műveletek a fejlődés folyamán interiorizálódnak, azaz gondolati sémákká, gondolati műveletekké alakulnak. Az általánosítás következtében széles transzferhatás jön létre.

A tanulás *problémacentrikus* vagy *problémamegoldó* felfogása szerint a tanulás lényege a problémákkal való találkozás és a problémák megoldása. Dewey azt mondja, hogy tevékenységeink során tapasztalatokat szerzünk, ekközben problémákkal találkozunk, és megkezdődik a problémák megoldási folyamata, amely maga a tanulás. (E megoldási folyamatnak Dewey öt fázisát állapítja meg.) Lewin szerint a tanulás a problémamezőn való áthaladás után megmaradó tapasztalat. Tulajdonképpen problémahelyzetről van szó az ún. *ahá-effektusként* felfogott tanulás esetében is. Problémáról egyébként akkor beszélünk, ha egy új, ismeretlen elemeket tartalmazó élethelyzet megoldásához nem elegendők múltbeli tapasztalataink, ismereteink, eljárásaink, illetve ezek korábbi szerkezete. „Összefüggéseket ismerünk ugyan fel az új helyzet ismeretelemei és régebbi tapasztalataink között, ezek az összefüggések azonban részlegesen, hiányosak és nem egyértelműek, mert még az ismert adatok is új megjelenési módban tárulhatnak eléink új környezetükben.” (Putnoky Jenő: *Pszichológia és andragógia*. = *Pedagógiai Szemle*, 1964. 10. sz.)

Meg kell ismételni: a tanuláselméletek és a stratégiák nem állíthatók mindig párba, viszonyuk ennél sokkal bonyolultabb. Kapcsolatukban azonban jellegzetes tendenciák figyelhetők meg. A konnexionista-kontiguitív tanuláselméletek a tanulás fezzes, lépésről lépésre történő irányítását megvalósítani kívánó stratégiáknak kedveznek, amelyek pontosan megtervezett (találébb kifejezéssel: kicentizett) utakat kívánnak előírni. Majd mindegyik *algoritmusok* kialakítására törekszik. Egyik vonulatuk beépíti a próbálgatásokat, s ezzel a problémamegoldás egyik formájának is teret hagy. Van olyan vonulat is, amely kizárja (ki szeretné zárni!) a hibázás, a próbálgatás lehetőségét a tanulás folyamatából.

Erős hajlamuk van a tanulás kicentizett irányítására és algoritmusok kialakítására a kinesztikus-interiorizációs tanuláselméletekre épülő — vagy ezekkel szoros kapcsolatot tartó — tanítási stratégiáknak is. Csakhogy itt a tanítás alapja nem ingerek nyújtása és válaszok kiváltása, illetve nem az akciók és reakciók megfelelő, állandósító összekapcsolása, hanem az ún. manipulálás: külső, tárgyi cselekvések, mozgások felépítése és interiorizációs útjainak létrehozása. (Példa erre a komplex matematika alsó tagozati tanításának vezérelve és alapvető gyakorlata.) A problémamegoldó tanulásfelfogás problémamegoldó stratégiákat inspirál. Ezek a stratégiák — bár pontosan igyekeznek tervezni és irányítani a tanulás lefolyását — általában nagyobb mozgásszabadságot adnak az intellektusnak, mint a konnexionista-kontiguitív vagy a kinesztikus-interiorizációs alapú stratégiák. Tanítási „technológiájuk” lényege a tanulnivaló problémaként történő megjelenítése és az exponált problémák megoldásának irányítása. Jellegzetes a feladatmegoldásokkal „manipuláló” problémamegoldó stratégia, amely nem a gyakorlati (kinesztikus), hanem a gondolati síkon végbemenő feladatmegoldó tevékenységre épít. Ide sorolható a *situatív stratégia*, amely olyan helyzeteknek a megteremtését tekinti feladatának, amelyekben a tanulás „természetes” módon következik be.

Az algoritmizáló konnexionista-kontiguitív és kinesztikus-interiorizációs stratégiai elképzelésekben elsődrendű szerepet kapnak az írásos tanulásirányító eszközök (például a feladatlapok), nem is szólva az ún. félprogramokról vagy a programozott oktatás eszközzrendszeréről, amelyek előkelő helyet foglalnak el a konnexionista jellegű stratégiák között. A tankönyvek tanulásirányító szerepe kiteljesedik, akár olyan tankönyvkoncepciók kifejlesztéséig is, amelyekben a tankönyvek információhordozó és tanulásirányító szerepe szétválaszthatatlanul egybefonódik, egységes struktúrát hozva létre, anélkül azonban, hogy a programozott oktatás értelmében vett programmá válnék. (Mai tankönyveinkben a tanulásirányító apparátus önálló struktúra, jól elválasztható az információkat hordozó struktúrától.) Így a tankönyvek még inkább — mondhatnánk így is: minden más lehetőséget abszolút módon kizárva — *egyszeri érvényre* bíró könyvekké válnak, funkciójuk végtelenszen behatárolt lesz. Ha kifejtenek valamilyen látens hatást a tanuló és a könyv viszonyának alakításában, akkor ez érvényességük és funkciójuk jellegéből fog következni. Ugyanakkor a gépi technológiák (audiovizuális eszközök) ostromolják a tankönyvek információhordozó és tanulásirányító hegemoniáját a korszerűen felfogott konnexionista jellegű stratégiákban, bár a tankönyvekről nem tudnak lemondani. A kinesztikus-interiorizációs jellegű stratégiák pedig azért képzelik hátrább szorítani (nagyon szélsőséges elképzelésekben: megszüntetni) a tankönyveket, mert e stratégiák megfontolásai szerint az információ közvetítésének és a tanulás irányításának módozatai elsősorban a külső, tárgyi

cselekvések és az ezekhez szükséges manipulatív eszközök segítségével alakíthatók ki. Egyébként a konnexionista-kontiguitív és a kinesztikus-interiorizációs jellegű stratégiák egyike sem foglalkozik azzal a nevelési feladattal, amelyet röviden olvasóvá nevelésnek szoktunk nevezni. Ez egyelőre egyszerűen kívül marad az említett stratégiák gondolatkörén.

A problémamegoldó stratégiák több alapot adnak olyan nevelési koncepció kidolgozásához, amely nemcsak az irodalmi tantárgyak feladatának tekinti az ember és a könyv viszonyának iskolai kialakítását. Az eddig elképzelt (és több vonatkozásban kísérletileg kipróbált) problémamegoldó tanítási eljárások a tankönyvet elsősorban irányító partitúrának tekintik, amelyből mintegy vezényelni lehet azt a tanítási kompozíciót, amely problémák exponálásán és megoldásán keresztül valósul meg. A problémák azonban legtöbbször sokféle könyvben érhetők tetten. A megoldandó feladatok, illetve a „természetes” tanulásra inspiráló helyzetek nagymértékben könyvek „kezelése” által válnak megoldhatókká, illetve így alakulnak ki. A könyvhasználat e stratégiák szerves alkotórésze. (Tárgyhatjuk: az újság- és folyóirat-használat is.) A mai iskolában két olyan eljárás jelenlétét figyelhetjük meg (igaz, hogy nem önálló stratégiaként, hanem csak illeszkedő elemekként), amelyek a problémamegoldó stratégiákban is egyenértékűen alkalmazhatók. Az egyik a csoportmunka, a másik az ún. többkönyvűség. Megjelenik e kettő kombinációja is.

Ezeket a jövőt kutató stratégiákat ugyanaz a kritika illetheti, mint a tanuláselméleteket: egyoldalúak. S ezért valójában nem is igazi stratégiák. A tanítás-tanulás egyetlen vonulatát ragadják meg és általánosítják. Igaz, hogy az az út, amelyet végig kívánnak járni, lehetséges út. De igazságukat részletigazságnak kell tekinteni. Nyilvánvaló, hogy a különféle stratégiákból kell majd egybeszőni a valóban hatékony stratégiát, amelyben a megfelelő helyen, az adekvát célok és feladatok szerint felosztva, egymást támogatva helyezkednek el a ma stratégiai elképzelései. Így a könyveket sem kell majd féltetni. A jövő komplex stratégiájának viszonya a könyvekhez árnyalt lehet, s jól összecsenghet az olvasóvá nevelés átfogó nevelési programjával. Csakhogy mindez ma még jóslás. Törekvéseinket azonban érdemes ebbe az irányba összpontosítani.

Csoma Gyula

I R O D A L O M

Gyarakfi F. Frigyes: Az ismeretek átadásának néhány korszerű eljárása. = Az ismeretátadás és az önképzés néhány alapkérdése Az üzemi oktatás módszertana c. sorozat 2. kötete. Szerk.: Csoma Gyula, Bp. 1973, Közgazdasági és Jogi

Itjelszon, L. B.: A pszichológiai tanuláselméletek és az oktatási folyamat modelljei. = Szovjetszkaja Pedagogika. 1973/3. sz. (Oroszul)

Kiss Árpád: Műveltség és iskola. Bp. 1969. Akadémiai

Nagy József: Az oktatás stratégiái. = Köznevelés, 1976/17. sz.

Órák a könyvtárban. Szerk.: Katsányi Sándor. Kiad. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtartudományi és Módszertani Központ — Fővárosi Pedagógiai Intézet. Bp. 1974. NPI

Lapozgató

● **A MŰVELŐDÉSÜGYI KÖZLÖNY idej első száma közli a kulturális miniszter 101/1978 (M. K. 1.) KM sz. utasítását a kulturális területen dolgozók kintüntetésének szabályozásáról. Az utasítás 1. sz. melléklete az adományozható kintüntetések között a Szabó Ervin emlékérmét is felsorolja.**

● **A RÁDIÓ ÉS TELEVÍZIO SZEMLE 1977/4 jelzésű számában érdekes elemzés olvasható „Közművelődési tendenciák a rádió- és televízióműsorokban — 1976” címmel. Ugyanez a folyóiratszám közli Kamarás István „Ezt a könyvet tévében láttam” című tanulmányát is, melynek befejező megállapításai- ból néhányat hadd idézzünk: „Az „ezt a könyvet tévében láttam” és „ezt a könyvet, azt hiszem, könyvben olvastam” kijelentések új fajta ... olvasói pályák megjelenéséről és gyakoribbá válásáról tanúskodnak. Az Anna Kareninát olvasóknak Magyarországon már csaknem fele hallotta vagy látta is ezt a regényt. Anna Karenina-élményük sajátos élményötvet ... Az irodalomolvasás jelen- ségét ezentúl az „ezt a regényt tévében láttam, ezt pedig könyvben olvastam figyelembevételével lehet csak vizsgálni.”**

Bemutatjuk

a Színháztörténeti Múzeum kiadványait

1790-et írtak, amikor néhány színész „összve szövetségzett”, hogy — Kazinczy Ferenc és gróf Ráday Pál támogatásával — megalakítsa az első pesti magyar színház társulatot. Igazgatójuk Kelemen László lett. Alig két év múltán pedig már Kolozsvárra is megalakult az erdélyiek első színház társulata. Hozzávetőleg e két dátumtól számítható a magyar színészet hőskora. Milyen lehetett ez a hőskor valójában? Kik voltak nagy alakjai, s hogyan, milyen sikerek közepette, mekkora áldozatok árán formálódott a magyar színház olyanná, amilyennek ma látjuk?

A *Színháztörténeti Múzeum*, amelyet 1952-ben, a Bajor Gizi Emlékmúzeummal egyidőben alapítottak, ezekre a kérdésekre keresi a választ. A Múzeum később egy időre beolvadt a *Színház- és Filmtudományi Intézetbe*, majd — ez utóbbi kiválásával — 1959 óta a *Magyar Színházi Intézetben* belül, annak egyik osztályaként működik. (Az Intézet másik osztálya a *tájékoztatási osztály*, amely elméleti jellegű kutatásokat folytat; fő feladata a tájékoztatás megszervezése és összehangolása. Ennek érdekében két periodikus kiadványt is megjelentet: a *Dramaturgiai Híradót* havonként — ez a magyar színházi szakembereket informálja a külföldi színházi eseményekről — és negyedévenként a *Magyar Színházi Hírek* angol, olasz, spanyol nyelvű változatát a külföldiek tájékoztatására.)

A Magyar Színházi Intézetben belül a Múzeum kilenc szakgyűjteményében és négy segédgyűjteményében (ez utóbbiakhoz tartoznak például a makettek) csaknem 130 ezer múzeumi tárgyat őriz, kéziratgyűjteményében pedig alapvető színháztörténeti forrásmunkákat: egykori színházi almanachokat, naplókat (például Csontos Gyuláét), röpiratokat, de megtalálhatjuk benne Hevesi Sándor és G. B. Shaw levelezését is. Fotóarchívuma a háború előtti színházi felvételek legteljesebb gyűjteménye; mintegy 24 ezer darabot számláló színlaptárának első, kéziratossá váló példányai még Kelemen László társulatától maradtak fenn; bábgyűjteményének legértékesebb darabjai pedig a vásári bábjátászás korából származnak. Szcenikai tárában XVIII. századi jezsuita díszletterveket őriz, s gyűjtőkörébe tartozik minden olyan képzőművészeti alkotás is, amely valamilyen formában kapcsolódik a színházhoz.

Már ebből a vázlatos felsorolásból is kitetszik: a Múzeumnak bőven volna mit bemutatnia, ha ehhez megfelelő helyiség is rendelkezésére állna. Ám a Bajor Gizi Emlékmúzeum emlékhely, egyéb, másutt rendezett kiállításai pedig többnyire alkalomszerűek. A rendszeres, tematikus, módszeres bemutatás így jórészt a kiadványokra vár. (Sajnos, ezek meglehetősen kis körben ismertek, példányszámuk ugyanis alacsony, 200 és 500 között mozog.)

Pedig a Múzeum kiadványait, amelyek három sorozaton belül jelennek meg, a szakmán kívülieknek is érdemes volna forgatniuk. A

Színháztörténeti Könyvtár

nevű sorozat eddigi hét kötete a XIX. század első felében megjelent írásokból válogatott színháztörténeti forrásmunkákat tette közzé. Ezeket a jórészt elfelejtett, nehezen hozzáférhető alapműveket — amelyek hasonlóan kiadásban látnak napvilágot — nem hivatásos tolforgatók írták. Szerzőik színházi emberek voltak, akik személyes élményeikről, közvetlen tapasztalataikról, hallomásaikról adtak számot. A kötetek egyazon alaphangulatot sugallnak: a színművészet ebben a korai, kialakulóban levő szakaszában elválaszthatatlanul összeforrott a XIX. század társadalmi-politikai mozgalmával, azoknak mintegy következménye volt. „Színészetünknek... leginkább az akkor forrongó megyei élet adott lendületet” — írta naplójában Szuper Károly, s az sem véletlen, hogy Könyves Máté feljegyzéseinek kettős kulcsszavává a „magyar” és a „nemzeti” vált. Egy olyan korban, amikor az izmosodó nemzeti öntudatnak még szinte naponként kellett önmagát igazolnia, a nemzeti lét alapfeltétele volt a magyar nyelv ápolása, pallérozása. Ezért pedig a színház sokat tehetett.

Ám csakis akkor, „ha pártfogókra s erős támaszokra talál”. Ez a sorozatnyitó kötetnek, *Könyves Máté Játékszíni Koszorújának* egyik visszatérő gondolata (szerk., utószó, jegyzet: *György Eszter*). A krónikaíró — aki egyébként sűgő, s mint ilyen társulati „titoknok”, könyvtáros, valamint számos színházi zsebkönyv szerzője volt —

a Kelemen-féle kezdetektől a Pesti Magyar Színház megnyitásáig tekinti át „a’ két magyar hon nemzeti színjátszó társaság”-ainak pályafutását. Szívvel-lélekkel a színészetet pártoló, mégis tárgyilagos tudósításából pontosan nyomon követhető a magyar színészetnek különösen 1825-től fellendülő korszaka, az, amely végül az állandó színházak felállításához vezetett. (Érdeemes megemlíteni: a kolozsvári színház építése például az ötlettől az ünnepélyes megnyitásig harminc éven át tartott.)

Majdnem ugyanezt az időszakot beszéli el az énekes-színész, „élő adomátár” *Szilágyi Pál* is (Kelemen László unokaöccse), aki mellesleg — a színházúgy nagy vívmánya volt ez akkor! — a magyar színészet első nyugdíjasa. A kezdetek nagyvonalú, némi kitérével színesített áttekintése után ő ír részletesebben a Pesti Magyar Színház felépítésének korántsem zökkenőmentes éveiről (1833—1837), s beszámol a megnyitást követő első időszakról is. A kötet alcíme: *Kor- és jellemrajzok s adomák a régi színvilágból. Kikről szól? Elsősorban önmagáról (az öngazoló szándék meglehetősen sok, önellentmondással tarkított túlzásra ragadtatja), ám legalább annyit mond a pályatársakról — Udvarhelyi Miklósról, Dérynéről, Laborfalvi Rózáról és Erkelről, a pesti karnagyrról —, valamint a színtársulatokról is. Beszámolt arról is, hogyan nyert létjogosultságot a magyar nyelven előadott opera, s hogyan vészelték át a színészek az 1831-es kolerajárványt. (Egy nagyapa régi unokájának. Szerk., utószó, jegyzet: Bódis Mária.)*

Ezt a képet egészíti ki *Szuper Károly színészeti naplója 1830—1850* (szerk., utószó, jegyzet: *Cenner Mihály*), amelyben a komikus színész, majdani társulatigazgató a Pesti Magyar Színház árnyékában tengődő másod-harmadrangú vidéki színtársulatok helyzetét ábrázolja. Szuper, aki tizenhét évesen debütált, a maga kárán tapasztalta a vidéki színészet ekkor bekövetkező hanyatlását. Naplójának keserű-bohém lapjain sorra feltűnnek a század jól ismert alakjai is: Deák Ferenc, akinek beszédét hallgatja, Lendvay Márton, akit vendégszerepelni lát, Megyeri Károly, akit legfőbb tanítómesterének vall, valamint Egressy Gábor és Béni, Kisfaludy Sándor és Jókai — s talán mindenekelőtt: az egykor pápai diák, későbbi székesfehérvári pályatárs, Petőfi. Negyvennyolc-negyvenkilences beszámolójából már a megfáradt ember resignációja olvasható ki: „A közönség most is oly művészetpártoló mint azelőtt — írta naplójába 1849. március 25-én —, a hazafias lelkesedés azonban már le van nyugóztatva. Számítanak policájspicli forog köztünk, kik az emberek hazafias érzéseit fürkészik, és öt forintért eladják embertársukat Júdásként!”

A Pesti Magyar Színház felállításának előzményeiről olvashatunk a Színháztörténeti Könyvtár 4—5. kötetében. Hallatlanul izgalmas, ma is aktuális *Széchenyi Istvánnak a Magyar Játékszínről* írott röpirata (utószó, jegyzet: *Belitska-Scholtz Hedvig*), amely eredetileg 1832-ben, úgyszólván a Stádiummal egyidőben jelent meg. Széchenyi terve az 1836. ápr. 4-i országgyűlésen egy szavazat miatt elbukott, a Pest vármegye rendinek fölkérésére írt röpirat mai aktualitását annak a rendkívül tudatos és felelősségteljes gondolatvitelnek köszönheti, amely minden újabb mozzanatot a valóságból, a lehetőségek tudatos mérlegeléséből bont ki. A gyakorlati megvalósítást a részvénytársaság felállításától a színház helyének kijelölésén át — ez egyébként a „József piac”, a mai József nádor tér lett volna — a színház műsorpolitikájáig vezeti végig. Röpiratának mottója: „Biztos alap nélkül tartóslag semmi nem állhat!”

Kimondatlanul is vele vitázik *Benke József* ugyancsak 1832-ből származó röpirata (— *színházelméleti írásai*. Utószó, jegyzet: *Kerényi Ferenc*), amely Széchenyi független magyar színházával szemben valamiféle illuzórikus német—magyar megbékélést és közös színházat hirdet. Benke (egyébként Laborfalvi Róza apja s így Jókai apósa) a színészet „fő hasznának” — Schillerrel együtt — az erkölcs jobbítását vallja.

A sorozat 7. kötete *Blackwell* 1841-ből származó drámáját, a *Rudolf of Varosnayt* közli. Fordította és a bevezető tanulmányt írta: *Varannai Aurél*. A darab kétségtelenül színháztörténeti kuriózum, hiszen angol szerzője évekig — 1843-tól 49-ig — élt Magyarországon, s így magyar tárgyú drámájával korábbi keletű magyarságvonzalmának hódolt. Ám a darab „magyarsága” inkább csak egzotikum, külsőségekben megnyilvánuló formalitás. Maga a konfliktus pedig — főleg kezdetben — erősen emlékeztet a Don Carlos alapszituációjára, csak éppen minden tragikus fenség híján. Arnyékfigurák szavalnak hatalmas érzelmi tirádákat.

A Színháztörténeti Könyvtár 6. kötete voltaképpen kilóg a sorozatból: *Belitska Scholtz Hedvig és Berczeli Károlyné* összeállításában, *Barokk, klasszicista és romantikus díszlettervek Magyarországon* címmel eddig feldolgozatlan területet tár fel 186 tételével. E kiadvány a Színháztörténeti Múzeum bibliográfiai publikációihoz illenék, amelynek két sorozatot is szentel a Múzeum. Ezek már inkább a szakmabeliekhez szólnak, jóllehet minden érdeklődőnek érdemes bennük tallóznia.

A Színháztörténeti Füzeteknek

eddig 62 száma látott napvilágot. Valamennyi bibliográfiai, illetve adattár jellegű. A tételek folyamatos számozásúak, s a tájékozódást számos mutató is könnyíti. Egyik típusuk *színházi múltunk kiemelkedő egyéniségeinek adatait* rögzíti: elhunyt színészek szerepkatalógusát — itt a tételek időrendben követik egymást —, közöttük olyanokét, mint Somlay Artúr, Jászai Mari, Ódry Árpád, Bajor Gizi, id. Lendvay Márton. A nagy rendezőegyéniségek rendezéseit (például Hevesi Sándoréit) és a díszlettervezők munkáit a bemutatók alkalmából. Egy-egy ilyen adattár — jöllehet csupán tények közlésére szorítkozik — valóságos portrét fest választott alakjáról. Többek között *Oláh Gusztávról*, aki díszlet- és jelmeztervezőként indult, később azonban — amint ez a tételekből kiolvasható — mind gyakrabban rendezett is. Neve évtizedekig szerepelt az Operaház színlapjain, repertoárja Mozarttól Wagnerig, Lisztől Bartókgig ívelt. A címléírások segítségével leggyakoribb munkatársaira (Hevesi Sándor, Márkus László, Nádasdy Kálmán rendezők, Harangozó Gyula koreográfus, Mánk Tivadar jelmeztervező), sőt egy-egy színház műsorpolitikájára is következtethetünk.

Ez utóbbinak megismeréséhez a *színházak műsorpolitikáját összegező adattárak* is hozzásegítenek. *Staud Géza* állította össze először a budapesti színházak (1945—49), majd az államosított fővárosi színházak (1949—59) műsorainak jegyzékét; azóta a Színháztörténeti Múzeum minden évben megjeleníti *A magyarországi színházak műsorát*. Így rendszeresen nyomon követhető a fővárosi és a vidéki színházak előadásainak sorozata. (A felsorolásból a Korona vagy az Angelika presszóban tartott előadóstetek, valamint a magyar, illetve külföldi vendéggjátékok sem hiányoznak.) A sorozatban láttak napvilágot a nagy múltú fővárosi színházak műsorait számba vevő adattárak (Népszínház, Király Színház, Operaház, Vígyszínház stb.), ezeket egészíti ki az egyik legújabb kötet, amely *A fővárosi kisszínházak műsorát* közli. Törekvéseiket 1904-től, a Thália Társaság megalakulásától — alapító tagjai Bánóczy László, Benedek Marcell, Lukács György voltak — 1945-ig követhetjük végig. Ötvenhárom, többségében kérész életű kísérleti színház fel- és elvirágzásáról olvashatunk. (A „kisszínház” kategóriába ugyanis a szerkesztő, *Alpár Ágnes* rendkívül erős megszorításokkal csak a hagyományostól eltérő, kísérletező színházakat sorolta.) Ám ezek az útkereső próbálkozások egy-egy örök kísérletező révén minden kudarc, bukás és betiltás ellenére szívósan tartották magukat. Egyetlen példa csupán: Palasovszky Ödön neve már 1925-ben a Zöld Számár Színház alakításakor felbukkan. Ez a társulat 1926 tavaszán Új Föld néven dadaista-szürrealista csoporttá alakult, 1928 februárjától már Cikk-Cakk néven futott, ugyanez év őszén Rendkívüli Színpad, végül Prizma lett... 1930 májusában Palasovszky már újfent szervez: a kísérleti színház neve ezúttal 100%.

A sorozat ez ideig utolsó darabja *Harminc év vendéggjátékai 1945—1975* címmel jelent meg *Alpár Ágnes* összeállításában és szerkesztésében. Ötszáz tétele közül az első 209 a külföldi társulatok magyarországi bemutatkozásait veszi számba (köztük olyan kuriózumokat, mint a Kínai Ifjúsági Művészegyüttes 1951-es vendéggjátéka), majd a magyar vendégszerepléseket sorolja fel. Az adatok jellemző képet mutatnak: amíg a zene és a tánc legyőzte a távolságokat — nem véletlen, hogy a Pécsi Balett Indiától Bostonig szinte az egész Földet végigjárta —, addig a prózai vendégszereplések túlnyomó többsége a nemzetiségi területekhez kötődik. Közülük is kiemelkedik a magyar—jugoszláv vendéggjátékok nagy száma — igaz, ezt a Szegedi Nemzeti Színház és a Szabadkai Népszínház 1964-től számítható kapcsolata jótékonyan befolyásolta.

Két katalógus és egy bibliográfia

jelent meg eddig a harmadik sorozaton belül, amelynek célja a részterületek teljes igényű feltárása. 1972-ben látott napvilágot a *Magyar Színházi Intézet hangarchívumának katalógusa*, 1973-ban pedig a *Magyar Színésportréké*. Az utóbbi az 1790-es évektől 1944-ig terjedő korszak képzőművészeti alkotásainak, színészábrázolásainak adatait közli. Tételszáma (883) az ábrázolt személyekre vonatkozik, ennek sokszorososa a felsorolt alkotások száma. Szerepes és civil portrékat ír le a könyvnyomat ábrázolástól az olajportrékon át a karikatúrákig. A nagy színészegyéniségek neve után hosszú felsorolás következik: Bajor Giziről például ötven portré ismeretes, de hasonló számú képet vesz számba a jegyzék Blaha Lujza, Egressy Gábor, Jászai Mari, Ódry Árpád vagy a Lendvay-család esetében is. A katalógus képmellékletében ezekből találunk válogatást.

A színháztörténeti kutatások szempontjából alapvető fontosságú a *Magyar Színháztörténeti Bibliográfia* két kötete, amely *Staud Géza* összeállításában jelent meg 1975-ben. Mivel e munkával a Könyvtáros 1976. évi 9. számában Gyuris György részletesen foglalkozott, ismertetésétől most eltekintünk.

Tóth Mária

A négy évtizede alapított Soproni Szemle

A 700 éve városi rangra emelt Sopron már a történelmi idők előtt is talaja, befogadója és termője volt a kultúrának. Úgy vélik, hogy már a csiszolatlan kőkorszak és az utána következő idők leletei szintén bizonyítják mindezt. A kelták Scarbantja, a Római Birodalom Scarbantiaja, Szent László határvára, az ómagyar Suprun és a „Civitas Fidelissima” el nem múló, mély jegyeket véssett a város szellemi életére.

Sopron a zene, az irodalom, a képzőművészet, a tudomány és az iskolák városa, a régmúlt idők egyházi és profán építészetének szabadtéri múzeuma.

Sopron, a határváros — a két nyelv és két kultúra mezsgyéje — egyaránt közvetített kereskedelmi árukat és szellemi termékeket is.

Ebben a városban indították útjára 1937. május 15-én a *Soproni Szemlét*, a nemes célokat szolgáló folyóiratot.

Mit rejt lapjain, soraiban — szellemében — ez a szerény külsejű folyóirat, borítóján a jellegzetes soproni látképpel? Milyen szolgálatot vállalt?

Gyűjtőlencse akar lenni

„... Sopron és Sopron vármegye múltjának minden gazdagságát, jelenének problémáit, jövőjének lehetőségeit, a város és a megye történetét, művészetét, kultúráját, szociográfiáját, nyelvi és néprajzi sajátosságait akarjuk ezeken a lapokon egybe gyűjteni. A Soproni Szemle gyűjtőlencse akar lenni, amely egy pontban egyesíti a Sopronnal és Sopron vármegyével foglalkozó kutatók, tudósok, írók, szociológusok és politikusok gondolatait, munkájuk eredményét, hogy az összegyűjtött sugárnyaláb annál élesebben vetítse elénk és az utókor elé ennek a hatbetűs fogalomnak elmélyülő értelmét.” (1937. 1. sz.)

Így szól őszinte szívvel, így köszönti az olvasót — s egyben figyelmeztet arra, hogy a vizsgálódó múltba nézés és jelenbe tekintés az önmegismerésen át utat mutat a jövőbe is — a Soproni Városszépítő Egyesület „kultúrtörténelmi” (1938-tól „művelődéstörténelmi”, 1955-től „helytörténelmi”) folyóirata. Az idén 31. évfolyamát éli a lap, mivel 1944 és 1955 között nem jelent meg.

Már *Heimler Károly*, a folyóirat alapítója és szerkesztője is a lap köré gyűjtötte mindazokat, akik „közönségnevelésre” vállalkoztak, azaz „a műhely” megteremtésén fáradozott. A későbbi

szerkesztők: *Csatkai Endre*, majd *Molnár Károly* is, és velük együtt az egész szerkesztőség e hagyomány méltó folytatója lett. A Soproni Szemle, ez a legszélesebb értelemben vett helytörténeti folyóirat maga köré gyűjtötte azokat a kutatókat, akik tudományos igényvel és módszerességgel vizsgálják a mikrovilágot — jelen esetben Sopront és a régi Sopron megyét — a maga teljességében. Mindezt úgy teszik, hogy élő kapcsolatot igyekeznek teremteni az ország általános fejlődése és a helyi jelenségek között. A megjelent nagyobb tanulmányok szinte kivétel nélkül „kitekintő” jellegűek, a szigorúan helyi vonatkozású tanulmányok is az adott tudományág történeti fejlődésébe illeszkednek. S ugyanakkor érezhető az a törekvés, hogy a folyóirat cikkeivel, tanulmányaival beágyazódjék az ország tudományos életébe, s illeszkedjék az ország történetírásához is.

A folyóiratot támogató szervek, a szerkesztő bizottság mögött álló intézmények, intézetek, iskolák szellemükkel és természetesen publikációikkal is érezhetően jelen vannak a lapban.

Kezdetől fogva nemcsak a helyi alkotók kapcsolódtak a folyóirathoz, hanem mindazok, akiket életük, sorsuk máshová vetett, de Sopront szívükbe zárták. Majd azok is mind sűrűbben jelentkeztek írásaikkal, akiket kutatásaik hoztak közel a városhoz, a Szemléhez. A nem helyi szerzők publikációinak aránya mintegy 25–30 százalék. Rendszeresen jelentkeznek kutatási eredményeikkel, tanulmányaikkal a Budapesten és az ország más vidékén élő alkotók, kutatók, sőt határainkon túl is számon tartják a folyóiratot: például egy pozsonyi és egy kismartoni könyvtáros időről időre értékes tanulmányokat publikál hasábjain. Valamennyi írás közös jellemzője — foglalkozzék bármelyik tudománnyal —, hogy témája kapcsolatos Sopronnal és a régi Sopron megyével. A szerkesztőség a teljesen ismeretlen szerzők művének közlése előtt sem zárkózik el, amennyiben annak témája és feldolgozási színvonala megfelelő. A lap jó hagyományai közé tartozik az ifjabb nemzedék felkarolása. Ma is tudatosan figyeli a pályakezdő fiatalokat, s gondjukat is viseli. Szervezi és neveli őket a helytörténeti munkára, mégpedig kettős céllal: az utánpótlás szempontjain túl a generációt az alkotó szocialista hazafiságra neveli, hogy a szülőföldhöz tartozás érzésének elmélyítésével egyben a közügyek-

hez is közelítse, elősegítvén ezzel az ismeretek társadalmi méretű felhasználását.

Ha egy pillantást vetünk a folyóirat rovataira, 2—3 évfolyam alapos tanulmányozása után már szembetűnik, hogy az első évek kiforrottságától eltekintve máig azonos elvek, szempontok érvényesülnek a tartalomban és a szerkesztésben.

A *Nagyobb tanulmányok* tudományos igényűek, értékes közléseket tartalmaznak, s bibliográfiai apparátussal is rendelkeznek. Témájuk igen változatos, de kissé túlsúlyban van a művészettörténet, a régészet és a műemlékvédelem — még ha ez objektív okokból fakad is. A *Helytörténetírásunk időszerű kérdései* rovat a folyóirat egyik sajátos értéke, mely lehetőséget teremt a tudományos értékű vitára, következőképpen a hasznos eredményeknek is fóruma. A cikkeket olvasva mindig úgy érezzük, hogy most igazl honismereti munkára leltünk, amelyben egységre szerveződött a tudományos kutató- és gyűjtőmunka a színvonalas ismeretterjesztéssel. Ily módon ezer szállal kötődik a lap a közművelődéshez. (A Soproni Szemle a társadalmi megmozdulásokat, rendezvényeket, kiállításokat — a TIT-tel és egyéb szervezetekkel karöltve — okosan használja fel olvasótáborának szélesítésére, a „homo soproniensis”, a soproni emberek — lokálpatrióták — számának gyarapítására, a kutatás ösztönzésére, a fiatalok szervezésére — és természetesen a folyóirat népszerűsítésére.)

A *Kisebb közlemények* inkább ízelítőt adnak egy-egy régebbi vagy éppen folyó kutatásról, időszerű eseményről, eredményről. A *Sopron kulturális élete* c. rovat krónikaszerűen ad számot az intézmények és egyének munkájáról, alkotásairól, mintegy kritikai szemlélet tartva a város és a megye fontosabb társadalmi, tudományos és művészeti eseményei felett. Az örökre eltávozottaktól értékelő megemlékezéssel búcsúzik. A *Soproni könyvespolc* könyvismertetései kiemelik a vizsgált mű helytörténeti vonatkozásait, jelentőségét oly módon, hogy azt a kérdés tudománytörténetébe illesztik, s az egyszerű ismertetésen felül kritikai észrevételeikben a hiányokat, esetleges pontatlanságokat, módszertani fogyatékoságokat is szóvá teszik.

A folyóirat igen értékes szolgálatot tesz a kutatóknak, az utókorak, mikor hasznos hagyományt folytatva, családkrónikákat jelentet meg, s ezáltal megkönynyíti az eligazodást az eseménytörténet apró adataiban. Így pillanthat be az olvasó többek között a Petz-család, a Payr-család, a Stark-család és más, soproni polgári családok történetébe, búvárkodhat a Fiedler-krónikában stb.

A nyugat-magyarországi kérdés történetének tanulmányozásához hozzájárul-

nak a forráspublikációk, a historiográfiai áttekintések, amelyeknek tekintélyes hely jutott a folyóirat több számában.

A folyóirat történetiségét alátámasztja, hogy egy-egy témakörre évek múltán — éppen a változás, a fejlődés kívánalmi miatt — visszatér egy-egy újabb elemzéssel, tanulmánnyal. Ezzel szinte ösztönzi az érdeklődő olvasót a régebbi cikk elolvasására.

Harminc évfolyam láttán talán nem hiábavaló felvetni a repertórium gondolatát. Elkészítése időszerű, hiszen ropant mértékben megkönnyítene a tájékozódást, a kutatómunkát. Ezt kiegészítve a lapban évente közzölt soproni bibliográfiával, már szinte egy soproni lexikon alapjai rajzolódának ki.

Szomorúan gondolunk arra, hogy egyetlen Győr-Sopron megyei könyvtárszakos hallgató sem választotta szakdolgozati feladatként a repertórium elkészítését... A város könyvtárosaiktól — tudományos és közművelődési könyvtárostól egyaránt — sok-sok társadalmi munkaórát fog követelni — még okos munkamegosztás esetén is — a repertórium elkészítése.

Forma és tartalom egysége

Nem feledhetjük megemlíteni a folyóirat kezdetektől fogva meglevő szép, tiszta illusztrációit, amelyek mindig színésítették, érzékletessé tették az írásokat. A nem hivalkodó, szinte már-már túlságosan szerény külső belül egységesen szerkesztett, gondozott, jó tipográfiájú szöveget takar. A már előbb felsorolt tartalmi értékek és a formai jegyek egyaránt bizonyítják, hogy akik e folyóiratért felelősséget éreznek, megjelenésének anyagi, tárgyi és szellemi feltételeit megteremtik, lelkesen, szívesen, becsülettel dolgoznak. A szép számú szerkesztő bizottság tagjai jeles tudósok, kutatók, közéleti személyiségek. Mindnyájan egy emberként munkálkodnak a Soproni Szemle még értékesebbé tételén, a tudományos igényű helytörténeti folyóirat hagyományainak ápolásán. A szerkesztő bizottság majdnem kétharmada honi, azaz soproni vagy Győr-Sopron megyei. A többiek többnyire Budapesten élnek. De a két város közti távolságot megszünteti a közös cél. A szerkesztő bizottság és a szerzők munkájukkal előkelő helyet vívtak ki a Soproni Szemlének a helytörténeti folyóiratok sorában: miközben a múlt és a jelen értékeinek megbecsülésére figyelmeztettek, őrizték, közvetítették és közvetítik ma is a helyi hagyományokat a fiatalabb nemzedéknek, amelynek képviselői minden bizonnyal e munka folytatói lesznek.

Vargáné Major Judit

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Könyvtár, hatodik kontinens

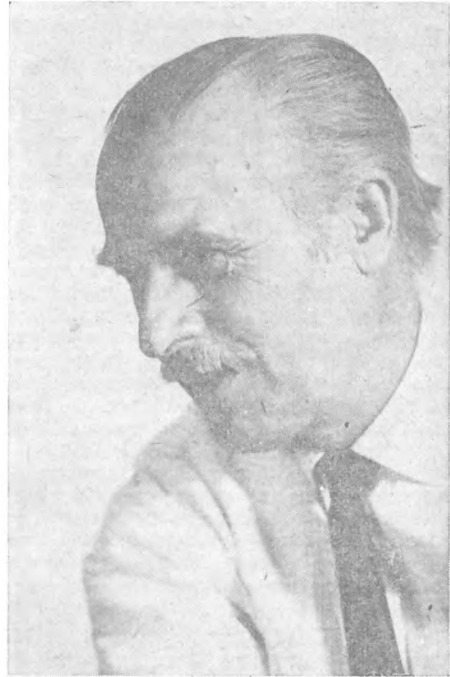
Gyerekkoromra ma, ha visszaemlékezem, akkor nekem a könyv és a könyvek mindig a nagy kalandokat és a gyönyörű látványokat idézik az emlékezetembe. Olyan izgalmas pillanatok, mint amikor egy mindent eltakaró kőfal ajtaján egyszerre csak kinyílik a zár, akárcsak ahogy kitérül a könyv, és mögötte valami gyönyörű vagy érdekes, nem is képzelt világra tárul a szemünk. Valami evilági és mégsem a világról kísértének az emlékeim, mert igen-igen korán, még az abc megismerése előtt lettem a könyvek titkainak megszállott keresője.

Ezért beszélek a látványokról is e valloomásom első soraiban, mert kezdetben, mit is tehettem mást, mint addig kerestem apám könyvespolcain, amíg rá nem akadtam sorra azokra a könyvekre, amelyekben képek illusztrálták az olvasni nemtudás miatt is rejtőző titkokat... Mi sem természetesebb, hogy mert fantáziám szinte betegesen színesen látott és valósággal hallucináltam, tehát engem elragadtak minden alkalommal a színes nyomatok. Így pottyantam bele apámék nagy könyves szekrényébe. És én így hamarosan mindenkinél — akár egy gyermek könyvtáros — pontosabban ismerem a geometriai ábrákkal, képekkel, iniciálékkal, fotókkal vagy rajzokkal nyomtatott köteteknek a helyét. Apránként fantáziám étvágya szerint rangsoroltam is őket. Fejlődő ízelem is így sorolta ezeket a könyveket: természetudomány, művészettörténet, történelem-földrajz és a technika sorrendjében csoportosítva azokat...

És micsoda történetek zajlottak le ott az óriás piros szőnyegen, amelyre lázas kalandvággyal teregettem ki egymás mellé, olykor már-már egymás ellen is nagyapámék, apámék könyveit...

Valóságos egyszemélyes történelmi drámákat játszottam el a könyvek között lépegetve és a képekkel vitázva. Sokszor már szinte pontosan láttam ellenfeleimet is... Máskor meg már-már az ablakon és az akácfák lombjain és tuskéin át magányos, igen-igen veszedelmes és szép expedíciókat éltem végig, míg csak rám nem nyitottak. Sokszor bizony az éterből, a bolygók közül pottyantam udvarunk szilvafája alá.

És ez az alapélmény, kaland és látvány azóta is megmaradt. Különösen pedig épp a könyvtárakkal kapcsolatban. Szóval a könyvtár nekem, mert lassan

TAKÁTS GYULA költő, író

közben megtanultam olvasni is, méginkább, már-már örökké e világunknál is a nagyobb és a szebb és a színesebb és az okosabb világot jelent. Azt a birodalmat, amelynek ha a küszöbét átlépek, olyan érzés vesz erőt rajtam, mely már ott, abban a percben sem hasonlítható egyik vonatkozásában sem az elhagyott utca és város vagy ország semmilyen vonzásköréhez sem... Újra és mindig ilyen érzéssel és kíváncsisággal lépek át, csak ma már egy áhítattal és alázattal tetézett vággyal is, lett légyen az akár kis falusi könyvtár, akár pedig nagy közkönyvtárnak a küszöbe. Újra és mindig a legszebb kalandra készen. Valami öröktől keresett értelem és érzelem felkutatására! A könyvtár a legtitizsőbb és a legrejtelmesebb világ. Az emberiségnek az öt kontinens fölé ésszel és lélekkel és kézzel telepített hatodik kontinense.

Sokat utaztam már. Bele is fáradtam sokszor. Kedvem is elment már néha a társas vagy a magányos utazások kihívó vagy megnyugtató érdekességeitől... De

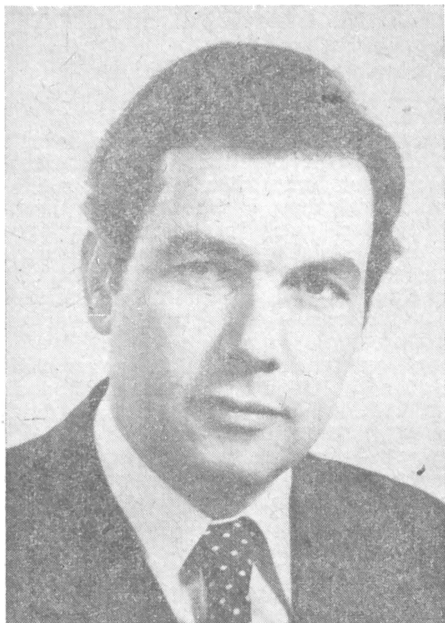
sohasem e hatodik kontinens, a könyvvilág, a könyvtárak kalandjaitól. A szép és dermesztő és izgató és lélekemelő, a szomorúságukban is gyönyörű utaktól, melyeket könyveivel e földi világ és emberi lélek dzsungelében az emberi szellem vágott.

Nem tudom honnan, de tény az is, hogy valahányszor csak a pécsi Egyetemi Könyvtár, vagy a budapesti Széchényi

ny Könyvtár előtt elmegyek, egy önkéntelen parancsra kalapot emelek... Mint a templomok előtt...

Legszebb óráim őrzői, könyvtárak, ne engedjétek, hogy falaitok mögötti titkaiatok előtt valaha is közömbösen elmehecssek. És ne engedjétek, hogy elmehecsen valaha is a tévelygő emberiség a gyermeki, lelki izgalom és szellemi kalandvággy érzése nélkül...

Második otthonom volt

HAJDÚ JÁNOS publicista

Újságírói munkám révén nemrégiben az Országgyűlés alelnökénél, Péter Jánosnál jártam. Hivatalában fogadott, amely az Országház hajdani felsőházi traktusának egyik Dunára néző szobájában van. Mielőtt közös munkánk részleteire térünk volna, szóba került a törvényhozás palotájának múltja és mai állapota, s kiderült, hogy Péter János alelnöki kötelességén túlmenően érdeklődik eme építészeti dolgok iránt, és tájékozott is e téren. Megmutatott néhány eredeti, különleges textilanyagra rajzolt tervezői vázlatot, egy hatalmas, az eredeti állapotot őrző képes albumot, s köz-

ben említette, hogy az ő mai szobája valaha a felsőházi tagok olvasószobája volt, ez a magyarázata, hogy a közelben van egy közvetlen lejárát az Országgyűlés könyvtárába.

— Magam is gyakran lejárók — így Péter János —, mert ez az ország egyik legjobb történeti, politikai szakkönyvtára. Maga nem szokott bejárni?

— Mostanában nem, de 25 évvel ezelőtt, diákkoromban az Országgyűlési Könyvtár második otthonom volt, s kicsit menedék is sokminden elől, ami akkortájt kevésbé vonzotta a tájékozódni s nem ifjan szellemi merevgörcsbe torzulni vágyó embert.

Beszélgetésünk házigazdámval látogatásom érdemi okára terelődött, de aztán elbúcsúzáskor tőle eszembe jutott, hogy milyen hosszú ideje vagyok én adósa ennek a folyóiratnak egy könyvtári jegyzettel; íme az alkalom a tisztelgésre a könyvtár és 25 évvel ezelőtt volt munkatársai előtt, a szíves emlékezés a helyre, ahol a szabad polcocon igazi, jó kézikönyvek, sokoldalú tájékozódást megengedő lexikonok, egy-egy polcon a figyelmet magukra vonó tematikus összeállítások várták az embert olyan ködös délutánokon is, amikor határozottabb intellektuális szándék híján még félretett szépirodalmát sem kérte ki, csak átadta magát, mondjuk, a *Herold-Jób* kötetnek a Révai lexikon huszonegyéből.

Egy közepes méretű, de kiváltképp világnézeti témákban igen széles horizontú könyvtárhoz — a nevelőapáméhoz — nyolcéves koromtól volt hozzájárulási jogom. Bármibe, feltéve, hogy a nyúlkalás tiszta kézzel történt, és amit levettem, azt vissza is tettem később a helyére. Ha netán valami szexuális témájú műre bukkantam, de szerencsémre a kötet német nyelven és gót betűkkel volt nyomva, akkor pofon helyett dicséretet kaptam nyelvtanuló szándékomért. A vicc csak az volt, hogy legalább húsz néhéz

szót „jósándékom” jeléül két órán belül fel kellett mondanom.

Az ostrom idején a pincében H. G. Wells *Világtörténetét* olvastuk a nevelőapámmal, s talán sok kegyetlen ágyúzás ezért nem jutott el a tudatomig. Foglalt volt. 1945 tavaszán — nyilvánosan most valom be először — egy budai romvillából a Ráth Mór féle 1884-es Arany János díszkiadást zabráltam, majdnem az életem árán, mert lefelé jövet a nyolc súlyos kötetrel egy kettéhasadt lépcsőház maradványain kellett egyensúlyoznom. A második kötet, a Toldi, törött is; egy emeletet bukfencezett lefelé.

Viszonyom a könyvekkel egyetlen kegyetlen emléktől terhes. 1952-ben már csak ketten maradtunk anyámmal, és ő éhbérért dolgozott betanított kereskedőként, amikor karácsony előtt én úgy döntöttem, hogy eladom a 100 kötet Jókait. Anyám helyeselt: legalább eszünk egy jót az ünnepeken. A Múzeum körúton egészen jó pénzt kaptam a szép sorozatért, de vesztemre átmentem a szomszédba, hogy azért legalább szimbolikusan vásároljak is. Aztán az történt, hogy mikor szimbolikus válogatásom értékét összeadták, nem maradt egy fillér se a Jókai árából. Amikor anyám meglátott az új könyvekkel és megtudta, hogy nem maradt pénz, órákig sírt. Nagyon elcsigázott volt, pedig azelőtt is, most is — immár 76 évesen — kétkezi munkás életének elmaradhatatlan része a könyv.

Ezt a sok „privatizálást” azért bocsásák meg nekem, mert mégiscsak így tudtam elmondani legérthetőbben, milyen áhitattal léptem és lépek át könyvtárküszöbök. Meg azt is, hogy később, illetve nem régen a washingtoni kongresszusi könyvtárban sem a méretek nyugóztak le, hanem a szolgáltatásoknak az a komplex sokasága, amelynek révén az a könyvtár egy nagy alkotóműhely rangját viseli. A referenciák, tájékoztató adatok gyűjteménye és használhatósága benne a nagy kaland, az, hogy egy témát öt oldalról megközelítve, a legalapvetőbb munkák mind az öt oldalon azonnal szembeötlenek, s eleve bizonyosság-érzetet kölcsönöznek. Mert annál sincs ám borzasztóbb, mint amikor az ember tudja, hogy egy könyvtárban — s az előttem lebegő példát ezúttal hadd ne nevezsem meg — mindaz megvan, amit keresne, csak éppen kinyomozhatatlanul, előkeríthetetlenül.

Az Országgyűlési Könyvtárban négy szemeszter legtöbb délutánját úgy töltöttem el, hogy erre az 1954 ősztől 1956 tavaszáig terjedő időre mint tanulóéveim leghatékonyabb szakaszára emlékszem. Nem misztifikálom mindebben a könyvtár szerepét. Nélküle is maximális lett volna befogadóképességem. De mégiscsak

vele együtt múltam felül önmagamat. Nemcsak tanultam, hanem imponáltam is magamnak.

Azóta könyvtárba csak meghatározott, a munkámat közvetlenül szolgáló céllal megyek. Ezt azonban magától értetődően teszem a világ minden részén. Amikor ennek az évtizednek az első felében bonni tudósítóként a Rajna partján élttem, gyakori és olykor bizonyára kissé túlzónak minősített kliense voltam az ottani parlamenti könyvtárnak. Rájöttem, hogy komplex háttéranyagot náluk gyorsabban senki sem állít össze. Ráadásul úgy, hogy több ívnyi anyagválogatást fénymásolatokon tettek áttekinthetővé — kezelhetővé. A reprodukálás részben anyagi, részben bürokratikus akadályai nálunk sokhelyütt idestova katasztrófallássá lassítják az információáramlást; ezt azóta tudom istenigazából, amióta összehasonlítási alapom is van.

Hírlapírói pályámon sok ország sok egyetemi és szakintézeti könyvtárába jutottam el, mert a politikának mindig szerettem volna a döntéseket előkészítő műhelyeibe is bepillantani. És megfordultam sok ismerősöm és barátom magánkönyvtárában is Hanóitól San Franciscóig. Erről azért beszélek, mert az évek folyamán kialakítottam magamban mindeme könyvgyűjtemények két normatív alaptípusát. Van a bután tendenciózus könyvtártípus és van a másik, a varázslatos, a nyílt szemléletű, a befogadni akaró, amelynek gazdája vagy gazdája állandóan új látóhatárok után ágaskodik a szónak szellemi és földrajzi értelmében egyaránt. Emitt — mondjuk Londonban — száz kötet legújabbkori történeti, politikai és közgazdasági munka Magyarországról, szakmai közönségnek válogatva és mégis úgy, hogy egyetlen marxista fogantatású mű sincs a polcon (de még Böhm Vilmos vagy Fejtő Ferenc sem). Amott — november végén élttem meg India Uttar Pradesh államának fővárosában, Lucknowban, egy bűrtorgyáros házában — legfeljebb 1000 kötet: szépirodalom, esszék, történeti, politikai munkák vegyesen, s a túlnyomóan, meghatározóan brit alkotók között emitt egy kötet Hegel, amott egy válogatás Marx kisebb írásaiából, továbbá egy Thomas Mann antológia, és ebben a környezetben aztán már magától értetődően Romain Rolland csodálatos könyve az ő Mahatma Gandhijukról.

Gondolom, értjük egymást tisztelt olvasóim. A szűk látókör természetesen nem polgári privilégium a könyvtárban sem. S még egyet: egy igazi, nagy, szabadelvű könyvtárban sohasem a múlt dominál. Noha polcra csak az kerülhet, amit valaki, aki az olvasók előtt járt, vetett papírra.

Egri munkáskönyvtárak a század első harmadában

A századforduló körül Eger még nem tartozott az iparilag fejlett magyar városok közé. Nagyobb ipari létesítménye csupán a dohánygyár, a lakatosárugyár és a vasöntöde volt. E két utóbbi ipari üzemben nevelkedett a századforduló egri vasmunkás generációja.

A vasasszakszervezetnek már a századforduló idején működött helyi csoportja Egerben. Több szakszervezeti csoporttal együtt a Jókai úti székházban szervezte rendezvényeit, s itt hozta létre saját könyvtárát is.

Petőfitől Marxig

A levéltári kutatások alapján megállapítható, hogy az 1900-as évektől működtek a vasasok és az építők könyvtárai. A Jókai úti szakszervezeti székházban mindegyik, Egerben működő szakszervezeti csoportnak: a vasmunkások, az építőmunkások, a famunkások és az élelmezési munkások csoportjának volt saját könyvtári részlege.

Fontos eseménye az egri munkásmozgalomnak a Diófakút úti új székházba költözés 1907-ben. Ez az épület jóval tágasabb volt a Jókai útinál, és itt már külön könyvtárszoba állt a munkáskönyvtárak rendelkezésére. A különféle szakszervezeti csoportok könyvtári állománya meglehetősen vegyes volt. Legértékesebb állományrészüket a magyar irodalom klasszikusainak művei, Petőfi, Arany János, Vajda János, Mikszáth Kálmán munkái alkották. A munkásokhoz rendszeresen járt a Népszava is, s a könyveken kívül ez volt az idejéről munkások legnépszerűbb olvasmánya.

Bár könyvállományát tekintve ez a munkáskönyvtár mindössze néhány száz kötetes volt, sokat tett a szakszervezeti tagok politikai neveléséért, sőt szakmai képzéséért is. Haladó szellemű könyvei tették munkásmozgalmi vezetővé *Riha Györgyöt*, Eger 1919-es polgármesterét is, aki ifjú korában, tanonc éveit alatti ismerkedett meg a szocialista irodalommal. Egy *Krafcsik* nevű munkás adta kölcsön neki az „Utópia” című kiadványt, amely igen nagy hatással volt rá. De ennek a munkásnak a jóindulatából, a munkáskönyvtár segítségével ismerkedett meg Marx, Engels, Kautsky, Lenin, Bebel, Trockij, Buharin könyveivel is. Ez a korai marxista tájékozódás vitte később a szocialista mozgalomba. Első szo-

cialista olvasói élményeiről ugyanezt vallja *Dancza János* vasasszakszervezeti tag is. Ő a századforduló egyik legnagyobb üzemében, a Lakatosárugyárban dolgozott, és a szervezett vasmunkásoktól, a könyvtártól kapott politikai kiadványokból ismerte meg a marxista eszméket. Ezek a munkáskönyvtárak nevezték fel a századfordulón azt a munkásgenerációt, amely 1919-ben vezetője lett a Tanácsköztársaság helyi szerveinek.

A Tanácsköztársaság idején

1919. március 21-től, a Tanácsköztársaság időszakában a munkáskönyvtárak szerepe érthető módon ugrásszerűen megnőtt. A munkásokon és vele együtt a munkáskönyvtár új székházba, az úgynevezett Szarvas laktanyába költözött. Itt egy tágas helyiséget jelöltek ki a könyvtár céljaira, s a könyvtár személyzete lehetővé tette a minden eddiginél nagyobb mérvű könyvkölcsönzést és olvasást. E munkáskönyvtárra mindenekelőtt az volt jellemző, hogy hétről-hétre gyarapodott az állománya, mégpedig elsősorban pártkiadványokkal, ideológiai, pártszervezési és különféle tanfolyami füzetekkel. A szakmai, politikai tanfolyamok munkás részvevői tömegesen vették igénybe.

A munkások és parasztok műveltségi szintjének emeléséért folytatott harcban a művelődésügy irányítói nagyszabású tervet dolgoztak ki az analabéták oktatására. Megkezdték a téli tanfolyamok szervezését, és ezzel kapcsolatos könyvek beszerzését. Ezenkívül a könyv volt az alapja az agitátorképzésnek, amely a Tanácsköztársaság idejében külön tanfolyamokon történt. Az ún. szocialis ismeretterjesztő iskola munkájához szükséges forradalmi iratok, könyvek, tankönyvek szintén a könyvtárak révén jutottak el a hallgatókhoz.

A Tanácsköztársaság könyvtárpolitikája — mint ismeretes — sok könyvtár létrehozását tűzte ki célul. A könyvtárhálózat szervezésében fő feladatnak a gyári könyvtárak, a szakszervezeti könyvtárak létrehozását tartotta. Ezért kiadta a jelszót: „ne legyen gyár könyvtár nélkül”. A nagyszerű könyvtárszervezési elképzelések azonban a Tanácsköztársaság bukása után semmivé foszlottak. a fehérterror megbénította a

szakszervezeteket és velük együtt a munkások kulturális, könyvtárszervezési és olvasómozgalmi kezdeményezéseit is.

Könyvtár — ruháskosárban

A munkás könyv kultúra újbóli fellendülése az 1922—23-as években kezdődött. Ekkor meggyeszerzte újjászerveződtek a szakszervezetek helyi csoportjai. Még 1922-ben újjáalakították a vasasok egri szervezetét is. Mivel székházzal nem rendelkeztek, a vasútállomással szemközti ún. Juhász vendéglőben tartották az összejöveteleiket. Itt őrizték a nemrég még gazdag könyvtárak maradványait is. Jellemző e könyvtár szegénységére, hogy még könyvszekrényrel sem rendelkezett. Könyveit kénytelenségből egy elnyűtt ruháskosárban tartotta. De tartalmilag is nagyon szegényes volt ez a könyvtár. A néhány tucatos „gyűjtemény” már régen elhasznált kötetekből állt, közöttük értéket tulajdonképpen a Jókai és Mikszáth művek képviseltek. Mellettük fércmunkák, olcsó ponyvairodalom képezte az állomány zömét, míg a szocialista irodalmat mindössze néhány vékony füzetcske képviselte. A politikai, marxista témájú könyveket még 1919 végén, a fehérterror kezdetén kiselejtezték, így a könyvtár a munkásság nevelésére a múlthoz képest kevésbé volt alkalmas.

Az egri munkásmozgalmak szervezeti kereteinek megerősödésével azonban újból gondoltak a könyvtári munka újjászervezésére és megerősítésére, a könyvek számának gyarapítására is. Amint a vasasszakszervezeti központnak írott egyik 1922. évi levélből kiderül, a Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó egri helyi csoportokat a hatóságok a helybéli újság és a különféle helyi fórumok köz-

remüködésével úgy próbálták lehetetlenné tenni, hogy erkölcsi kényszert alkalmaztak a befizető helyiségeket a vasasok rendelkezésére bocsátó vendéglősökkel szemben. Emiatt a helyi csoportok egyik kisvendéglőből a másikba vándoroltak, hogy otthont kapjanak befizető helyüknek és könyvtáraknak. Nagyon hiányzott a központi munkásotthon, a rég áhitott könyvtárszoba. Létrehozására 1927-ben lépéseket tettek. Maga a vasas szakszervezet titkára is anyagi támogatást ígért a vállalkozáshoz. Azonban végül mégis elmaradt a székház megépítése. Emiatt a szakszervezeti csoportok 1928. július 12-i összehívott vezetőségi ülésén hozott határozatnak megfelelően a Kígyó utcában vettek ki egy háromszoba-konyhás bérleményt, s az építőmunkások segítségével lakhatóvá tették helyiségeit. A szakszervezeti csoportok a Kígyó utcai ideiglenes munkásotthonba költöztették könyvtárakat, kivéve a vasasokét; ezt a gyakori költözködés miatt Dancza János lakásán helyezték el.

A növekvő olvasói igény miatt szükségesnek mutatkozott egyrészt a szakcsoportok könyvtárainak gyarapítása, másrészt pedig egy közös szakszervezeti könyvtár létrehozása. Egyébként a vasasszakszervezet könyvtárát a tagok maguk is gyarapították. Ennek eredményeként a húszas évek végére a többi szakszervezeti csoporthoz, az építők, a fások, a cipészek, a nyomdászok, az élelmezésiek, a kereskedelmi alkalmazottak csoportjához hasonlóan a vasas szakcsoport is jelentékeny könyvállománnyal rendelkezett. Ezért mind sürgetőbbé vált a városi munkáskönyvtár létrehozása: ebben helyezték volna el az összes szakszervezeti könyvtárát. A közös könyvtár létrehozásához központi pénzalapot hoztak létre. Az egri munkásság több sikeres mulatságot rendezett a könyvtár-alap javára, például 1929. július 9-én is. Ennek és a hasonló rendezvényeknek megszervezésében fontos szerepet játszott a szociáldemokrata párt egri szervezete is, amely támogatta a közös munkáskönyvtár megszervezését.

A sikeres rendezvények ellenére a világgazdasági válság miatt nem sikerült létrehozni a közös szakszervezeti könyvtárt. Egy időre a munkáskönyvtárak biztató fejlődése is megakadt, s újabb lendületet csak a gazdasági válság után vett mindaddig, amíg a II. világháború éveiben fel nem számolták őket.

Az egri munkáskönyvtárak szerény lehetőségeik ellenére is a munkások szocialista nevelésének iskolái voltak, ők nevelték fel a felszabadulás után vezető szerepet játszó munkásgenerációt.

Varga László

Werner Mevissen

1911—1978

Mindazokat, akik az újabb magyar könyvtárak tervezésében és építésében részt vettek, s ennek során a *Büchereibau-Public library building* című kitűnő, az európai könyvtárügyre nagy hatást tevő könyvével megismerkedtek, mély részvétellel tölti el Werner Mevissen halála. Könyve a magyar könyvtárépítés irányzatára is igen nagy hatást gyakorolt, ez volt ugyanis az első európai publikáció, amely az általános nyilvános (közművelődési) könyvtárak építési problémáinak korszerű elemzését adta.

A brémai városi könyvtár igazgatójaként működött hosszú éveken át, és igen jelentős közéleti tevékenységet fejtett ki, valamint nagyon sokoldalú és eredményes szakirodalmi tevékenységet folytatott.

Több mint két évtizeden át volt az IFLA könyvtárépítési és -berendezési szakbizottságának tagja. Mindenütt a könyvtárépítési és -berendezési kitűnő szakembereként tartották számon. Újabb könyvén dolgozott, amikor néhány hónapi súlyos betegség után, 1978. január 4-én elragadta a halál.

A magyar könyvtárakat 1972-ben tanulmányozta, az IFLA budapesti közgyű-

lése után. Abban, hogy a magyar könyvtárépítési eredményeit Európa-szerte megismerték és számon tartották, nem kis szerepet játszott Werner Mevissen. Lelkes propagátora volt könyvtárügyünknek, szakmai eredményeinknek a nemzetközi fórumokon is hangsúlyt adott és megbecsülést szerzett.

Tisztelettel adózunk emlékének.

Zolnai Klára

1892—1945

A könyvtároság igen sokáig kizárólag férfifoglalkozás volt Magyarországon. Nagy tudományos könyvtárainkban — mint az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára vagy az Egyetemi Könyvtár — csak a két háború között jelentek meg az első, tudományos képzettségű női könyvtárosok, akik azonban rövid idő alatt bizonyították, hogy méltó társaik a férfi könyvtárosoknak. Az úttörő női könyvtárosgeneráció egyik tehetséges tagja volt Zolnai Klára. Lelkiismeretes, pontos, mindennapos könyvtári gyakorlati munkája mellett elsősorban két kitűnő, ma is használatos bibliográfiájával írta be nevét a magyar könyvtárügy történetébe.

Székesfehérvárott született 1892. de-

cember 16-án, *Zolnai Gyula* nyelvész, akkor középiskolai, később egyetemi tanár (1862—1949) leányaként. Édesapja utóbb Kolozsvárra került, és Zolnai Klára itt végezte középiskolai tanulmányait a kolozsvári felsőbb leányiskolában, majd a kegyesrendiek főgimnáziumában.

Az apa tudományos érdeklődése, az otthoni beszélgetések és könyvtár hatására természetes lett volna, ha Zolnai Klára is a „filozópter” szakmát választja. Mégsem így történt. Érettségi után az Országos Zeneművészeti Főiskolára iratkozott be s ott zenetanári oklevelet szerzett. A muzsika kezdetben teljesen kitöltötte életét, és mintegy tizenöt évig zenetanárként működött. A húszas évek vége felé azonban az otthoni légkör erőteljes

hatására Zolnai Klára beiratkozott a budapesti tudományegyetem bölcsészkarára. Magyar és olasz nyelvi és irodalmi előadásokat hallgatott, s e két tárgyból szerzett tanári oklevelet, 1932-ben pedig doktorált.

Még egyetemi hallgató korában, 1931. január 1-én önkéntes gyakornokként az Országos Széchényi Könyvtár kötelékébe lépett. A könyvtárt hamarosan megszerette, csakhamar második otthonának tekintette, a könyvtárosságot pedig nem foglalkozásnak, hanem hivatásnak fogta fel. Nyelvismerete lehetővé tette, hogy Pukánszky Kádár Jolán vezetésével rögtön bekapcsolódjék az Apponyi-gyűjtemény feldolgozási munkálataiba. Emellett vezette a gyarapodási naplót is, és az Apponyi-gyűjtemény céduláit osztotta be a katalógusba, de nem vonta ki magát az olvasótermi szolgálat ellátása alól sem. A következő évben (1932) szintén önkéntes gyakornokként működött; alkalmazási levelében azonban — jellemző a két háború közötti nyomorúságos könyvtári viszonyokra — ott állt: „További alkalmaztatásra való kötelezettség nélkül.” Mindez persze nem volt akadálya annak, hogy ő rendezze az RMK III. cédulakatalógusát, és továbbra is részt vegyen az Apponyi-gyűjtemény katalógizálási munkálataiban. Végre 1933-ban „ideiglenes szaknapidíjas” lett. Nem Zolnai Klára tehetségén és szorgalmán múlt, hogy tizenöt év alatt, 1945-ben bekövetkezett haláláig is mindössze a könyvtáros címig vitte.

Könyvtárosi munkásságának külön álmása volt a kölcsönzésben eltöltött idő. A könyvtári aprómunkához való érzéke, a könyvtár állományának féltő szeretete talán ebben a munkájában mutatkozott meg a legszembevetőbben. Körültekintésével, szívósságával több száz, régebben

a kölcsönzőknél kallódó igen értékes könyvet mentett meg, nemegyszer vérbeli detektívtehetségre valló nyomozás árán. Amikor a tájékoztató (referenzs) osztály vezetője lett, már otthon volt a könyvtári munka minden ágában, és ennek nem kis hasznát látta. Az egyszerű érdeklődőtől kezdve a disszertációjukat készítő egyetemi hallgatókon át a tudományos kutatókig mindenkinek segített, és mindenkinek egyforma szívességgel állt rendelkezésére. Egy-egy fogas kérdés megoldásán — mások érdekében — messze hivatali kötelezettségein túl, szinte éjjel-nappal dolgozott. Számtalan bibliográfiát állított így össze, mások hasznára és a maga könyvtáros-lelkiismeretének parancsára. Neve fogalom volt a felszabadulás előtti csaknem másfél évtized könyvtárhasználói előtt, s ez a legtöbb, ami egy könyvtárost szakirodalmi munkássága mellett érdemessé tesz a könyvtártörténetben való megörökítésre és emlékének megőrzésére.

Zolnai Klára a mindennapi gyakorlati könyvtári munka mellett — amely nem látványos ugyan, de amely nélkül nincs jól működő könyvtár — a szakirodalom művelésében is maradandót alkotott. Nevéhez két olyan bibliográfia fűződik, amelyek mindegyike a maga nemében úttörő jelentőségű, és amely még ma is használható.

A magyarországi olasz nyomtatványok 1699—1918. — Bibliografia della letteratura italiana d'Ungheria [Bp. 1932. 104 (2) l.] című munkája tulajdonképpen doktori disszertációnak készült, de anyaggyűjtésének gazdagságával, jó feldolgozási módszerével messze felülmúlja a kor átlagos doktori disszertációinak színvonalát. A munka 25—98. lapjain időrendi könyvészetet ad, amelyet névmutató követ. (Ezt a részt a könyv a *Magyar Könyvszemle* 1932. évfolyamából vett különnyomatnak jelzi, az igazság kevéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a Magyar Könyvszemleben nem jelent meg.) E könyvészeti összeállítás *Kertbeny Károlynak* és *Petrik Gézának* a hazai német (1886), *Melich Jánosnak* a hazai vend (1902 és 1908), *Veress Endrének* a hazai román (1931—1938), *Jezerniczky Margitnak* a hazai francia (1933) és *Horváth Endrének* a hazai újjörög (1940) könyvanyagot feldolgozó bibliográfiai sorozatát jól kiegészíti, nagy segítséget nyújt a kutatásnak.

Zolnai Klára másik bibliográfiája a *Bibliographia Bibliothecae Regis Mathiae Corvini* (Bp. 1942. OSZK, 160 l.) ugyan jellegzetesen magyar könyv- és könyvtártörténeti problémával foglalkozik, mégis nemzetközi érdeklődésre tarthat számot. Mátyás király világhírű könyvtára s a könyvtár egyes kódexei mindig

a magyar könyvtártörténeti és kodikológiai kutatások középpontjában állottak. Az évszázadok folyamán mind a könyvtárakra, mind az egyes kódexekre vonatkozólag igen tekintélyes számú magyar és nemzetközi irodalom keletkezett, amely lassanként a kérdés kutatói előtt is áttekinthetetlenül vált. Ezen segített Zolnai Klára bibliográfiája. E könyv több mint egyszerű adathalmaz, „bibliographie raisonnée” a javából s analitikus bibliográfia is, amely nemcsak a közvetlen (tehát a Mátyás könyvtárával és az egyes korvinákkal foglalkozó) irodalmat tárja fel, hanem feldolgoz minden, a tárgyat csupán érintő könyvet és cikket is. Annak ellenére, hogy a korvina-kutatás a bibliográfia megjelenése óta is hatalmasat fejlődött, s az irodalom is kiterjedélyesedett, Zolnai Klára bibliográfiája a korvina-kutatók számára ma is nélkülözhetetlen.

A háborús évek sem a könyvtárak, sem a könyvtárosok munkájának nem kedveztek. A megszokott tevékenység és a tudományos munka helyét az értékek mentése és biztonságba helyezése foglalta el. Budapest ostromakor a könyvtárra és a könyvtárosokra egyaránt megpróbáltatások vártak. A csatatérre változott főváros mindennapos halál-közelsége, izgalmi és nélkülözései végzetesen aláásták Zolnai Klára egészségét is. A felszabadulást ugyan még megérte, de a nagyon szeretett könyvtárba már sohasem térhetett vissza: 1945. június 7-én végleg lehunyta szemét. A sors talán éppen a legtermékenyebb éveket vette el tőle.

Zolnai Klára élete és munkássága azonban érdekes adatokat szolgáltatathat a magyar könyvtároshivatás mindmáig megíratlan történetéhez.

Galambos Ferenc

Babinecz Mihályné

1901—1977

Az 1977-es év utolsó előtti napján távozott el a magyar könyvtárügy hőskorának egyik közismert, jellegzetes egyénisége: Babinecz Mihályné Gajdos Erzsébet. Lapunknak egy időben szorgalmas levelezője is volt: a 60-as évek első felében szinte minden évfolyamban fellelhetők beszámolói. A legmegragadóbb közülük az, melyben saját életét még pillant vissza, s elmondja, miként lett annyi viszontagságos évtized után végül mégis könyvtáros a sokgyermekes dohánykertész gyermekéből.

Erzsi néni autodidakta volt, mindig is fájlalta a rendszeres tanulás hiányát. Pedig tanítói éles eszét, rajzkészségét olyannyira felfedezték, hogy még tanítatását is kiverekedték volna, ám hiányzott a munkás kéz otthon, és vissza kellett térnie „ahhoz a fene keserű dohányhoz”. Sok évvel később, amikor a Szabolcs-Szatmár megyei Gulács község könyvtárának meginem volt se helyisége, se könyvtárosa, a tanács az olvasni annyira szerető asszonyt bízta meg a könyvtárossággal. Elvégezte az alapfokú tanfolyamot, a maga házában adott helyet a könyvtárnak, és olyan hévvel látta el munkáját, amilyent akkor is csak keveseknél tapasztalhattunk.

Korlátlan volt nála a „nyitvatartás”, jö-

hetett hajnalban vagy késő este az olvasó, üres kézzel nem távozott. Ha nem jött magától, Erzsi néni ment utána. Délidőben kijárt felolvasni az ebédelő aratóknak, könyvet kínált a várakozva veszteglő kocsisoknak; az óvodában, iskolában az anyákat, az orvosi rendelőben a betegeket környékezte meg; a szerelmeseknek Tatjana levelét olvasta fel; a felnőtteknek Móriczot, Petőfit ajánlotta; az asszonyoknak pedagógiai, egészségügyi könyveket vitt.

Ezzel sem érte be: kedves íróit, Veres Pétert, Szabó Pált, Fekete Gyulát és még sokakat meghívott író-olvasó találkozóra. Olyankor ünnepelt a falu: a találkozókat vacsora követte az iskolában, melyen az egész lakosság részt vett (családonként egy csirke volt a hozzájárulás); hajnalig tartott a beszélgetés és a nótaszó.

Gulácson új könyvtár épült azóta, új művelődési ház, más módon folyik a művelődés, Erzsi néni több mint tíz éve nyugdíjban volt már, Debrecenben élt, ott hunyta le a szemét. A közkatona nem kapnak emlékművet, de legalább mi kortársak emlékezzünk az első nemzedék megszállott alapozóira, akik örökül hagyták utódaikra a könyv határtalan szeretetét.

Bozóky Éva

Híres könyvlopások

A könyvtolvajok feltűnése egyidős a könyvtárak, könyvgyűjtemények keletkezésével. Már ókori feljegyzések is panaszkodnak rájuk. Tevékenységük a könyvek, kéziratok számának növekedésével párhuzamosan fokozódott. Feltűnő azonban, hogy a lopások egyéb fajaihoz viszonyítva a könyvtolvajok között milyen kevés a szegény ember. Alig akad olyan, akit a nyomorúság vitt erre az útra.

A következőkben néhány érdekes, a maga korában nagy feltűnést keltő eset emlékét újítjuk fel.

1.

1492-ben a *kölni patriciusok* könyvtáraiból sok mű tűnt el nyomtalanul. Hosszú ideig nem merült fel gyanú senki ellen. Egyik nap azonban az egyik szenátor háza kapujában összetalálkozott fiai tanítójával, Silvanus magisterrel, és észrevette, hogy ennek köpenye alól egy elefántcsont-faragvánnyal díszített kötésű biblia esett ki. A tanító rögtön védekezni kezdett: a könyvet nem akarta ellopni, hanem csak összehasonlítni szövegét egy nála levő kézírral. A tagadás nem használt, a szenátor elfogatta. A vallatás során azután kiderült, hogy a sok házba bejáratos Silvanus két év alatt 462 díszesen kötött könyvet lopott el, s ezeket olasz városokban eladatta. Köln város tanácsa kemény ítéletet hozott, a tolvajt 1492. szeptember 2-án *felakasztották*.

A nyilvános könyvtárak állományát különféle intézkedésekkel igyekeztek védeni. Egy XV. századi pápai bréve *kiátkozta az egyházból a vatikáni könyvtár tolvajait*, ideértve a kikölcöszött könyvet vissza nem hozó olvasót is. Venecia 1492-ben úgy határozott, hogy a San Marco könyvtárból csak úgy lehet kölcsönadni könyvet, ha a szenátus tagjainak háromnegyede hozzájárul ehhez. Az intézkedések megtartásáról és eredményességéről nincs értesülésünk.

Érdekes, hogy milyen sok könyvtolvajt találunk azok közt a könyvtárosok közt, akik idegen országban kaptak bizalmi állást. Sorukba tartozik *Isaak Vossius holland tudós*, korának jó nevű filológusa, idősebb korában windsori kanonok. Tudásának olyan híre volt, hogy sok helyre hívták, egy ideig a svéd királyi könyvtárban is dolgozott. Neve feddhetetlen maradt haláláig, 1689-ig. Csak ezután, könyvtárának elárverezésekor derült ki, hogy könyveinek nagyobb fele lopott mű, különösen sok kötetben fedezték fel a svéd királyi címet.

Voltaire és Nagy Frigyes barátsága közismert. Arról azonban kevesen tudnak, hogy a felvilágosodás francia apostola *Jacques Milvaux francia csillagász* személyében könyvtárost is ajánlott a porosz királynak. Nagy Frigyes cselédeknek, akik Milvaux-t durvasága és gögőssége miatt utálták, egy idő múlva feltűnt, hogy az új könyvtáros gyakran küld hazájába nagy csomagokat. Feljelentésükre a postán kibontottak egy küldeményt, s ez tele volt az uralkodó könyvtárába tartozó ritka kéziratokkal. Nagy Frigyes meglegedett azzal, hogy hűtlen tisztviselőjét kitoloncoltatta, de Franciaországban letartóztatták Milvaux-t, hétévi börtönre ítélték, és a lakásán talált potsdami eredetű köteteket visszaküldték tulajdonosuknak.

2.

A *legnagyobb könyvtolvaj* nem nagy dicsőséget jelentő címe leginkább talán a hosszú nevű Guillaume Brutus Icile Timoléon Libri-Carucci della Sommaia olasz grófot illeti meg. Pályafutását Pisában kezdte meg. Ragyogó karrier lehetősége állt előtte. 1822-ben, 19 éves korában (!) az egyetemen már a matematika tanára, régi könyvek, kéziratok szakértője. 1831-ben Franciaországba menekült, szerinte azért, mert rájöttek arra, hogy hazafias összeesküvésben vett részt, elenségei szerint azért, mert az ottani egyetemi könyvtárból sok könyv tűnt el, s ebben neki is része volt. Francia földön szívesen fogadták: a Collège de France professzora, a *Journal des Savants* szerkesztője lett, állampolgárságot kapott, és 1841-ben kinevezték a kéziratok katalógizálásával foglalkozó bizottság titkárává. A bizottságra sok feladat várt, mert a vidéki könyvtárak állománya a kolostorok megszüntetése után sok kézirattal gyarapodott, a feldolgozásukhoz szükséges szakemberek azonban hiányoztak.

A vagyontalan Libri-Carucci gróf nagy könyvtárat rendezett be magának. 1847-ben, mikor pénzzavarba jutott, 1923 kéziratot kötetet 8000 fontért eladott egy angol gyűjtőnek, nyomtatott könyveinek egy részét pedig 100 000 frankért nyilvános árverésen értékesítette. Ekkor sokan suttogni kezdtek, hogy az eladott művek tekintélyes része azokból a könyvtárakból származott, amelyeket a gróf hivatalos minőségben keresett fel. Az igazságügyi miniszter vizsgálatot is indított, a vizsgálóbíró jelentését viszont Guizot miniszterelnök, Libri-Carucci barátja, el-

fektette íróasztalfiókjában. Később, amikor az 1848-as februári forradalom megbuktatta Guizot-t, a terhelő bizonyítékokat tartalmazó jelentést nyilvánosságra hozták. A gróf azonban óvatos volt, és tizenyolc láda könyvvel már előbb Angliába utazott. Távollétében tízévi kényszermunkára ítélték, ő viszont nem sokat törődött az ítélettel. Ártatlannak vallotta magát, és az angol hatóságok semmit sem tettek ellene. Engedték, hogy 1849—1869 közt a birtokában levő könyvekből tíz olyan árverést rendezzen, amelyre egész Európából összesereglettek a bibliofilek.

Libri 1869-ben halt meg. Főleg kéziratokból álló hagyatéka felett még évekig tartott a vita. A francia könyvtárak jelentős részében ugyanis nem volt olyan kéziratkatalógus, amelynek alapján könnyen meg lehetett volna állapítani a lopás tényét és meghatározni annak tárgyát, annál kevésbé, mert a tolvaj alaposan megváltoztatta a kéziratokat, eltávolította belőlük a tulajdonos-bejelöléseket, oldalakat tépett ki, egyes részeket más kéziratokkal párosított össze, új köteteket csináltatott. Csak 1888-ban sikerült Leopold Delisle-nek, a Bibliothèque Nationale egyik kéziratárosának olyan bizonyítékokat találnia, amelyek alapján a francia könyvtárak kézirataik egy részét visszakapták.

Alois Pichler német egyháztörténész 1868-ban Szentpétervárra hívták cári könyvtárosnak. Vossius és Libri-Carucci példáját követve rövid időn belül négyezer kötetet tulajdonított el, de ő már nem úszta meg büntetés nélkül. 1871-ben Szibériába deportálták.

A berlini Deutsche Staatsbibliothek (akkori nevén Öffentliche Wissenschaftliche Bibliothek) zenei osztályának vezetője, *dr. Krüger-Riebow*, 1950-ben a két Németország közti feszült viszonyt használta fel nagyarányú tolvajlásra. A könyvtárból Mozart, Bach, Beethoven, Mendelssohn és más mesterek kéziratait — köztük a megsüketült Beethoven 138, úgynevezett társalgási füzetét — ellopta, és Nyugat-Németországba vitte. Az ottani vámoróság a sok kézirat láttára gyanút fogott, és hívatta a rendőrséget. A rendőrség előtt azzal védekezett Krüger, hogy a kéziratok a Német Szövetségi Köztársaságot illetik, csupán azért hozta el Berlinből, hogy a jogos tulajdonosnak átadhassa. Hittek szavának, ő azonban csak szákmánya kisebb részét adta át a bonni Beethoven Archivnak, a nagyobbik felét eladta francia, amerikai és svájci gyűjtőknek. A sikertől azután vérszemet kapott, és kilenc esztendőn keresztül rendszeresen lopkodta a nyugatnémet könyvtárakat. 1959-ben tetten érték, és a göttingai törvényszék elé állították. Igen

enyhe ítéletet kapott, másfél évi börtönt.

Berlinben a lopást éveken át nem fedezték fel. Krüger-Riebow ugyanis minden elvitt kézirat helyére megtevesztő cédulát helyezett, például Richard Strauss 126 saját kezű levelének helyén egy karton jelezte, hogy a leveleket a második világháború idején átadták a zeneszerző fiának, Franz Straussnak. A Beethoven Archiv hallgatott a „letét”ről, de mikor a göttingai tárgyalás révén köztudomásúvá lett az ügy, kénytelen volt visszaadni a Deutsche Staatsbibliotheknek.

3.

Magyarországon a legtöbb port felverő eset a *Csontos-ügy* volt. 1892-ben megállapították, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárból (a Széchényi Könyvtárból) 36 kódex, 9 őnyomtatvány, Kazinczy-, Csokonai-kéziratok és egyéb ritkaságok tűntek el. Az ügy nem maradt titokban, és igen kapóra jött az ellenzéki pártoknak. Az újságokban és az országgyűlésen heves támadást indítottak, a múzeumi könyvek hanyag kezelését igyekeztek Pulszky Ferencnek, a múzeum igazgatójának és rajta keresztül az egész kormánynak a megbuktatására kihasználni.

A botrány elsimitására egyetlen eszköz látszott célravezetőnek: bűnbakot kellett keresni, ezt példásan megbüntetni, s így bizonyítani, hogy sem Pulszkyknak, sem a kormánynak nincs köze a történelkhez. Így is történt. A minisztérium által indított fegyelmi tárgyalás során megállapították, hogy mindenért Csontos János a felelős, a kéziratár vezetője, mert elhanyagolta hivatali munkáját, és gondatlanságával lehetővé tette az ismeretlen tettes által elkövetett lopást. Csontos ekkor már Európa-szerte ismert kódexszakértő volt, akadémikus, a Magyar Könyvszemle szerkesztője. A vizsgálat eredményeként azonnali hatállyal elbocsátották, és derékba törték tudományos pályafutását is.

A tolvaj személye húsz évvel később vált ismeretessé, amikor a múzeumi könyvtár egyik volt raktárkezelőjének özvegyénél előkerült a hiányzó 736 kötet. Csak az maradt rejtély, hogy miért lopta el a mai pénzben több millió forintot érő ritkaságokat, mert értékesítésüket meg sem próbálta.

Kisebb könyvlopások természetesen mindig történnek. Ezeket teljesen megakadályozni legfeljebb olyan rendszabályokkal lehetne, amelyek az olvasókat túl sok zaklatásnak tennék ki. Ilyen kisebb lopás történt az ötvenes évek elején a budapesti Egyetemi Könyvtárban. Az ol-

vasóteremben szabadpolcon elhelyezett külföldi kiadású szótárakból tulajdonított el néhányat az egyik látogató. A bennük levő tulajdonbélyegzőt a könyvtár WC-jében a magával hozott vegyszerekkel eltüntette, a könyveket kabátja alatt kicsempészte az épületből, és azonnal eladta a tér másik oldalán levő antikváriumban. Egy véletlenül benn maradt pecsétből azonban az antikvárium tuda-

mást szerzett a jogos tulajdonosról, és értesítette azt. Az Egyetemi Könyvtár igazgatója körtelefon útján azonnal felhívta a többi nagykönyvtár figyelmét a tetre, s ennek elkövetőjére. A tolvajt még aznap sikerült az Akadémiai Könyvtárban újabb lopáson rajtacsípni, és rendőrkézre juttatni.

Vértesy Miklós

Kérdezz — felelek

Az iskolai önálló könyvtárosok rendes szabadsága

Egy szakmunkásképző iskolai pedagógus kérdezi:

„1973 óta önálló könyvtárosi munkakört töltök be az iskolánál. Tanárképző főiskolát végeztem, ennek megfelelően a „Tanár I.” elnevezésű munkakörbe soroltak be. Minden tekintetben úgy kezelnek, mint az iskola többi pedagógusát, kivéve azt, hogy nem kapom meg az évi 36 munkanap pótszabadságot. Kérdezem: valóban nem illet meg engem a pedagógus-pótszabadság? Ha pedig igen, milyen jogszabály alapján jár, és hogyan tudok ennek a jogomnak érvényt szerezni?”

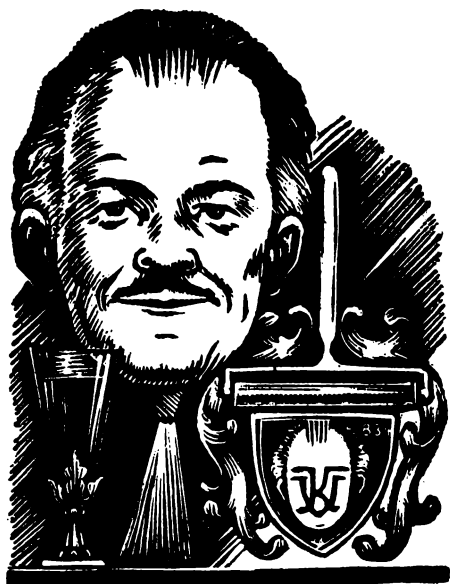
Válasz:

A Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló — a szakmunkásképző iskolákra is vonatkozó — 138/1967. (M. K. 22.) MM számú utasítás 31. §-a értelmében a költségvetési rendszerben gazdálkodó szervezetnél dolgozók munkakör alapján járó pótszabadságának megállapításakor a dolgozó besorolása szerinti munkakörét kell alapul venni. Tekintettel pedig arra, hogy az iskolai önálló könyvtárosokat az alsó- és középfokú oktatási intézmények pedagógusainak és egyéb dolgozóinak munkabérieről szóló 6/1977. (VII. 27.) OM—MűM számú együttes rendelet I. számú mellékletének B. része alapján figyelembe vehető képesítésük szerinti pedagógus munkakörbe kell besorolni, őket a pedagógusok részére járó munkaköri pótszabadság illeti meg. Rendes szabadságuk mértékét tehát — ugyanúgy, mint az oktató munkát végző pedagógusokét — a Munka Törvénykönyvének a költségvetési szervezetnél történő végrehajtásáról szóló 14/1967. (XI. 9.) MűM számú rendelet 11. §-ának (1) bekezdésében foglaltak szerint kell megállapítani. Ennek megfelelően az iskolai önálló könyvtárosokat az évi 12 munkanap alapszabadságon felül 36 munkanap pótszabadság, összesen tehát évi 48 munkanap rendes szabadság illeti meg. A könyvtárost azonban — ugyanúgy, mint a többi pedagógust — szabadságidejéből legfeljebb 18 munkanapra továbbképző tanfolyamon való részvételre, iskolavezetési, oktató-nevelői vagy ezekkel összefüggő egyéb munkákra igénybe lehet venni. Az igénybevételről, annak mértékéről stb. az iskola igazgatója a szakszervezeti bizottsággal egyetértésben rendelkezik.

Ha a levélíró rendes szabadságának mértékét nem a fentieknek megfelelően állapították meg, felülvizsgálati kérelemmel fordulhat az illetékes munkaügyi döntőbizottsághoz.

Várkonyi Károly kisgrafikái

VÁRKONYI KÁROLY

Várkonyi Károly 1910. január 31-én született Debrecenben. Középiskolai tanulmányait Budapesten végezte. Ebben az időszakban — saját vallomása szerint — tanárai legnagyobb elkeseredésére a rajzon és a humán tárgyakon kívül más nem érdekeltte.

1926-ban a Gyermektanulmányi Társaság tehetségkutató kiállításán sikert aratott. Ezután külön tanították Ács Lipóttal, majd Biró Józseffel. Érettségi után az Iparrajziskola grafikai osztályára iratkozott be: itt Moldován Béla tanítványa volt. 1931-ben Berlinben Albert Reimann képzőművészeti iskolájában tanult tovább. Innen Párizsba és Olaszországba utazott tanulmányútra. Hazatérve beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Benkhard Ákos tanítványa lett. 1933-ban megszakította tanulmányait, Debrecenben telepedett le és merkantil-grafikával biztosította megélhetését. 1936-ban Budapestre költözött és a Kultúrmérnöki Hivatalban vállalt műszaki tisztviselői állást. Két év múlva újra visszatért Debrecenbe. Ezekben az években minden szabad idejében festett,

és kisgrafikák készítésével foglalkozott. A második világháború alatt bejárta Bajországot, ahol sokat festett, főleg akvarelleket. 1946-ban került haza Debrecenbe, azóta itt él és alkot. 1957-től az Ipari Szakmunkásképző Iskola rajztanára volt, 1973-ban nyugalomba vonult.

1931-ben a londoni Golden Cocherell Press emlékpályázaton, majd 1946-ban a franciaországi Nancyban megrendezett nemzetközi kisgrafikai kiállításon második díjat nyert. 1961-től rendszeresen részt vett a debreceni kiállításokon.

1968-ban meghívást kapott a New York-i „Avant Gard” „Soha többé háborút” című világpályázatára, ahol négy linóleummetszetéből álló sorozatával — a magyar résztvevők közül egyedül — a döntőbe került, helyezést ért el és 200 dolláros díjat kapott. A fa- és linóleummetszetben, a rézkarcban egyaránt otthonosan mozog. Szabad grafikaiban realista megfogalmazással nyúl a témákhoz. Jó szeme van az élet kis és nagy jelenségeinek meglátására, és témáinak eredetisége mellett mindig megtalálja a művészi megoldás egyéni formáját. Stílusának művészi rangját a metszésformának a témával való összhangja adja meg.

Nagy érdemei vannak az ex libris, alkalmi grafika és a kis méretű grafika terén: alkotásainak száma megközelíti a 900 lapot. A két világháború között ex librisek és családi grafikák tucatjai kerültek ki keze alól. Lapjaival nevet vívott ki magának mind a hazai, mind a külföldi gyűjtők körében. Realista művész volt, soha nem kísérletezett, egyéni látásmódja, kitűnő komponáló készsége és biztos rajztudása emelte a műfaj jónévű alkotói közé.

Témáiban hagyományos, megoldásai emberközeli; lapjait eredetiség és őszinteség, ex libriseit a harmónia, egyensúly, filozófikus nyugalom és esztétikai megállapodottság jellemzi.

Családi és alkalmi kisgrafikáiban sok az egyéni elgondolás, a játékosabb, oldottabb asszociáció. Ezekben a lapokon adja teljes önmagát: ötlet, szellem, emberi tartalom kifogástalan összhangját.

Lenkey István

Kertész Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája

(Egyedi repertóriumok)

A kiadvány a magyar periodikumok (folyóiratok, napi- és hetilapok, évkönyvek) repertóriumainak bibliográfiai feltárására vállalkozott. A kötet elején található *Használati útmutató*-ból kitűnik, hogy az összeállító „egyedi repertórium”-nak azokat nevezi, amelyek csak egy periodikum anyagát tárják fel, ennek ellenére feldolgozta azokat is, amelyek két vagy több időszaki kiadványt repertorizálnak, ha „szerkezetileg önálló egységként” kezelik őket. A gyűjtés köre, a megjelenés formája, a földrajzi és nyelvi hovatartozás tekintetében a lehető legszélesebb: egyaránt helyet kaptak az önálló és a rejtett, a nyomtatott, a sokszorosított és a gépirásos, a magyarországi idegen nyelvű, a külföldön megjelent magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású anyagot feltáró repertóriumok. Nem hiányzik az anyaggyűjtés során felhasznált források (bibliográfiák, könyvtári katalógusok) felsorolása és értékelése sem.

A címléírás módjának a szokásosnál részletesebb leírása — olyan bonyolult kiadványtípusról lévén szó, mint amilyen a periodikum — indokolt. A módszertani rész gondos tanulmányozása a használók számára nélkülözhetetlen, különösen az annotációk szerkezetéről és értelmezéséről írottak. Az egyes tételeket kísérő annotációk kétségtelen erénye az egységes felépítés, a gyors áttekintést lehetővé tevő rövidítések (kezdőbetűk) következetes alkalmazása. Talán csak a különféle mutatófajták jelölése — „M”, „(M:1)” és „(M:)” — bonyolítja szükségtelenül a jól átgondolt rendszert, s nem lehet véletlen, hogy e jelölések magyarázata — megítélésünk szerint — nehezen érthető. Az annotációk azonban esetenként kielégítően felhívják a figyelmet a mutatók sajátosságaira.

A bibliográfia 369 repertóriumot sorol fel a repertorizált periodikumok címének betűrendjében. Az alkalmazott utalási rendszer mintaszerű, az eligazodás ennek következtében nem nehéz. A kiadvány készítőjének legfőbb érdeme, hogy vállalta azt a rendkívül fáradságos és időigényes munkát, amit az egyes repertóriumok autopszia alapján történő, a korszerű bibliográfiai követelményeknek minden eleget tevő, pontos leírása, tartalmi és szerkezeti-formai jellemzőinek ismertetése, valamint a repertóriumok értékelése követelt.

A minél nagyobb teljességre törekvés, vagyis a gépirással készült összeállítások, szakdolgozatok szerepeltetése ugyancsak dicsérendő, mert bár ezek (a pontos lelőhely közlése ellenére is) csak nehezen és kevesek számára hozzáférhetők, leírásuk széles körben hírt ad létezésükről, megóvja őket a feledéstől.

A függelék három „kérdéses létezésű” repertóriumot ír le, amelyekre források utalnak, de felkutatni nem sikerült őket (illetve egyikük csak az OSZK-ban található meg), továbbá adatokat közöl 24 tervezett repertóriumról.

A tételszámokra utaló névmutató a repertóriumok szerkesztőit, összeállítóit, valamint a munkában közreműködőket tünteti fel. A kötethez, sajnos nem készült tárgymutató, mint az összeállító írja: „terjedelmi és időbeli” okok miatt.

Az előszó a repertóriumok másodfokú bibliográfiai feltárásának szükségességét hangsúlyozva — egyebek között — idézi Kőhalmi Béla megállapításait, és elképzelhetőnek tartja, hogy a kiváló könyvtártudós „olyan folyóiratok repertóriumát is hiányolja, amelyekhez több is készült (Budapesti Szemle, Századok, Ethnographia)”. Noha a szövegből egyértelműen kiderül, hogy a kitűnő repertórium-bibliográfia készítőjének nem volt szándékában Kőhalmi Béla hozzáértését kétségbe vonni, következtetése mégis elhamarkodott. Kőhalmi Béla tudott azokról a mutatókról, amelyek e három folyóirathoz készültek, ezt bizonyítja, hogy — 22 másik periodikummal együtt — az említett hármat is felsorolja egyetemi jegyzetében (*Kőhalmi Béla: Bibliográfia. 3., jav. és bőv. kiad. Bp., 1957. 106. l.*). A több mint tíz évvel később kiadott tanulmányában valóban ezeket is a mutató nélküliek között említi, lehet, hogy feledékenységéből, de sokkal valószínűbb, hogy azért, mert megítélése szerint mutatóik hiányosak, korszerűtlenek voltak, a használók igényeinek nem feleltek meg, amint az a most közreadott bibliográfia annotációiból is megállapítható.

A magyar repertóriumok bibliográfiájának minden könyvtárban a legfontosabb tájékoztató művek között a helye, előzőleg azonban — mivel gyakran forgatott segédkönyv lesz — tartós kötettel kell ellátni. (1977. OSZK KMK — NPI, 208. l. 21 Ft.)

Pálvolgyi Endre

A Hajdú-Bihar megyei munkásmozgalom történetének bibliográfiája, 1945—1974.

A bibliográfia hat részletben jelent meg az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottsága Archivumának kiadványsorozatában, a *Tanulmányok és források Hajdú-Bihar megye munkásmozgalmának történetéhez* 1972-től 1977-ig kiadott kötetekben. Az elsőként közreadott rész az 1967-től 1971. jún. 30-ig megjelent irodalmat közli, szerkesztői *Bényei Miklós és Héthy Zoltán*. A további részeket Bényei Miklós szerkesztette. A következő kötetben egyéves kurrens összeállítás található, ezután három retrospektív bibliográfia (1945—1956, 1957—1961, 1962—1966), végül a „Tanulmányok és források...” 1977-ben megjelent kötetében az 1972. júl. 1-től 1974. dec. 31-ig terjedő időszak története.

A munkásmozgalom fogalmát a szerkesztő széleskörűen értelmezi; összegyűjtötte a szegényparasztság mozgalmairól, a baloldali — polgári, ifjúsági és értelmiségi — megmozdulásokról, valamint a haladó művelődésügyi törekvésekről és tevékenységről szóló irodalmat is. A bibliográfia a témának megfelelően tagolt. Mind a hat rész egységes szerkesztési elveket tükröz: első helyen a bibliográfiák, majd a több korszakot átfogó tanulmányok, források, életrajzok, visszaemlékezések állnak, ezt követően a munkásmozgalom kronológiája adja meg a tárgyi beosztás alapját. Ahol az események, illetve a róluk szóló irodalom úgy kívánja, a szerkesztő részletesebb bontást alkalmazott az anyag feltárására. Az egy témakörbe sorolt címleírások a szerzők vagy ezek hiányában a címek betűrendjében követik egymást. Az egyes tartalmi csoportok végén, különválasztva szerepelnek a könyvismertetések és az évfordulós ünnepségekről szóló tudósítások. A címleírás után rövid magyarázat található, ha a cím nem utal világosan a cikk tartalmára.

A gyűjtés az önálló művekre, a gyűjteményes munkákban, folyóiratokban megjelent tanulmányokra és hírlapcikkekre terjed ki. Mivel az anyag szóródása igen nagyfokú, elsősorban a helyi kiadványokat és a helytörténeti jellegű feldolgozásokat, forrásokat tárták fel a szerkesztők, akik a munka megindításakor a teljességre törekedtek, utóbb azonban Bényei Miklós az ésszerű válogatás, a *tartalmi teljesség* elve szerint gyűjtötte az anyagot. A szerkesztési alapkoncepción nem változtatott, csak finomított az

évek során. Az első két bibliográfiai közleménynek még nem volt mutatója, a következő összeállításokhoz már földrajzi, személynév- és szerzői névmutató járult.

Az 1974-es év végéig publikált irodalom közreadásával immár együtt van az az értékes bibliográfiai anyag, amely a felszabadulást követő 30 évben megjelent, a Hajdú-Bihar megyei munkásmozgalom történetével foglalkozó irodalmat tartalmazza. A „Tanulmányok és források...” szerkesztője jó szolgálatot tett a kutatásnak a bibliográfia folyamatos közzétételével; reméljük, hogy a jövőben is rendszeresen meg fog jelenni a kurrens összeállítás.

Nem tekinthetjük azonban befejezettnek a bibliográfia eddigi sorsát. Az anyag tartalmi értékei és az ilyen irányú kutatómunka igénye egyaránt azt kívánja, hogy mielőbb önálló formában, egybeosztva is megjelenjék. Ezáltal a legújabb kor történetének kutatói, a helytörténészek és a munkásmozgalom történetének feldolgozói a jelenleginél is tökéletesebb és főleg könnyebben kezelhető bibliográfiai segédletet használhatnak majd munkájukhoz. Addig viszont hasznosnak gondolom a részletek tárgyidőszakainak sorrendjében megadni a bibliográfiai leírást:

BÉNYEI Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1945—1956. = *Tanulmányok és források*. — Debrecen, 1974. 169—187. l.

BÉNYEI Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1957—1961. = *TÉF*, 1975. 229—248. l.

BÉNYEI Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1962—1966. = *TÉF*. 1976. 237—257. l.

Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1967. jan. 1.—1971. jún. 30. Összeáll. Bényei Miklós—Héthy Zoltán. = *TÉF*. 1972. 159—193. l.

BÉNYEI Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1971. júl. 1.—1972. jún. 30. = *TÉF*. 1973. 163—178. l.

BÉNYEI Miklós: Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma, 1972. júl. 1.—1974. dec. 31. = *TÉF*. 1977. 285—319. l.

Dr. Korompai Gáborné

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS elmúlt évi utolsó (12.) száma a Dewey-féle tizedes osztályozás megszületésének századik évfordulója alkalmából két tanulmányt is közöl osztályozási kérdésekről: *Ingetraut Dahlberg*, az International Classification főszerkesztője az osztályozáselméletek történetét és mai helyzetét tekinti át, *Eric de Grolier*, az International Social Science Council tudományos tanácsadója pedig Dewey tizedes osztályozásának sorsát ismertette, az újabban keletkezett enciklopédikus rendszerekre és osztályozáselméleti törekvésekre is kitér. Érdekes megállapítása: „Eddig még nem igazolódt be az az elképzelés, miszerint a számítógép segítségével a dokumentumtárak szervezésében megközelíthetjük az emberi agyban tárolt ismeretek rendszerének rugalmasságát. A gépi dokumentáció tehetetlensége aligha kisebb, mint a tudományos könyvtári vagy levéltári rendszereké. Másrészt viszont — amint azt az ETO-val végzett vizsoms kísérlet bizonyítja — a számítógép nagy segítséget jelenthet a meglévő rendszerek használatában.” Mindkét tanulmány annyira világos és a lényegét felmutató, hogy elolvasásukat jó szívvel ajánlhatjuk az osztályozás elméleti kérdéseivel nem foglalkozó, de szakmáját szerető valamennyi érdeklődő könyvtárosnak. — A TMT egyéb közleményei gyakorlati kérdésekkel foglalkoznak: az egyik például a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára által az IFLA-előadások elemző feltárására használt rendszert — indirekt kódolású lovakártyák — mutatja be, a másik pedig egy, az ENSZ támogatásával indított arab iparfejlesztési gyorstájékoztatót ismertet, melyhez az OMKDK fénynyukkártyáit is felhasználják.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROK TÁJÉKOZTATÓJÁ-nak 1977. évi 2—3. számában a terjedelem nagy részét a hálózat könyvtárainak 1976. évi tevékenységét értékelő beszámolók foglalják el. Az egyes könyvtárcsoportok: a felsőoktatási intézményi, önálló intézményi és az alhálózatlan külön-külön könyvtárak munkájáról külön-külön értékelések szólnak. A felsőoktatási könyvtárakról szóló összegezés szervezeti változásokról is hírt ad: a Kertészeti Egyetem szervezetéből a Gödöllői Agrártudományi Egyetemébe került át a Gyöngyösi Mezőgazdasági Főiskolai Kar, s ugyancsak a gödöllői szervezetben tevé-

kenykedik a Kompolti Növénytermesztési és Talajvédelmi Kutatóintézet könyvtára. Változás az is, hogy a Debreceni Agrártudományi Egyetemhez csatolták a Karcagi Mezőgazdasági Kutatóintézetet. Egyébként a beszámolók az olvasóban az agrárhálózat gondozottságának és rendszeresen javuló feltételeinek képzetét keltik. Újból érdemes kiemelni a Tájékoztató *Mezőgazdaságtörténetünk a nyelv tükrében* című rovatát; ez most olyan foglalkozásnevek és megjelölések eredetével és kialakulásával foglalkozik, mint például a mezőgazdász, paraszt (polgár), zsellér, jobbágy, kulák, bérlő, béres, napszámos, részes, feles, mezőőr, csósz, kasznár, ispán, sáfár, tisztartó, intéző, gazdatiszt, cseléd.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ („A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönye”) 1977/4. (okt.—dec.) jelzésű számának rengeteg rövid írása, a hálózat belső életére vonatkozó információja között a hálózaton kívüli olvasó is több olyan közleményt talál, amelyet jól gyümölcsöztesse saját munkájában, vagy amellyel könyvtárügyi látókörét bővítheti. Ilyen írások például a Magyar Könyvtárosok Egyesületének vándorgyűléséről szólók (az FSZEK volt a házigazda), a pályázatokról — például az Ady-képzőművészeti és irodalmi pályázatról — és az ötletbörze eredményeiről beszámolók (a felnőttek könyvtárainak használatával kapcsolatban hét, a gyermekkönyvtárak foglalkozásaihoz 12 forgatókönyvet készítették a fővárosi könyvtárosok); továbbá a folyóirattermi katalógus, valamint a Budapest Gyűjtemény új szervezeteit és a könyvtár ritkaságait bemutató cikkek, illetve a külföldi (lengyelországi, romániai) tanulmányúti beszámolók. Az ifjúsági melléklet igen időszerű és elevenbe vágó kérdést feszeget: a fiatalok publikálási készségéről, illetve lehetőségeiről indított vita három résztvevője között ezúttal „vendég hozzászóló” is akad — a jászberényi könyvtár igazgatója, egykor maga is a Szabó Ervin Könyvtár fiatalja mondja el véleményét. A híradó más helyén pedig a könyvtárosetikáról néhány éve folytatott vita elejtett fonálát vette fel újból Maruszi József, kerületi könyvtárvezető. — Tanulságos és összehasonlításra érdemes a Vadász utcai könyvtár néhány adata a szabadpolcra elvesztett könyvekről. Íme a példák arra, milyen indítékok befolyásolják a könyvek eltulajdonítását: a drága idegen nyelvű könyvekből egyetlen kötet sem tűnt

el, a legfőbb vonzerő tehát nem a könyv kereskedelmi „használati értéke”. Tíz év alatt elveszett 37 útikönyv, 21 rádió- és televíziótechnikai szakkönyv, 18 háztartási és kézimunkakönyv, 15 szexualitakai, a nemi étellel foglalkozó kötet (egy bizonyos kor alatt és főként az olvasók egy része szegényen kölcsönkérni az ilyen munkákat, inkább szó nélkül elviszi). Nagy számú nyelvkönyv és szótár is hiányzik, a sportkönyvek közül pedig az ökölvívással és a judóval foglalkozók, viszont a szelíd öttusa, vívás, atlétika és torna hívei egyetlen egvet sem vittek el. A jogi művek közül a lakásról, a családjogról és polgári eljárásról szólók szinte maradék nélkül elvesztek. A Vadász utcai könyvtár tapasztalatai a könyvkiadási kötelezettségeire és a könyvtári könyvek kölcsönzési idejének szűkösségére egyaránt felhívják a figyelmet.

A PÉCS-BARANYAI KÖNYVTÁROS elmúlt évi 1—2. jelzésű számában *Lantos József*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának helyettes vezetője Baranya és Pécs közművelődési könyvtárügyének időszerű kérdéseit tekinti át. Összegezése eredetileg előadásként hangzott el azon a könyvtárosok részére szervezett aktívaülésen, amelyet a megyei pártbizottság rendelkezésére szerveztek, hogy külön vizsgálják meg a megyei könyvtárügyének 1974 óta elért fejlődését. 1974-ben ugyanis a megyei PB elfogadta a *Baranya megye kulturális életének távlati fejlesztési irányelvei és feladatai* c. dokumentumot, melyet tanácsüléseken is megtárgyaltak, s amelynek alapján elkészült a megyei tanács 15 évre szóló távlati fejlesztési programja. A programból érdemes kiemelni egy mondatot: „... a közművelődési intézményfajták között biztosítani kell a közművelődési könyvtárak — az olvasás — primátusát. Ezt kövesse a művelődési otthonok, múzeumok fejlesztése...” A híradó egyéb közleményei *Az olvasó munkásért* pályázat érdekében végzett munkával (Siklós), egy „B” típusú könyvtár helyismereti gyűjteményének kialakításával (Szigetvár), a kisközségek ellátásának rendszerével (szigetvári járás) foglalkoznak, s egy iskolai (Leőwey Klára Gimnázium, Pécs), valamint egy műszaki könyvtárt (Dél-dunántúli Gázgyártó és Szolgáltató Vállalat, Pécs) is bemutatnak.

A BORSODI KÖNYVTÁROS 1977/2-es száma a megyei könyvtár létrehozásának 25. évfordulója alkalmából röviden áttekinti a hálózati központ történetét, majd a jelen gondjaira és törekvéseire fordítja figyelmét: a megyei szakfelügyelet igen tartalmas, alapos vizsgálatot készített az ózdi járás és Ózd város könyvtárügyéről, s ezt a súlyos helyzet megjavítására tett

javaslatokkal együtt tárja a megye szakmai közvéleménye elé. Ugyancsak már a jelenben érezhető, de a következő években-évtizedekben mindinkább neuralgikussá váló problémára, a cigánykérdés könyvtári vonatkozásaira keresnek már most megoldási módokat a borsodiak, akiknek figyelme különösen a gyermekekre terjed ki. A Csanyik-völgyben 71 cigánygyermek részére szervezett olvasótábor tapasztalatairól szóló két cikk elolvasását és tanulságaik megszívlelését minden megye könyvtárosainak ajánljuk. Különösen *Bárdos Józsefnének*, a megyei gyermekkönyvtár vezetőjének hivatászeretettől áthatott írását, amely azt bizonyítja, hogy az első nemzedék legserényebb könyvtárosaiban az elmúlt negyedszázad alatt sem aludt ki a lelkesedés lángja, s az új feladatoktól ma is megmegújulnak. Ezért is helyes, hogy egy másik régi könyvtárossal külön portrét készített a híradó: bemutatja például a 74 éves Szombathy Sándor nyugdíjas pedagógust, aki húsz éve dolgozik példamutatóan a Sárospatakhhoz tartozó bodroghalászi fiókkönyvtárban, s a lakosság csaknem 35 százalékát nyerte meg olvasónak.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1977/2. (szeptember) jelzésű száma ünnepi szám: az 1952. aug. 19-én felavatott Székesfehérvári Megyei Könyvtár létrehozásához vezető utat és a könyvtár első időszakát idézi fel emlékezések formájában. Az őskor-hőskor éveit a könyvtár első igazgatója, helyettesei, legrégebbi munkatársai és mai igazgatója vetíti elénk az emlékezés fényében, fénytörésében. Az elmondottak — a műfajból következően is — rendkívül egyéniek, szubjektivitásról, sőt helyenként elfogultságról, indulatokról tanúskodók; adataik némelyike pontatlan, egymással felelő vagy egymásnak ellentmondó (ld. 44. és 46. l.). Mégis helyes volt nyersen, fésületlenül, megszerkesztetlenül közölni őket, mert így érzékeltetik igazán a kor atmoszféráját, súlyos problémáit, a lobogó lelkesedés és a szakmai balfogások egymásmellettségét és együtthatását, a dilettantizmus csődjeit és a heroikus vállalkozásokat, amelyek bizonyos területeken mai eredményeinket megalopták. Ezt a rendkívül olvasmányos és gazdag tartalmú híradószámot legszívesebben kötelező olvasmányként jelöltetnénk ki minden könyvtárszakos hallgató és minden kezdő könyvtáros számára! De, hogy az emlékezések után a hőskor valóban megkapja a maga hitelesítését, és ne csupán minden megye könyvtáros „veteránjainak” lemosolygott tanmeséiben tündököljön, mindenekelőtt az egykori perkátai könyvtáros, *Havvilla János* 1954. július és

1955. június között írt naplóját kellene kezükbe adni, amelyet a Fejér megyei Könyvtáros a *Kövek, színek, emberek* [*Könyvek, színek, emberek??*] rovatában közöl — Havrillához mért szerénységgel a híradó hátsó harmadában. Ha majd a napló második része is megjelenik, megérdemelné a különnyomatban (külön kiadványban) való közzétételt is, kiegészítve a perkáti könyvtáros egykori publikációival, valamint a róla szóló írásokkal, újságcikkekkel (Ordas Iván, Vincze István stb.) és a könyvtár legfontosabb adataival, esetleg mai helyzetének ismertetésével.

A KISALFÖLDI KÖNYVTÁROS 1977-es évszámmal jelölt, de sorszám nélküli, szerény külsejű, sokszorosított száma a szocialista brigádok és a Győri Megyei Könyvtár kapcsolatával, az ünnepi könyvhét eseményeivel foglalkozik, és bemutatja a Csonnai Városi-Járási Könyvtár gyermekrészlegét, amelybe a város iskoláskorú gyermekeinek 61 százaléka iratkozott be 1976-ban. A szakmai belső kérdések iránt érdeklődő olvasó számára fontos adalék a megye könyvtárainak helyzete a legalapvetőbb nyilván tartás, a raktári katalógus szempontjából. Az öszinte helyzetképből kiderül, hogy a 173 könyvtár közül mindössze 65-ben (37,6 százalék) van raktári nyilván tartás. A cikk a hiányok pótlására tett intézkedésekről is beszámol. — A híradóból hiányoznak a szakszervezeti, a műszaki és az iskolai könyvtárügy témái: hálózatközi összefogással minden bizonnyal gazdagabb tartalmú és vonzóbb külsejű könyvtári tájékoztatót mutathatna fel a nagy múltú és gyorsan fejlődő megye, illetve székvárosa.

A SOMOGYI KÖNYVTÁRAK elmúlt évi második számának tartalma is érzékelteti, hogy Somogy kisközséges megye a kis települések összes könyvtári gondjával-bajával. Ezért tanulságosak azok a többnyire rövid írások, amelyek olyan témákról szólnak, mint a járáásokban levő tanácsi könyvtárak irányítása és felügyelete, a társközségek közművelődése, egy

külterületi könyvtári klub tevékenysége. E csokorba tartozik az a portrévázlat is, amely egy kisközség, Órtilos iskolavezetőjéről, a „kultúra napszámósáról”, *Tavaszi Lászlónéről* készült, könyvtárosi működésének huszadik évfordulójára. A színes, változatos tartalmú híradószám egyéb írásai is jó műhelymunkát, illetve eleven könyvtári életet bizonyítanak: a helyismereti gyűjtemény népszerűsítése, komolyzenei hanglemek címleírása, gyermekkönyvtári-olvasótábori tapasztalatok, lépések a hátrányos helyzetű olvasók érdekében (megállapodás a nagyatádi könyvtár és a kórház között a betegek és a gyógyító személyzet ellátására; cigányolvasók egy városzéli könyvtárban), a kaposvári mozgókönyvtár átadása, új iskolai könyvtárak, könyvnapok (könyvhetek), olvasópályázatok stb. stb.

A TOLNAI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó (3.) számából is kiviláglik a megyei híradókban újabb keletű, eléggé nem dicsérhető törekvés, hogy a kis könyvtárakban hosszú idő óta áldozatos munkát végző tiszteletdíjas könyvtárosok neve ne maradjon említetlenül: a híradó első cikke a hetvenéves *Fehérvizi István* nyugdíjas állatgondozót mutatja be, aki tizen-négy éve könyvtáros a 800 lelkes Mucsfán. A változatos és szépen sokszorosított, illusztrált híradószámból még a cseh-szlovák központosítási törekvésekről szóló tanulmányúti beszámolót és a folyóirat erősségét, a továbbképzési rovatot emeljük ki: ez közli (hasonmásban is) *Arany János* 1850. nov. 26-án *Garay János*hoz írt levelét, melynek eredetije a Tolna megyei Levéltárban található, és *Csányi László* kitünő esszéjét a világirodalomról „Világirodalmi töprengések” címmel. — A Hírek rovat egyik közleménye a híradó korábbi cikkére visszatérve ezt írja: „... A Szekszárdi Polgári Olvasókör első évtizedei című cikk Függelék részében között könyvjegyzék az eredeti nyomtatvány betűhív másolata. Az „elírásokat” szándékosan nem javítottuk ki.” A Könyvtáros 1977 decemberi számában megállapítottuk (758. l.), hogy ez a 650 kötetes jegyzék rengeteg súlyos pontatlansága miatt alkalmatlan a könyvcímek azonosítására, következésképpen mindenfajta elemzésre is, s a hasonló esetek elkerülésére, a feltételezett elírások, gépelési hibák kiküszöbölése végett az ilyen jegyzékek hasonmásban való közzétételét javasoltuk. A Tolnai Könyvtáros magyarázata után is az a véleményünk, hogy a jegyzék *megjegyzés és szögletes zárójellel helyesbítések, kiigazítások nélküli* közzététele helytelen volt, hiszen egy ennyire hibás könyvlista használhatatlan bármiféle további feldolgozásra, hitelt érdemlő következtetések levonására.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A SZAKIRODALOM 1975. ÉVI GYARAPODÁSI JEGYZÉKE, melyet a Somogy megyei Könyvtár adott ki, nemcsak a megyei hálózati központ, hanem a járási székhelyeken működő könyvtárak és három nagyközségi központi könyvtár, tehát a megyében működő valamennyi számottevő tanácsai könyvtár egyéves szerzeményeit veszi számba a lelőhelyek feltüntetésével. A 2916 tételes, név- és címmutatóval, valamint sorozati mutatóval ellátott, 300 példányban sokszorosított kiadvány folytatását, évenkénti rendszeres kiadását tervezi a megyei könyvtár, így egy-két év múlva nemcsak a könyvtárosok és olvasók jutnak hozzá a frissebb szakirodalom lelőhelyjegyzékéhez, hanem az irányításban dolgozók is többfajta elemzést végezhetnek a kötetek alapján, és más megyék adataival (ld. a Könyvtáros 1976/12. sz. 713. old.) vethetik össze a somogyi könyvtárak gyarapítási számait, mérhetik a munka színvonalát.

KIS KÖNYVTÁRAK GYERMEKSZOLGÁLTATA címmel jelent meg a Veszprém megyei füzetek 8-as számú kiadványa. A sokszorosított munka tulajdonképpen gyűjtemény: Balogh Ferencné állította össze és ő írta a kis könyvtárak gyermekszolgálatára című részt, a legfontosabb berendezési, állományalakítási és olvasószolgálati tudnivalók áttekintését, valamint három foglalkozásvázlatot is. További hét vázlatot öt tapasztalt gyermekkönyvtáros készített — közöttük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik munkatársa. A kiadvány jó példatár és hasznos segédeszköz lehet mindazok kezében, akikhez eljut 500 példány. — A Veszprémi Megyei Könyvtár hálózatának minden könyvtárában használ-

ható könyvtárpropagandaleporellót is megjelentetett egyszerű, de izléses, színesrajzos kiadásban. Az ötvenzes kiadási példányszám lehetővé tette, hogy a megye legkisebb tanácsai könyvtára is kb. kétszer annyit kapjon belőle, mint ahány gyermekolvasója van.

A MAGYAR KÖNYVTÁROK EGYESÜLETÉNEK ÉVKÖNYVE 1976. c. kiadvány terjedelmének legnagyobb részét az MKE nyiregyszéki vándorgyűlésén elhangzott előadások szövege teszi ki. A vándorgyűlés igen fontos témával, a könyvtári kapcsolatszerzéssel foglalkozott, s a tanácskozás egymást kiegészítő négy előadása (Papp István: Lelkiismeretvizsgálat kapcsolatszerzés ürügyén; Dr. Marinovich Endre: A könyvtárak és a közönségkapcsolatok; Horváth Gabriella: A könyvtárak kapcsolatai a társadalmi szervezetekkel; Pelejte Tibor: A könyvtárak közönségkapcsolatai) mind elméleti, mind gyakorlati szempontból jó segítséget nyújthat a könyvtárak közösségi kapcsolatainak fejlesztéséhez. A Székely Sándor által szerkesztett és a Népművelési Propaganda Iroda által kiadott évkönyv a vándorgyűlés előadásain kívül a Könyvtárosegyesület főtárgyának 1976. évi beszámolóját, továbbá az éves költségvetést és az elnökség névsorát is tartalmazza. (55 l., 7,50 Ft.)

ÉSZAK-MAGYARORSZÁG-ról szól a Szolnoki Megyei Könyvtár ajánló bibliográfiái sorozatában (Országjárás 2.) megjelent, 400 példányban sokszorosított, várrajzokkal, térkép-részletekkel bőven illusztrált füzet, Kalmárné Morscsányi Rozália összeállítása. A Börzsöny és a Cserhát, a Mátra-vidék, a Bükk,

Aggtelek és környéke, valamint a Zempléni-hegység és a Tokaj-Hegyalja iránti érdeklődést útikönyvekkel, művészeti és néprajzi, sőt esetenként történelmi és szépirodalmi művekkel felkeltő, nagyobb részében annotált jegyzék kedvet ébreszt a vonzó tájak felkérésére, belekerültek azonban alig hozzáférhető, régi kiadású könyvek is, amelyek nem minden olvasóréteg számára élvezhetők. A sorozat későbbi füzeiteiben az útikönyveknek és a műemlékeket elsősorban építészeti szempontból bemutató kiadványoknak is más-más ajánlást kellene kapniuk az annotációkban.

A SZÍNESFÉMEK GAZDASÁGOS FELHASZNÁLÁSÁ-ról szól az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” c., jól szerkesztett ajánló bibliográfiái sorozatának 88. füzeté, Szabó Bendegúz gépészmérnök 103 tételes, annotált összeállítása. A jegyzék a legfontosabb öt ipari színesfém (vörösréz, horgany, ólom, ón, ezüst) foglalkozik, a könnyűfémek közül pedig az alumíniummal.

MIT OLVASSUNK? címmel a szocialista brigádok kulturális vállalásainak teljesítéséhez állított össze ajánló bibliográfiát az EVIG „Villamosgép” Művelődési Központ könyvtára. E nagyüzem 1976—80-as munkaverseny-szabályzatának ugyanis olvasási előírásai is vannak, a brigádoknak más-más könyvtári feltételeket kell teljesíteniük a bronz-, az ezüst-, illetve az arany-fokozat elnyeréséhez. A 600 példányban kiadott, annotált jegyzéket kiegészíti a Kell a jó könyv '77 olvasópályázatot ismertető füzet, amely a brigádok nevezési lapját is tartalmazza.

IGÉNYVIZSGÁLAT — SZÜKSÉGLETKUTATÁS a címe a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentáció közös kiadványának, melyet Horváth Tibor és Walleshausen Gyula szerkesztett (1977. 118 l. — 6,50 Ft). Az 1220 példányban sokszorosított füzet két részből áll. Az első *Terebessy Ákos* munkája, érdekes, jól megírt szakirodalmi szemle az igényvizsgálati módszerekről (előkészítés, lebonyolítás, a felmérési eredmények elemzése, az igények meghatározása), továbbá a szakember-kategóriák, illetve az információforrások szerint vizsgált információigényekről, a szükségletkutatásról, valamint a szerzett ismeretek alapján szükségesnek ítélt tennivalókról. A szerző hangsúlyozza, hogy a hazai szaknyelvben is különbséget kell tenni az információ-felhasználók által közölt vagy tőlük vizsgálatok, felmérések segítségével nyert *információigény* és az egy-egy szakterületen objektív módon megállapítható *információszükséglet* között, s ennek szellemében a két fogalomnak megfelelő ismereteket külön is tárgyalja szemléjében, melynek irodalomjegyzéke ösz-

szesen 35 munkára hivatkozik. A kiadvány második részét *Hernádi László Mihály* „Információigény — olvasáskutatás” című bibliográfiája alkotja; ez csaknem 400, 1970 és 1975 közötti publikációt ír le évenkénti, azon belül pedig betűrendes csoportosításban.

FEBRUÁR 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK: *Események-évfordulók 1978.* (OSZK KMK); *Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítás segédanyag a negyedik fontosabb évfordulóhoz. 1978/1.* (FSZEK — KMK). Tartalmából: Nyekraszov, Molnár Ferenc, Szigligeti Ede, Gábor Andor, José Marti, Morus Tamás, Verne Gyula, Fazekas Mihály, Julius Fučík, Landler Jenő, Makarenko, Ibsen, Gagarin, V. van Gogh; *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató. A felsőoktatás általános kérdései. 1976/1.*; *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató B-sorozat. Társadalomtudományok. 1976/1.* (Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközp. — OPKM — Marx K. Közgazdaságtud. Egyetem Közp. Könyvtár — BMEKK); *Folyóirat- és hírlapjegyzék 1978.* (Állami Gorkij Könyvtár); *Gazdaságpolitikai Tájékoztató 18* (1978). (Balassi Bálint Me-

gyei Könyvtár, Salgótarján); *Irodalomkutatások. Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1978 január.* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Magyar Könyvészet 1972.* A Magyarországon megjelent könyvek és térképek szakosított címjegyzéke 1. köt. Szakrendi rész. 2. köt. Betűrendes mutató. Kiad. az Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1977.; *Szociológiai információ.* A magyar nyelvű szakirodalom válogatott bibliográfiája 1977/1. (FSZEK); *Tájékoztató jegyzék vezetői számára 12. sz. 1977 dec* (Hajdú-Bihar m. Könyvtár); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. A. Referátumok. Mutató 1977., A. Referátumok 1978/1. B. Bibliográfia 1978/1.* (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomról. 1977 dec.* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Vas megye irodalma 1976. okt. 1.—dec. 31.* Klny. a Vasi Szemle 1977/4. számából (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei 52.); *Vas megye irodalma 1976. Mutatók.* Klny. a Vasi Szemle 1977/4. számából.

A KÖNYVTÁRAK FIGYELMÉBE!

Az **ALKOHOLÓGIA** c. folyóirat ingyenes kiadvány jellege megszűnt. 1978. január 1-től csupán **előfizetéssel** lehet a folyóirathoz hozzájutni.

Az előfizetési igényt kérjük bejelenteni a **Posta Központi Hírlap Irodának (1900 Budapest, József nádor tér 1.)**.

Egy-egy 48–64 oldalas szám ára 10,— Ft, az évi előfizetési díj 40,— Ft.

Az **ALKOHOLÓGIA** az iszákosság elleni küzdelem egészségügyi, jogi, pedagógiai, pszichológiai, szociológiai és közéleti vonatkozásait elemzi. A korábbinál gondosabb tartalom, a közérdeklődés és a korlátozott példányszám miatt megrendelését — saját érdekében — szíveskedjék postán vagy személyesen mielőbb eljuttatni a Posta Központi Hírlap Irodához.

Várkonyi Károly könyvjegyeiből
(cikkünket lásd a 177. oldalon)

